

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแดด จังหวัดเพชรบุรี เพชรบุรี” ครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อให้ตอบวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแดด จังหวัดเพชรบุรี

2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งต่อการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแดด จังหวัดเพชรบุรี

3. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแดด จังหวัดเพชรบุรี

ผู้วิจัยได้ศึกษาจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) และการสัมภาษณ์กลุ่ม (Group Interview) ผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักที่สำคัญ (Key Informants) จำนวน 20 คน ซึ่งแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ

1. ปราชญ์ชาวบ้านของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแดด จังหวัดเพชรบุรี จำนวน 8 คน

2. บุคคลผู้มีส่วนผลักดันให้ได้รับคัดเลือกเป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 2 คน

3. ผู้ที่เคยเข้ารับการอบรมจำนวน 10 คน ใช้วิธีเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยต้องเป็นผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับงานด้านเกษตรกรรม หรือมีอาชีพเป็นเกษตรกร

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

ส่วนที่ 1 บริบทของชุมชนและศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแดด จังหวัดเพชรบุรี และบริบทของปราชญ์ชาวบ้าน

ส่วนที่ 2 วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแดด จังหวัดเพชรบุรี

ส่วนที่ 3 วิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จังหวัดเพชรบุรี

ส่วนที่ 4 วิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จังหวัดเพชรบุรี

ตอนที่ 1 บริบทของชุมชนและศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จังหวัดเพชรบุรี และบริบทของปราชญ์ชาวบ้าน

1. ชุมชนบ้านดอนผิงแดด

1.1 สถานที่ตั้ง

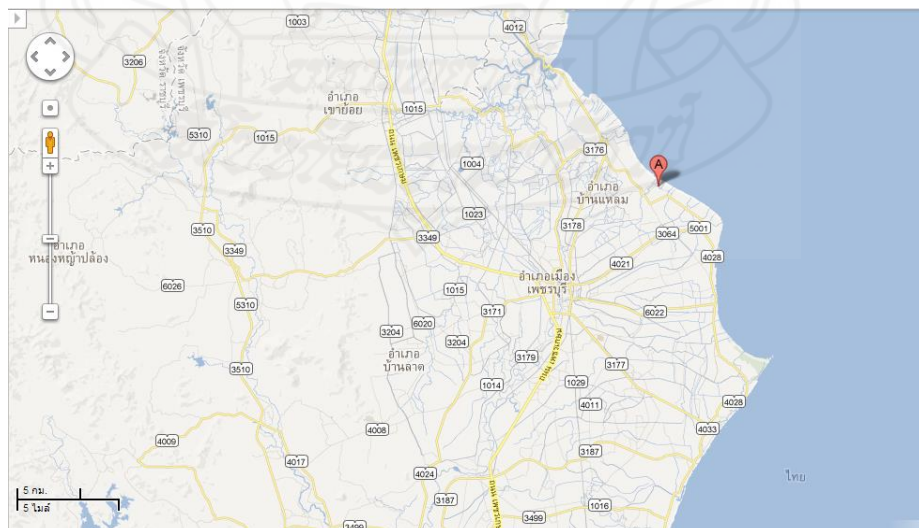
บ้านดอนผิงแดดตั้งอยู่หมู่ที่ 5 ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ห่างจากตัวเมืองเพชรบุรีไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 15 กิโลเมตร และห่างจากที่ว่าการอำเภอบ้านแหลมไปทางทิศใต้ประมาณ 6 กิโลเมตร

ทิศเหนือ ติดต่อกับ หมู่ 3 บ้านบางขุนไทร

ทิศใต้ ติดต่อกับ หมู่ 11 บ้านดอนหอยแครง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ หมู่ 6 บ้านดอนวัด และหมู่ 8 บ้านบางอินทร์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ หมู่ 9 บ้านป่าขาด

ภาพที่ 4.1 แสดงที่ตั้งของบ้านดอนผิงแดด (ผู้วิจัยได้แนบรายละเอียดการเดินทางไว้ในภาคผนวก ก)

1.2 สภาพแวดล้อม

สภาพภูมิประเทศของหมู่บ้านเป็นที่ดอนโล่งๆ ล้อมรอบไปด้วยทุ่งนา และทุ่งหญ้า ดินมีความอุดมสมบูรณ์ จึงเหมาะแก่การทำการเกษตร เพาะปลูก และเลี้ยงสัตว์ มีระบบน้ำชลประทานส่งน้ำจากแม่น้ำเพชรบุรีมาสำหรับการเกษตร แต่เนื่องจากอยู่ตอนปลายของระบบชลประทาน เพราะตำบลบางขุนไทรด้านตะวันออกติดทะเล ประกอบกับแม่น้ำเพชรบุรีไหลลงทะเลที่ตัวอำเภอบ้านแหลม ซึ่งห่างออกไปประมาณ 6 กิโลเมตร ทำให้สภาพความแห้งแล้งจึงปรากฏอยู่บ่อย เมื่อถึงหน้าแล้งร้อนและแห้งแล้งมาก แต่พื้นที่เป็นที่โล่งจึงมีลมพัดโกรกตลอดเวลา

ภาพที่ 4.2 สภาพพื้นที่ของบ้านดอนผิงแดด ก่อนข้างแล้ง

1.3 ความเป็นมาของชุมชน

ในสมัยรัชกาลที่ 4-5 มีคนลาวจากเมืองเวียงจันทน์ และเมืองพนม อพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย โดยกระจายอยู่ตามที่ต่างๆ ในประเทศไทย และในจังหวัดเพชรบุรีก็มีคนลาวกลุ่มนี้อยู่ด้วยเช่นกัน ซึ่งเรียกตัวเองว่า ลาวเวียง และลาวพนม ครั้งแรกเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่บ้านโพธิ์กา รื่อง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี

ในปี 2438 คนลาวเวียง และลาวพนม กลุ่มนี้ ได้ย้ายมาตั้งถิ่นฐานใหม่ในตำบลบางขุนไทร โดยมารวมกันอยู่ที่หมู่ 5 บ้านดอนผิงแดด ด้วยเหตุว่าสภาพภูมิประเทศของหมู่บ้านในเวลานั้นเป็นที่ดอนโล่งๆ ล้อมรอบไปด้วยทุ่งนาและทุ่งหญ้า มีดินมะขามเทศและดินจามจุรีขึ้นอยู่บ้าง ประปราย ประกอบกับอาชีพของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านส่วนใหญ่จะทำนาข้าว จึงต้องตาก

แดดตากฝนกลางแจ้ง จากสภาพแวดล้อมดังกล่าวจึงเป็นที่มาของชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านตากแดด” ณ ช่วงเวลานั้น

นอกจากชุมชนได้ตั้งหมู่บ้านแล้ว ยังได้สร้างวัดให้เป็นที่ประกอบพิธีทางศาสนา และเป็นศูนย์รวมของหมู่บ้าน โดยตั้งชื่อว่า “วัดคอนตากแดด” ต่อมามีการพิจารณาชื่อหมู่บ้านและทำการเปลี่ยนแปลงเสียใหม่ แต่ยังให้คงความหมายเดิมเอาไว้ เนื่องจากชื่อเดิมนั้นฟังแล้วไม่ไพเราะ บ้านตากแดด จึงเปลี่ยนเป็น “บ้านคอนผิงแดด” และ “วัดคอนผิงแดด” จนกระทั่งปัจจุบัน

1.4 การประกอบอาชีพ

ชาวบ้านคอนผิงแดด ส่วนใหญ่มีอาชีพด้านเกษตรกรรม มีผู้ทำนาประมาณ 60 หลังคาเรือน และส่วนหนึ่งรับจ้างทำนาเกลือ เนื่องจากอยู่ติดกับหมู่บ้านที่มีพื้นที่ทำนาเกลือ และอาจมีส่วนน้อยที่ลงทะเลเก็บหอยแครงขาย

ภาพที่ 4.3 ชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพทำนา โดยพึ่งพาน้ำจากคลองชลประทาน

1.5 ระบบสังคม

หมู่บ้านคอนผิงแดด เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ที่มีลักษณะของสังคมชนบท ประกอบกับคนในหมู่บ้านมักเกี่ยวพันกันเป็นลักษณะเครือญาติ และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันอย่างสามัคคี มีการไปมาหาสู่กันอย่างสม่ำเสมอ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือการรับรู้ปัญหาต่างๆ จึงเกิดขึ้นอยู่เสมอ

ในหมู่บ้านนอกจากมีศาลาประจำหมู่บ้าน ที่ใช้เป็นจุดรวมของคนในหมู่บ้านเพื่อการประชุมหรืองานเชิงพิธีการแล้ว การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการรับรู้ปัญหาต่างๆ มีการใช้สภาคาแฟของหมู่บ้านเป็นศูนย์รวม เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร

1.6 วัฒนธรรม

ชาวบ้านดอนผิงแดด มีความรักสามัคคีกันเป็นอย่างดี อีกทั้งยังรักษาประเพณีอันดีงามสืบต่อกันมา ประเพณีของชาวดอนผิงแดดนั้น เป็นการผสมผสานกันระหว่างประเพณีไทยพื้นถิ่นดั้งเดิมของชุมชนที่อยู่โดยรอบ กับประเพณีของบรรพบุรุษที่สืบเชื้อสายมาจากลาวเวียง ลาวพวน ดังนั้น ตั้งแต่ต้นปีถึงปลายปีจะมีประเพณีต่างๆ ทั้งแบบไทยและลาวผสมกันไป

แต่ประเพณีที่สำคัญแบบลาวของชาวดอนผิงแดด คือ ประเพณีส่งข้าหลวง ที่จัดขึ้นทุกปีในวันที่ 17 เมษายน และได้รับการสืบทอดอย่างเหนียวแน่นมากกว่า 100 ปี เป็นการเซ่นไหว้บรรพบุรุษที่ทำขึ้นในวันท้ายของเทศกาลสงกรานต์ นอกจากส่งพิธีข้าหลวงแล้วยังมีพิธีรดน้ำคำหัวให้ผู้สูงอายุในหมู่บ้านอีกด้วย อีกประเพณีทำในเดือนพฤษภาคมก่อนลงนา มีประเพณีทำบุญทุ่ง เพื่อเป็นการเซ่นไหว้ผีไร่ผืนาก่อนที่จะทำนา

แม้ว่าบรรพบุรุษของคนดอนผิงแดดมาจากลาวเวียง และลาวพวน แต่ปัจจุบันในชุมชนบ้านดอนผิงแดดไม่มีใครพูดภาษาดั้งเดิมของบรรพบุรุษ แต่ใช้ภาษาไทยกลางสำเนียงเพชรบุรี (ตะวันออก) ในการติดต่อสื่อสารกัน

ภาพที่ 4.4 พิธีส่งข้าหลวง จัดทุกวันที่ 17 เมษายน ของทุกปี

ภาพที่ 4.5 ประเพณีทำบุญทุ่ง จัดกลางท้องนา ราวเดือนพฤษภาคม ก่อนการทำนา

1.7 สมาชิกในชุมชน

เนื่องจากผู้คนชาวบ้านหมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด คือเชื้อสายลาวเวียงและลาวพานที่ ย้ายถิ่นฐานมาปักหลัก จึงเป็นเสมือนพี่น้องที่สืบสายสัมพันธ์ โยงใยกันในลักษณะเครือญาติ มี ประเพณีอันดีงามผูกความสัมพันธ์เอาไว้ให้แนบแน่น คือประเพณีที่เชื่อในผี ในบรรพบุรุษ มีความ เคารพต่อผู้อาวุโส มีน้ำใจต่อกัน ใช้ชีวิตในลักษณะสังคมชนบท ที่มีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน รู้จักกัน ทั่วหมู่บ้าน และยังมีการขอแรงให้ช่วยทำงานได้

ภาพที่ 4.6 การให้ความเคารพต่อผู้อาวุโสถูกสะท้อนผ่านพิธีรดน้ำดำหัวผู้เฒ่าผู้แก่ทั้งหมู่บ้าน ในช่วงเทศกาลสงกรานต์

คนที่มีอาชีพเกษตรกรรมทำนาส่วนใหญ่อยู่ในช่วงวัยกลางคนขึ้นไป มีทักษะการสื่อสารในระดับพออ่านออกเขียนได้ เพราะโรงเรียนในหมู่บ้านมีเพียงระดับประถม ส่วนใหญ่ต้องออกมาประกอบอาชีพช่วยครอบครัว ผิดกับคนวัยทำงานตอนต้น รวมถึงเด็ก และวัยรุ่น ในปัจจุบันที่มีโอกาสทางการศึกษา จนถึงระดับวิทยาลัย มหาวิทยาลัย

2. ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด

2.1 สถานที่ตั้ง

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จังหวัดเพชรบุรี ตั้งอยู่เลขที่ 100/2 หมู่ที่ 5 ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี มีพื้นที่ทั้งหมด 1 ไร่ ห่างจากตัวเมืองเพชรบุรีประมาณ 15 กิโลเมตร ผู้วิจัยได้แนบรายละเอียดการเดินทางไปบ้านดอนผิงแดด ไว้ในภาคผนวก ก.

2.2 สภาพแวดล้อม

สภาพแวดล้อมของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ตั้งอยู่ห่างจากที่ทำการหมู่บ้านไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ เป็นระยะทางประมาณ 1 กิโลเมตร สภาพโดยรอบเป็นท้องนา ทิศเหนือและตะวันตก ติดกับท้องนาของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ทิศตะวันออกและทิศใต้ ติดกับถนนของหมู่บ้าน

ภาพที่ 4.7 ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด (1)

ภาพที่ 4.8 ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดด (2)

ภาพที่ 4.9 อาคารเอนกประสงค์ใช้เป็นสถานที่อบรมเกษตรกร และต้อนรับผู้เยี่ยมชม

ภาพที่ 4.10 แผนผังของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด

ภายในบริเวณที่ตั้งของศูนย์ฯ พื้นที่ใช้สอยหลักถูกใช้เต็มบริเวณ 1 ไร่ โดยประกอบด้วย 1) โรงเรือนแสดงสินค้าผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาปราชญ์ชาวบ้าน 2) เรือนพักอาศัยของผู้ดูแล 3) โรงกระต่าย 4) โรงเรือนเลี้ยงไก่ชีวภาพ 5) ห้องน้ำ 6) โรงเรือนเลี้ยงหมูหลุม 7) โรงสีข้าวขนาดเล็ก 8) เตาเผาถ่านและทำน้ำส้มควันไม้ 9) อาคารเอนกประสงค์เพื่อใช้สำหรับการประชุม การอบรมเกษตรกร 10) บ่อเลี้ยงกบ 11) แปลงปลูกต้นไม้ 12) โรงเรือนสาธิตการผลิตไบโอดีเซล 13) นาชีวภาพสาธิต ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมภาพถ่ายบรรยากาศของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด เอาไว้ใน ภาคผนวก ง

3. ปราชญ์ชาวบ้าน ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด

3.1 ปราชญ์ชาวบ้านยุคปัจจุบัน

ยุคเริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2550 ปราชญ์ชาวบ้าน ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านแห่งนี้ จำนวน 11 คน ดังรายนามต่อไปนี้

- 1) นายชาญ ทับสี ความสามารถและประสบการณ์: การผลิตปุ๋ยชีวภาพ
- 2) นายเฉลียว บุญล่า ความสามารถและประสบการณ์: เศรษฐกิจพอเพียง การเลี้ยงหมูหลุม
- 3) นายบัวลอย พิมพามา ความสามารถและประสบการณ์: เตาเผาถ่าน-น้ำส้มควันไม้
- 4) นายบุญส่ง เพชรพุก ความสามารถและประสบการณ์: การคัดพันธุ์ข้าว
- 5) นายพนม ธรรมวิชัยพันธ์ ความสามารถและประสบการณ์: เศรษฐกิจพอเพียง การผลิตหัวเชื้อจุลินทรีย์
- 6) นายประสิทธิ์ เกิดโกชน์ ความสามารถและประสบการณ์: การเก็บหัวเชื้อจุลินทรีย์
- 7) นายสาธิต บุญล่า ความสามารถและประสบการณ์: เตาเผาถ่าน-น้ำส้มควันไม้
- 8) นายไพฑูรย์ แก้วผลึก ความสามารถและประสบการณ์: การผลิตอุปกรณ์หีบเกลือ
- 9) นายสำราญ อ่วมอัน ความสามารถและประสบการณ์: น้ำมันไบโอดีเซล ไก่อินทรีย์ชีวภาพ
- 10) นายสายธาร มีพันธุ์ ความสามารถและประสบการณ์: เลี้ยงปลาช่อน

11) นายพิน เรียนรู้ ความสามารถและประสบการณ์: การทำนาปลอดสารพิษ

จากการศึกษาของผู้วิจัย พบว่าในปัจจุบันปราชญ์ชาวบ้าน ของศูนย์เครือข่าย ปราชญ์ชาวบ้านในยุคก่อตั้งบางคนมีภารกิจมากมาย จนไม่สามารถปลีกเวลามาร่วมกิจกรรม หรือ เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาองค์ความรู้ต่างๆ ร่วมกับกลุ่ม บางคนย้ายถิ่นฐาน และบางคนเสียชีวิต จึงทำให้คนที่ยังมีบทบาทโดดเด่น ในการช่วยทำหน้าที่สื่อสารถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตร อินทรีย์และวิถีพอเพียง รวมทั้งช่วยพัฒนาองค์ความรู้ เหลือเพียง 8 คน ดังรายนามต่อไปนี้

- 1) นายชาญ ทับสี อายุ 53 ปี
- 2) นายบัวลอย พิมพามา อายุ 67 ปี
- 3) นายบุญส่ง เพชรพุก อายุ 65 ปี
- 4) นายพนม ธรรมวิชัยพันธ์ อายุ 61 ปี
- 5) นายประสิทธิ์ เกิดโกชน์ อายุ 56 ปี
- 6) นายไพฑูรย์ แก้วผลิก อายุ 67 ปี
- 7) นายสำราญ อ่วมอัน อายุ 43 ปี
- 8) นายพิน เรียนรู้ อายุ 66 ปี

ทุกคนมีอาชีพเกษตรกร มีองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์โดยเท่าเทียมกัน เพราะมีการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้กันในกลุ่ม อีกทั้งยังมีการทดลองสร้างปัจจัยชีวภาพเพื่อใช้ทำเกษตร อินทรีย์ เช่น ปุ๋ยชีวภาพ น้ำหมักชีวภาพ น้ำส้มควันไม้ ฯลฯ ด้วยกัน ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม เกี่ยวกับปราชญ์ชาวบ้านยุคปัจจุบันไว้ใน ภาคผนวก ก

3.2 จุดเด่นของปราชญ์ชาวบ้าน

จุดเด่นของปราชญ์ชาวบ้านทั้ง 8 คน มีพื้นฐานส่วนตัวที่แตกต่างกัน แต่สามารถ นำมาร่วมกันสร้างการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ได้เป็นอย่างดี พื้นฐานของแต่ละคนมีดังนี้

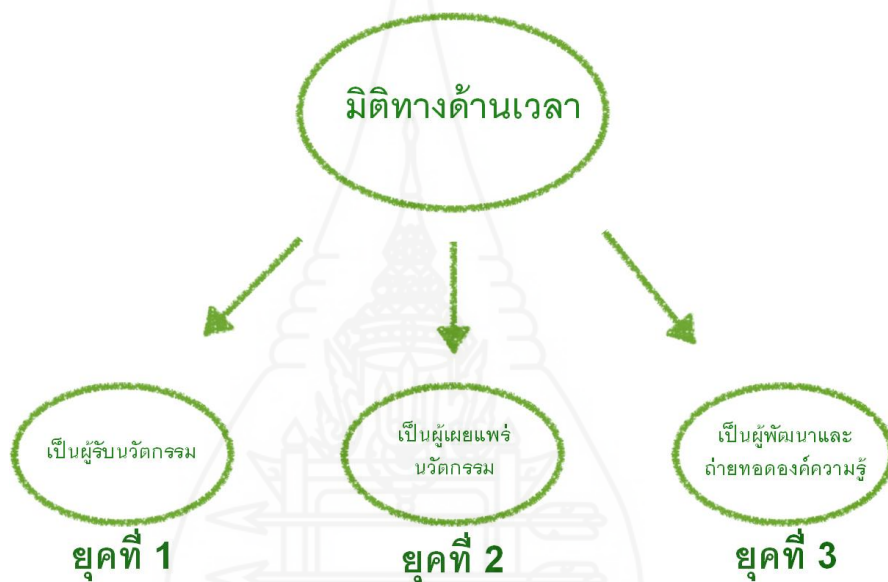
ตารางที่ 4.1 แสดงความสามารถพื้นฐานของปราชญ์ชาวบ้านแต่ละคน

ปราชญ์ชาวบ้าน	พื้นฐานการสื่อสาร	พื้นฐานอาชีพ	ความสนใจ/ ความสามารถพิเศษ
นายชาญ ทับสี	อ่านออกเขียนได้ดี	เกษตรกร / ผู้ใหญ่บ้าน	ทำปุ๋ยชีวภาพ
นายบัวลอย พิมพามา	อ่านออกเขียนได้	เกษตรกรทำนา / เกือบ	ทำเตาเผาถ่าน
นายบุญส่ง เพชรพุก	อ่านออกเขียนได้	เกษตรกรทำนา	คัดพันธุ์ข้าว
นายพนม ธรรมวิชัยพันธ์	อ่านออกเขียนได้ดี	เกษตรกร / ช่างซ่อม เครื่องอิเล็กทรอนิกส์	ชอบทดลอง / ประดิษฐ์
นายประสิทธิ์ เกิดโกชน	อ่านออกเขียนได้	เกษตรกรทำนา / เกือบ	ชอบอ่านหนังสือ
นายไพฑูรย์ แก้วผลึก	อ่านออกเขียนได้	เกษตรกร / เกือบ	ทำอุปกรณ์นาเกลือ
นายสำราญ อ่วมอ้น	อ่านออกเขียนได้ดี	เกษตรกรทำนา / ภารโรง	สนใจเทคโนโลยี
นายพิน เรียนรู้	อ่านออกเขียนได้	เกษตรกรทำนา / เกือบ	ร้องเพลงได้ไพเราะ

นอกจากพื้นฐานของแต่ละคนแล้ว จากการศึกษาในภาพรวมของปราชญ์ชาวบ้านของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด พบว่า มีลักษณะเด่นดังนี้ 1) เป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีประสบการณ์ในวิชาชีพของตน 2) เป็นผู้มีความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์อย่างมาก แต่ละคนมีความเชี่ยวชาญในองค์ความรู้ที่แตกต่างกัน จากการลงมือปฏิบัติจนบังเกิดความสำเร็จ ปรากฏผลประจักษ์เป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน 3) เป็นผู้แสวงหาความรู้ และนวัตกรรมตลอดเวลา ชอบทดลอง ค้นคว้าด้วยตนเอง 4) เป็นผู้มีความรู้ พร้อมแบ่งปันความรู้ และการช่วยเหลือเกื้อกูล ให้กับทุกคน 5) เป็นผู้ที่เปิดเผยมองไม่ปิดบัง ไม่มีลัทธิลบลมคมใน เมื่อมีความรู้ ข้อมูล แนวคิด ความเห็น พร้อมที่จะบอกเล่า พูดคุย แจกแจงให้คนอื่นรับทราบ ทั้งกับคนในชุมชนและนอกชุมชน 6) เป็นผู้มีความสามารถในการสื่อสารกับคนอื่น โดยการบอกเล่าเรื่องด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย และการใช้สื่อประกอบ ตลอดจนการสาธิตให้ผู้รับสารได้เข้าใจยิ่งขึ้น 7) เป็นผู้ที่เล็งเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว เสียสละเวลา มีความมุ่งมั่นตั้งใจ ในการรวมตัวช่วยเหลือกันและทำประโยชน์ให้ชุมชน

ตอนที่ 2 กระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดด

จากการศึกษาในเรื่องกระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาการสื่อสารบนเงื่อนไขของมิติด้านเวลา และมิติด้านความสามารถ มุ่งไปที่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลา โดยแบ่งออกเป็น 3 ช่วงเวลา คือ

ภาพที่ 4.11 แสดงมิติทางด้านเวลา

ยุคแรก เป็นยุคของการได้รับนวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ เข้ามาในชุมชน

ยุคที่สอง เป็นยุคที่เกิดการรวมกลุ่ม และมีการเผยแพร่ นวัตกรรมด้านเกษตรอินทรีย์ ภายในชุมชน และจากการรวมกลุ่มได้ส่งผลไปสู่การได้รับคัดเลือกให้เป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ที่ต้องทำหน้าที่ถ่ายทอดองค์ความรู้

ยุคที่สาม เป็นยุคที่กลายเป็นผู้พัฒนาองค์ความรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และวิธีเศรษฐกิจพอเพียงให้กับเกษตรกรจากชุมชนอื่นๆ ในจังหวัดเพชรบุรี ทำให้มีการพัฒนาวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยมีการพัฒนา “ความรู้” และ “ความสามารถทางการสื่อสาร” ให้เพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 4.12 แสดงมิติทางด้านความสามารถ

ทั้ง 3 ช่วงเวลา ปราชญ์ชาวบ้าน ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีการพัฒนาทั้ง “ความรู้” และ “ความสามารถทางการสื่อสาร” ไปพร้อมๆ กัน จากการศึกษาผู้วิจัย พบว่า แก่นนำที่ได้รับยกย่องให้เป็นปราชญ์ชาวบ้าน มีกระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอด องค์ความรู้ ดังนี้

ยุคแรก – การเป็นผู้รับนวัตกรรม

จุดเริ่มของยุคแรก ควรเริ่มต้นนับจากปี พ.ศ. 2545 จากแนวนโยบายขององค์การบริหาร ส่วนตำบลบางขุนไทร ในการจัดให้มีการศึกษาเรื่องแผนแม่บทชุมชนในตำบลบางขุนไทร อำเภอ บ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี อาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัย ศิลปากร เป็นผู้เข้าไปสำรวจปัญหาในชุมชนต่างๆ ของตำบลบางขุนไทร หลังจากมีการทำวิจัย สำรวจชุมชน ได้สรุปปัญหาไว้ในรายงานของสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อปี 2545 พบว่าค่าใช้จ่ายต่อปีของหมู่บ้านดอนผิงแดด ร้อยละ 24.4 คิดเป็นเงิน 2,556,500 บาท ใช้ไป เพื่อการผ่อนชำระหนี้

เกษตรกรในหมู่บ้านดอนผิงแดด มีอาชีพทำนาประมาณ 60 หลังคาเรือน นอกนั้นปลูก พืชชนิดอื่น และทำนาเกลือ ทั้งหมู่บ้านทำการเกษตรด้วยการใช้สารเคมี แล้วส่งผลให้เป็นหนี้สิน มากมาย อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อสุขภาพร่างกาย จนชาวบ้านบางคนถึงขั้นล้มป่วย และยังมีตัวอย่าง จากหมู่บ้านข้างเคียงที่บางรายถึงแก่ชีวิต ด้วยพิษของสารเคมีที่ได้สัมผัส และสะสมไว้เป็นเวลานาน

ภาพที่ 4.13 อาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ (ชาย) ภาพที่ 4.14 นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน (ชาย)

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านคอนผิงแดด ตำบลบางขุนไทร อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ในฐานะผู้นำชุมชนบ้านคอนผิงแดด จึงได้คิดหาทางแก้ปัญหาให้กับราษฎรในหมู่บ้าน ก่อนหน้าเคยรู้มาบ้างว่าเกษตรอินทรีย์สามารถลดต้นทุนได้ จึงได้แจ้งความจำนงขอไปอบรมความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์

อาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ จึงได้พาไปนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน พร้อมลูกบ้านรวม 18 คน ไปอบรมความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ ที่ศูนย์ฝึกอบรมเกษตรธรรมชาติคิเว จังหวัดสระบุรี เรื่องการใช้จุลินทรีย์ (EM) แต่หลังจากกลับมา ทุกคนขาดความมั่นใจว่าเกษตรอินทรีย์จะให้ผลผลิตได้เท่ากับเกษตรเคมี จึงไม่มีใครลงมือปฏิบัติ มีเพียงนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน ที่มั่นใจ จึงทดลองปลูกผัก เพราะไม่ได้ทำนา ทดลองใช้ปุ๋ยชีวภาพซึ่งทำตามวิธีที่ไปอบรมมา ปรากฏว่าได้ผลออกมา จึงนำไปแจกชาวบ้านเพื่อต้องการให้เห็นผลเชิงประจักษ์

ชาวบ้านทั้งหมดที่ได้รับแจกมีเพียง "ลุงเขียว" หรือนายพิน เรียนรู้เพียงคนเดียวเท่านั้น ที่เกิดความสนใจอย่างมาก ถึงขั้นเฝ้าปากขอไปอบรมด้วย หากมีการพาไปอบรมอีก ดังนั้น ในยุคแรก จึงเป็นยุคที่นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ส่งสารเพียงคนเดียว จากการศึกษาพบว่ามีการพัฒนาความรู้และความสามารถทางการสื่อสาร ดังนี้

1. การพัฒนาความรู้

1.1 ปัจจัยนำเข้า (Input)

1.1.1 การกำหนดเป้าหมาย

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด มีการกำหนดเป้าหมายอย่างชัดเจนในการพัฒนาความรู้ โดยการแสดงความจำนงในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์กับ อาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ ของสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร เพราะนายชาญ ทับสี เคยได้รับความรู้มาบ้างเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ ว่าสามารถช่วยแก้ไขปัญหาหนี้สินได้ เนื่องจากมีต้นทุนการผลิตต่ำกว่าเกษตรเคมี เป้าหมายของนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน จึงอยู่ที่การหาทางแก้ไขปัญหาหนี้สินด้วยความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์เป็นสำคัญ

1.1.2 การแสวงหาความรู้

หลังจากนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ได้แสดงเจตจำนงในการเรียนรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ อาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ จึงได้พากลุ่มเกษตรกรจำนวน 18 คน ไปดูงานและเข้ารับการอบรมความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ ที่ศูนย์ฝึกอบรมเกษตรธรรมชาติวิเว จังหวัดสระบุรี เรื่องเทคนิคการใช้ “อีเอ็ม” ซึ่งเป็นจุลินทรีย์ที่มีประโยชน์ สามารถนำมาทำปัจจัยชีวภาพต่างๆ ได้หลากหลาย เช่น ปุ๋ย สอร์โม่บำรุงพืช เป็นต้น โดยการไปอบรมได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณส่วนหนึ่งจากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร

1.1.3 การเลือกสรรความรู้

เนื่องจากแหล่งการเรียนรู้ และโอกาสได้รับความรู้มีจำกัด ทั้งเรื่องของข้อมูลและงบประมาณ นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ต้องเผชิญกับข้อจำกัดในเรื่องความรู้ ไม่สามารถแสวงหาข้อมูลที่หลากหลายได้ จึงจำเป็นต้องยึดถือแนวทางของศูนย์ฝึกอบรมเกษตรธรรมชาติวิเว จังหวัดสระบุรี ที่ให้ความสำคัญกับจุลินทรีย์ หรือเทคนิคการใช้ “อีเอ็ม (EM- Effective Microorganism)” เป็นแนวทางหลักของตนเอง

1.1.4 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

กลุ่มเกษตรกรบ้านดอนผิงแดด ที่ได้เดินทางไปอบรมคราวเดียวกันทั้ง 18 คน มีเพียงนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ที่ให้ความสนใจแนวทางของเกษตรอินทรีย์แบบชีวเว ตามที่ได้ไปอบรมมา ส่วนที่เหลือทุกคนไม่มั่นใจในผลผลิตที่จะได้รับ หากหันมาปฏิบัติตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ ดังนั้น จะมีเพียงนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด เท่านั้น ที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับอาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนา

มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งนำความรู้ต่างๆ มาให้ นอกนั้น ทุกคนต่างหันกลับไปทำเกษตรแบบเดิม เช่นเดิม

1.2 การพัฒนา (Conversion Process)

1.2.1 การผสานความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เดิม

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด เมื่อได้รับการอบรม เรื่องเทคนิคการใช้จุลินทรีย์ “อีเอ็ม” จากศูนย์ฝึกอบรมเกษตรธรรมชาติวิเศษ จังหวัดสระบุรี ถือเป็นความรู้ใหม่ ที่ไม่เคยรู้มาก่อน ก่อนหน้านั้น การรับรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ เป็นความรู้ผิวเผินว่าไม่ต้องใช้สารเคมีเพื่อกำจัดศัตรูพืช และไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่าย เชื่อว่าจะทำให้ลดค่าใช้จ่ายจนนำไปสู่การแก้ปัญหาเรื่องหนี้สินของเกษตรกรได้ ดังนั้น ความรู้จากการอบรม จึงเป็นทั้งความรู้ใหม่ และเป็นความรู้ที่ผสานเข้ากับความรู้เดิมซึ่งมีอยู่เพียงผิวเผิน

1.2.2 การใช้ความรู้

ในขณะที่เกษตรกรอีก 17 คน หันไปใช้แนวทางการทำเกษตรแบบเดิม เช่นเดิม โดยไม่มีการนำความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ที่ได้รับมาใช้ นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ได้ใช้ความรู้ที่ได้รับมาเพียงคนเดียว ด้วยการทดลองทำปุ๋ยจากจุลินทรีย์ เนื่องจากไม่ได้ทำนา จึงทดลองด้วยการปลูกผัก และใช้ปุ๋ยที่ผลิตขึ้นเองนั้น กับแปลงผักทดลอง ซึ่งได้รับผลเชิงประจักษ์ว่า ผักงอกงาม ลำต้นโตแข็งแรง และให้ผลผลิตดีเกินคาด

1.2.3 การพัฒนาความรู้ให้เพิ่มขึ้น

การพัฒนาความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลภายนอกชุมชน คือ อาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ และจากการได้ลงมือปฏิบัติจริง ด้วยการทดลองปลูกผัก แล้วใช้ปัจจัยชีวภาพที่ผลิตขึ้นเองตามแนวทางเกษตรจุลินทรีย์ชีวเวช ใสแทนปุ๋ยเคมี ดังนั้น สรุปได้ว่า การพัฒนาความรู้ให้เพิ่มขึ้น ของนายชาญ ทับสี เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสร้างประสบการณ์ให้เพิ่มขึ้น ด้วยการลงมือปฏิบัติ

1.3 ผลลัพธ์ (Output)

1.3.1 การเปิดเผยความรู้

หลังได้รับความรู้จากการอบรม และการพัฒนาความรู้โดยการลงมือปฏิบัติ ด้วยการทดลองปลูกผัก นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ได้เปิดเผยความรู้ของตนต่อเกษตรกรทั้งหลายในหมู่บ้านดอนผิงแดด อย่างไม่ปิดบังความรู้ เพื่อหวังให้เกษตรกรในหมู่บ้านหันมาสนใจทำเกษตรอินทรีย์ สภากาแฟประจำหมู่บ้าน เป็นสถานที่หนึ่งในการเปิดเผย

ความรู้ ด้วยวิธีการสื่อสารระหว่างบุคคล นอกจากนั้นยังใช้วิธีนำผักที่ปลูกไปแบ่งปันให้ลูกบ้าน เพื่อใช้โอกาสนั้นสื่อสารเรื่องของเกษตรอินทรีย์

1.3.2 การบันทึกความรู้

แม้จะได้รับความรู้จากการอบรม และจากการทดลองปฏิบัติ แต่นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ไม่มีการบันทึกความรู้ใดๆ เป็นลายลักษณ์อักษร หรือ แม้แต่การบันทึกด้วยสื่ออื่นๆ ใช้วิธีการจดจำ และสื่อสารโดยการเล่าสู่กันฟัง

1.3.3 การบรรลุเป้าหมาย

จากเป้าหมายการแสวงหาความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาหนี้สินเกษตรกรภายในหมู่บ้านดอนผิงแดด ของนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ถือว่าได้บรรลุเป้าหมายในแง่การแสวงหาความรู้ และการนำความรู้มาใช้ทดลองปฏิบัติ จนเห็นผลเชิงประจักษ์กับตนเอง แม้จะมีความพยายามในการส่งสารเพื่อโน้มน้าวใจ แต่เกษตรกรทั้งหมู่บ้านยังรู้สึกไม่มั่นใจด้านผลผลิตที่จะได้รับ ดังนั้น เป้าหมายการยอมรับปฏิบัติจึงไม่เกิดขึ้น เป้าหมายสุดท้ายคือการแก้ปัญหาหนี้สิน จึงไม่บรรลุตามวัตถุประสงค์

2. ความสามารถทางการสื่อสาร

2.1 ความรู้

2.1.1 ความรู้ในการวิเคราะห์ผู้รับสาร

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด มีความรู้เกี่ยวกับผู้รับสารเป็นอย่างดี เพราะเป็นชาวบ้านในหมู่บ้าน ที่มีความคุ้นเคย และรู้จักของแต่ละคน ทุกคนเป็นเกษตรกร ที่มีปัญหาเดียวกัน คือ เรื่องหนี้สิน ซึ่งเป็นผลมาจากผลผลิตที่ได้ ไม่สามารถทำรายได้เพียงพอจากรายจ่าย จึงรู้ว่าผู้รับสารต้องการฟังเรื่องอะไร

2.1.2 ความรู้ในการกำหนดวัตถุประสงค์

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด เข้าใจกระบวนการแก้ปัญหาเรื่องหนี้สินเกษตรกร ว่าต้องมีขั้นตอนและต้องอาศัยระยะเวลา ดังนั้น การกำหนดวัตถุประสงค์ในการสื่อสารกับลูกบ้านที่เป็นเกษตรกรกลุ่มเป้าหมาย จึงมีวัตถุประสงค์แตกต่างกัน บางคนมีจุดมุ่งหมายเพียงเพื่อให้เกิดการรับรู้ คือ เป็นการสื่อสารเพื่อให้ความรู้ บางคนที่มีความรู้อยู่บ้างแล้ว ต้องการสื่อสารเพื่อสร้างความมั่นใจให้เกิดขึ้น ขณะที่บางคนไม่ยอมรับหรือปฏิเสธ การสื่อสารมีจุดมุ่งหมายเพื่อโน้มน้าวให้เปิดใจรับรู้ และเป้าหมายสุดท้ายคือการให้เข้ามาเป็นแนวร่วม

2.1.3 ความรู้ในบริบทหรือสภาพสังคม

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด มีความเข้าใจในบริบทที่แตกต่างของชุมชน และสภาพสังคมที่ตนเองปกครองอยู่ ซึ่งส่งผลต่อการแสดงออก และการสื่อสาร ความรู้ความเข้าใจในบริบทต่างๆ ประกอบด้วย ความเข้าใจในสถานการณ์ ความเข้าใจในชุมชน ความเข้าใจเรื่องการบริหารชุมชน ความเข้าใจในเรื่องการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น

ก) ความเข้าใจในสถานการณ์

ด้วยสถานการณ์การเป็นผู้ใหญ่บ้าน ที่ต้องเป็นเสมือนหัวหน้าครอบครัว ในการดูแลสารทุกข์ของลูกบ้าน นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ใช้วิธีการสื่อสารด้วยการแสดงให้เห็นถึงความพยายามในการช่วยแก้ปัญหาเรื่องปากท้อง การประกอบอาชีพ โดยการแสวงหาความรู้ และผู้รู้ เพื่อมาช่วยแก้ปัญหา มีการแสวงหาความร่วมมือจากภายนอกชุมชน จนนำไปสู่การพาเกษตรกรกลุ่มแรกจำนวน 18 คน ไปอบรม

ข) ความเข้าใจในชุมชน

ชุมชนบ้านดอนผิงแดด ยังเป็นชุมชนที่มีบริบทชุมชนแบบชนบท ยังมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การไปมาหาสู่กัน แหล่งกระจายข่าวที่สำคัญคือ “สภากาแฟ” นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด จึงประยุกต์ใช้ประโยชน์จากวิถีชุมชนที่ไปมาหาสู่กัน ด้วยการบุกถึงบ้าน และใช้สภากาแฟเป็นหลักในการกระจายข้อมูลข่าวสาร แทนการเรียกประชุมอย่างเป็นทางการ

ค) ความเข้าใจในเรื่องการบริหารชุมชน

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด มีความเข้าใจในเรื่องการบริหารชุมชนเป็นอย่างดี และสามารถใช้ตนเองเป็นสื่อบุคคล เพื่อสื่อสารให้ลูกบ้านเกิดความเชื่อมั่นศรัทธา จนนำไปสู่การได้รับเลือกให้เป็นผู้ใหญ่บ้านหลายสมัย ตั้งแต่อายุยังน้อย

ง) ความเข้าใจในเรื่องการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด มีความเข้าใจเรื่องความอ่อนน้อมถ่อมตน และรู้ว่าวิธีการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการนั้น สามารถใช้ได้ดีกับบริบทชุมชนของบ้านดอนผิงแดด ดังนั้น การวางตน การปฏิบัติตนต่อผู้อื่น จึงถูกสื่อสารออกมาให้เห็นถึงความอ่อนน้อมถ่อมตน ความมีน้ำใจช่วยเหลือ การห่วงใยดูแลช่วยแก้ปัญหาให้ลูกบ้าน และไม่แสดงอำนาจต่อบุคคลอื่น

2.2 ทักษะการสื่อสาร

2.2.1 ทักษะการใช้สื่อ

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด มีการใช้สื่อหลัก 2 อย่าง คือ “สื่อบุคคล” และ “สื่อวัตถุ” โดยสื่อบุคคลนั้นอาศัยตัวเองเป็นสื่อ ในการนำเสนอข้อมูลความรู้ เรื่องเกษตรอินทรีย์ให้กับเกษตรกรลูกบ้าน และโน้มน้าวให้เกษตรกรเข้ามาเป็นแนวร่วมอีกด้วย

ส่วนสื่อวัตถุ อาศัยการนำ “ผัก” ที่ปลูกด้วยตนเอง ตามวิธีการเกษตรอินทรีย์ ให้ผลิตทั้งองุ่น ขนาดใหญ่ ผิดหูผิดตาว่าผลผลิตทั่วไปในท้องตลาด ไปแจกจ่ายให้กับเกษตรกรลูกบ้านที่เป็นเป้าหมาย เป็นการสื่อสารในเชิงสัญลักษณ์ เพื่อให้รับรู้และเข้าใจเองว่า เกษตรอินทรีย์คืออะไร โดยหวังผลด้าน “ความเชื่อมั่น”

2.2.2 ทักษะการเลือกสาร

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด มีการคัดเลือกและออกแบบสารที่จะใช้สื่อกับเป้าหมาย โดยเข้าใจดีว่าผู้ที่ตนสื่อสารด้วย คือ เกษตรกร ดังนั้น เนื้อหาสารที่ส่งออกไปจึงเป็นเนื้อหาสารที่ง่ายต่อความเข้าใจ ใช้วิธีการพูดคุยเล่าสู่กันฟังด้วยภาษาที่ง่าย ไม่มีข้อมูลทางวิชาการใดๆ แต่เลือกที่จะชี้ให้เห็นถึงผลดีของเกษตรอินทรีย์ ที่ประหยัดต้นทุน และจะนำไปสู่การลดหนี้สินได้อย่างไร ขณะเดียวกันมีความพยายามส่งสารในลักษณะที่ยืนยันคุณภาพของปัจจัยชีวภาพทั้งหลาย ว่าสามารถทดแทนสารเคมีต่างๆ ได้จริง

2.2.3 ทักษะเฉพาะ

ทักษะเฉพาะพิจารณาจาก ทักษะการรับเข้า และส่งออกข้อมูลข่าวสาร โดย การรับเข้า คือ ทักษะการรับฟัง และการส่งออกข้อมูลข่าวสาร คือ ทักษะการให้คำแนะนำ และ ทักษะการโน้มน้าวใจ อีกทักษะที่ถือเป็นทักษะเฉพาะ คือ ทักษะการคิดวิเคราะห์

ก) ทักษะการรับฟัง

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด เป็นผู้ที่มิบุคลิกของความอ่อนน้อมถ่อมตนอยู่แล้ว และเป็นผู้ที่รับฟังคนอื่นๆ อย่างตั้งใจ ความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ ที่ถูกหยิบยกมาเป็นแนวทางการแก้ปัญหาหนี้สินของเกษตรกร บ้านดอนผิงแดด ก็เกิดมาจากการได้รับฟังข้อมูล และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลนอกชุมชน

ข) ทักษะการให้คำแนะนำ

ด้วยประสบการณ์ในการบริหารชุมชน นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด จึงมีทักษะการให้คำแนะนำในระดับที่ดี สามารถให้คำแนะนำเรื่องต่างๆ กับลูกบ้านได้ ทั้งนี้ น่าจะมีส่วนสัมพันธ์กับทักษะการรับฟัง ที่เป็นคนพร้อมรับฟังเรื่องราวต่างๆ อย่างเปิดกว้าง

ค) ทักษะการโน้มน้าวใจ

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด มีทักษะการโน้มน้าวใจที่ดี เพราะเป็นคนที่สุภาพอ่อนโยน ไม่แสดงอำนาจ อ่อนน้อมถ่อมตน ใช้วิธีการสื่อสารในลักษณะของการเล่าสู่กันฟัง ไม่พยายามบังคับให้ต้องฟัง หรือต้องเชื่อตาม แต่เลือกที่จะทำให้อุทิศเพื่อให้ผู้รับสารประจักษ์ด้วยตนเอง แล้วเกิดความสนใจใคร่รู้ กรณีตัวอย่าง เช่น ลุงเขียว หรือนายพิน เรียนรู้ เกษตรกรลูกบ้านที่มีลักษณะเชื่อมั่นตัวเอง แต่เบื่องลึ คือ พร้อมเปิดใจรับฟัง การโน้มน้าวด้วยสื่อวัตถุ โดยการนำผักไปให้ และคุยข้อมูลคร่าวๆ ทำให้เกิดความอยากรู้อยากเห็นมากขึ้น จนมาแสดงเจตนาขอไปอบรม

ง) ทักษะการคิดวิเคราะห์

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด เป็นผู้ที่มีทักษะการคิดวิเคราะห์ ไม่ได้เชื่อข้อมูลทุกอย่างจากการรับฟังคำบอกเล่า อย่างเช่น การรับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรกรอินทรีย์ว่าสามารถช่วยลดต้นทุนการเกษตรได้ แต่เพื่อเกิดความมั่นใจ จึงได้ทำการทดสอบด้วยตนเอง เพื่อให้มีข้อมูลเชิงประจักษ์ที่พิสูจน์และเชื่อถือได้

2.3 กลยุทธ์การสื่อสาร

2.3.1 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายของการสื่อสารในยุคแรก เป็นกลุ่มชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ที่มีอาชีพทำนา เนื่องด้วยสภาพภูมิประเทศของบ้านดอนผิงแดด ไม่เหมาะกับการเกษตรชนิดอื่น การทำนาจึงเป็นอาชีพหลัก รองลงไปคือ การไปรับจ้างทำนาเกลือ ดังนั้น กลุ่มเป้าหมายจึงมีกลุ่มเดียว คือ กลุ่มเกษตรกรทำนา

2.3.2 เป้าหมายการสื่อสาร

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด คือ ผู้รับนวัตกรรมเกษตรกรอินทรีย์ ที่มีความปรารถนาให้ลูกบ้านหมู่ที่ 5 ทดลองใช้แนวทางของเกษตรกรอินทรีย์ เพื่อลดปัญหาหนี้สินที่กำลังเป็นปัญหาใหญ่ของเกษตรกรทั้งหมู่บ้าน แต่การให้เกษตรกรเปลี่ยนความคิดเห็นมาเชื่อแนวทางเกษตรกรอินทรีย์ทันที เป็นเรื่องยาก เพราะไม่มีใครสามารถยืนยันได้ ว่าปริมาณผลผลิตที่จะเกิดขึ้นหลังจากเปลี่ยนมาใช้แนวทางเกษตรกรอินทรีย์ จะเป็นอย่างไร

ดังนั้น เป้าหมายของการสื่อสารที่ต้องการ คือ สร้างการรับรู้เรื่องเกษตรกรอินทรีย์ และการสร้างแนวร่วม ที่มีความเห็นคล้อยตามในแนวทางเกษตรกรอินทรีย์ เพื่อจะได้ใช้เป็นกลุ่มพลัง ที่จะช่วยผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านการยอมรับของคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านเป็นลำดับต่อไป

2.3.3 ช่องทาง

ช่องทางการสื่อสารที่นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านคอนผิงแดด เลือกใช้สื่อสารกับกลุ่มเป้าหมาย อาศัยตนเองเป็น “สื่อบุคคล” เพื่อเข้าถึงบุคคลเป้าหมาย โดยสามารถแบ่งได้เป็น 3 ช่องทางหลัก คือ บุกลงบ้าน คุยผ่านสภากาแฟ ใช้ผักเป็นสื่อ แต่ละช่องทางมีวิธีสื่อสารแตกต่างกัน ดังนี้

ก) บุกลงบ้าน ในฐานะผู้ใหญ่บ้าน ประกอบกับบริบทชุมชนของบ้านคอนผิงแดด การไปมาหาสู่ตามบ้านต่างๆ เป็นเรื่องปกติ นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านคอนผิงแดด เลือกใช้ช่องทางการสื่อสารระหว่างบุคคล โดยการบุกลงบ้าน เพื่อพูดคุยซักชวน ทำความเข้าใจ

ข) คุยผ่านสภากาแฟ สถานที่ซึ่งเป็นเสมือนหอกระจายข่าวของหมู่บ้าน ที่เรื่องราวต่างๆ จะสามารถแพร่กระจายไปได้อย่างรวดเร็ว นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านคอนผิงแดด เลือกใช้ช่องทางการสื่อสารกับกลุ่มเล็ก เพื่อสร้างการรับรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ทางอ้อม เมื่อมีใครแสดงความสนใจจึงให้ข้อมูลเพิ่มเติม หรือใช้วิธีการบุกลงบ้านเพื่อให้ข้อมูลโดยตรง

ค) ใช้ผักเป็นสื่อ การใช้ผักเป็นสื่อ ต้องการสื่อความหมายเรื่องประสิทธิภาพของเกษตรอินทรีย์ โดยการให้เห็นผลเชิงประจักษ์ ผักถูกนำไปแจกจ่ายลูกบ้านที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการสื่อสาร นอกจากทำหน้าที่เป็นสารที่แสดงสัญญาณให้เห็นถึงประสิทธิภาพแล้ว ผักยังทำหน้าที่เป็นช่องทางเชื่อมต่อความสนใจใคร่รู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ ให้กลุ่มเกษตรกรเกิดความต้องการรับรู้ข้อมูล โดยไม่ต้องขัดเคืองความรู้สึกด้วย

2.3.4 กลยุทธ์ที่ใช้

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านคอนผิงแดด มีการใช้กลยุทธ์ในการสื่อสารเพื่อให้บรรลุผลตามที่ต้องการ โดยกลยุทธ์ที่ใช้แบ่งออกเป็น จุดประกาย ขวนไปดู เล่าสู่กันฟัง และทดลองให้เห็น

ก) จุดประกาย

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านคอนผิงแดด เลือกใช้ช่องทางการสื่อสารแบบเคาะประตูบ้าน เพื่อพูดคุยกับลูกบ้านอย่างทั่วถึง เพื่อเป็นการให้ข้อมูลความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับประโยชน์ของเกษตรอินทรีย์ ว่าสามารถช่วยลดต้นทุนด้านการเกษตร ซึ่งจะนำไปสู่การลดปัญหาหนี้สินได้ การเลือกใช้กลยุทธ์นี้ เพราะรู้ว่าเกษตรกรในหมู่บ้าน ยังไม่เชื่อมั่นเกษตรอินทรีย์ แม้บางคนได้ไปอบรมมาด้วยกัน ก็ยังไม่เชื่อมั่น ดังนั้น การให้ความรู้จะนำไปสู่ความเข้าใจและยอมรับในที่สุด ซึ่งวิธีการสื่อสารโดยตรงแบบเผชิญหน้าจะให้ผลมากกว่า

ข) ขวนไปคู

หลังจากได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับอาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร จนได้รับการสนับสนุนให้ไปอบรมเรื่องจตุรพิธร์ที่ศูนย์ฝึกอบรมเกษตรธรรมชาติวิเว จังหวัดสระบุรี อีกครั้ง เป็นรุ่นที่ 2 วิธีการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจให้ลูกบ้านไปด้วย คือ “การขวนไปคู” ประหนึ่งเป็นการ “ขวนไปเที่ยว” เพราะทราบว่า หากกล่าวถึงการฝึกอบรม จะทำให้ไม่มีคนอยากไป กลยุทธ์นี้ ถือเป็นการแปลงสารเพื่อให้ผู้รับสารยินยอมร่วมมือเดินทางไปอบรมด้วยกัน

ค) เล่าสู่กันฟัง

เป็นกลยุทธ์ที่ใช้สื่อสารให้กลุ่มเป้าหมายได้รับข้อมูลความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ โดยอาศัยช่องทางสภากาแฟเป็นที่ส่งสาร เนื่องจากเป็นแหล่งรวมของคนในชุมชน และเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเรื่องการประกอบอาชีพ ความเป็นอยู่ และข่าวคราวความเคลื่อนไหวของสมาชิกในชุมชน นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด รู้ดีว่าการใช้วิธีสื่อสารแบบไม่เป็นทางการจะได้ผลกว่า จึงใช้กลยุทธ์เล่าสู่กันฟัง ด้วยการร่วมวงสนทนาในสภากาแฟ และหากมีจังหวะที่เหมาะสม ก็แทรกเรื่องราวของเกษตรอินทรีย์เข้าไปทีละเล็กละน้อย ชาวบ้านดอนผิงแดด ไม่ชอบการพูดคุยที่เป็นทางการ กลยุทธ์การเล่าเรื่อง เหมือนการพูดคุยเล่าสู่กันฟัง ทำให้ได้รับความสนใจมากกว่า การประชุมเป็นทางการ

ง) ทดลองให้เห็น

จากการใช้กลยุทธ์เล่าสู่กันฟังแล้ว พบว่าปัญหาเกิดจากความไม่เชื่อมั่นว่าเกษตรอินทรีย์จะสร้างผลผลิตได้มากเท่ากับการทำเกษตรเคมี ผลจากการอบรมได้เพียงความรู้ในระดับหนึ่ง ซึ่งมักเป็นเรื่องราวของพืชสวน พืชไร่ เสียมากกว่า หากนำมาใช้กับการทำนาจะเกิดผลอย่างไร ไม่มีใครยืนยันได้ แม้นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด จะไม่ได้ทำนา แต่ใช้กลยุทธ์ทดลองให้เห็นเพื่อจูงใจข้อสงสัยทั้งปวง ด้วยการทดลองปลูกผักสารพัดชนิด แล้วใช้ปัจจัยชีวภาพต่างๆ ตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ การเลือกใช้กลยุทธ์นี้ เพื่อต้องการผลเชิงประจักษ์ ยืนยันประสิทธิภาพของเกษตรอินทรีย์ให้ชาวบ้านหมดข้อสงสัย

3. ผลของการสื่อสารที่มีต่อผู้รับสาร

3.1 ความรู้

ผลการสื่อสารของนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ได้สร้างความรู้ให้กับกลุ่มชาวบ้านที่เป็นเกษตรกรในระดับหนึ่ง แต่เกษตรกรทั้งหลายขาดความเชื่อมั่น เพราะความรู้ที่ได้รับนั้นยังขาดการยืนยัน หรือผลเชิงประจักษ์ที่ชัดเจนจนเชื่อมั่นได้ว่าการทำนาด้วยแนวทางเกษตรอินทรีย์ จะไม่ทำให้ผลผลิตลดลง อีกประการหนึ่ง จากเกษตรกรที่ไปอบรมคราวเดียวกันรวม 18 คน ไม่มีใครกลับมาลงมือปฏิบัติจริงกับนาข้าวเลยสักคน แม้การทดลองปฏิบัติของนายชาญ ทับสี จะทดลองจริงกับแปลงผัก ทว่าผลการทดลองนั้นไม่อาจเทียบเคียงกับนาข้าวได้ว่าจะให้ผลแบบเดียวกัน

3.2 ทักษะ

การสื่อสารด้วยการใช้ “ผัก” เป็นสื่อ แสดงถึงผลสำเร็จของการใช้สารชีวภาพตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ สามารถเปลี่ยนแปลงทัศนคติของเกษตรกรในหมู่บ้านได้เพียง 1 ราย คือ นายพิน เรียนรู้ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “ลุงเขียว” ซึ่งมีอาชีพหลักคือ ทำนาปลูกข้าว และมีอาชีพเสริมรับจ้างทำนาเกลือ

นายพิน เรียนรู้ ตั้งข้อสงสัยกับผลผลิตผักชนิดต่างๆ ของนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ที่มีขนาดต้นใหญ่แข็งแรง ผักที่รับประทานผล มีผลใหญ่รสชาติดี ผิดจากพืชผักชนิดเดียวกัน ที่เคยซื้อหรือปลูกเองเพื่อบริโภค ข้อสงสัยของลุงเขียว คือ ปัจจัยชีวภาพที่ผลิตจากจุลินทรีย์นั้น สามารถสร้างผลผลิตได้ดีตามที่เห็น จริงหรือไม่

การเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติของลุงเขียว เป็นเพียงการให้ความสนใจเท่านั้น แต่ยังไม่ถึงขั้นเกิดความเชื่อถือศรัทธา ส่งผลให้ลุงเขียว แสดงความจำนงขอเข้าร่วมไปอบรมเรื่องจุลินทรีย์ ที่ศูนย์ฝึกอบรมเกษตรธรรมชาติวิเศษ จังหวัดสระบุรี ในรุ่นที่ 2 ในปี พ.ศ. 2546

3.3 การยอมรับปฏิบัติ

ความพยายามในการสื่อสาร เพื่อโน้มน้าวให้เกษตรกรที่ส่วนใหญ่เป็นชาวนาในหมู่บ้านดอนผิงแดด หันมาทำเกษตรอินทรีย์ ไม่เกิดผลถึงขั้นมีผู้ยอมรับปฏิบัติ ทำได้เพียงการสร้างความรู้ และส่งผลต่อทัศนคติกับเกษตรกรเพียง 1 ราย คือ ลุงเขียว หรือ นายพิน เรียนรู้

ยุคที่สอง – การเป็นผู้เผยแพร่วัฒนธรรม

หลังจากที่นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านคอนผิงแดด ได้รับนวัตกรรมด้านการเกษตรอินทรีย์เข้ามาในชุมชนแล้ว ได้ทำการพัฒนาความรู้ด้วยตนเองโดยการทดลองปลูกผักจนได้ผลดี และมีความพยายามในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวให้เกษตรกรในหมู่บ้านยอมรับ แต่มีผู้สนใจมากที่สุด เพียงคนเดียว คือ นายพิน เรียนรู้ หรือ ลุงเจียว ซึ่งได้แสดงความจำนงขอเข้ารับการอบรมในรุ่นที่ 2 เรื่องจุลินทรีย์ ที่ศูนย์ฝึกอบรมเกษตรธรรมชาติวิเศษ จังหวัดสระบุรี ในปี พ.ศ. 2546

ภาพที่ 4.15 นายพิน เรียนรู้ หรือ ลุงเจียว

เมื่อสิ้นสุดการอบรม ลุงเจียว กลับมาเปลี่ยนระบบการทำนาเป็นเกษตรอินทรีย์ทั้งหมดทันที เนื่องจากเมื่อได้ไปเห็น ไปอบรม เกิดความเชื่อถือศรัทธา จึงกล้าใช้วิธี “หักดิบ” แทนการค่อยเปลี่ยนแปลงทีละส่วน ซึ่งผลจากการกล้าเปลี่ยนแปลง ลุงเจียวได้รับผลผลิตที่มากขึ้นกว่าเดิม ต้นทุนลดลงอย่างเห็นได้ชัดประมาณครึ่งต่อครึ่ง ขนาดของต้นข้าวใหญ่ แข็งแรง เป็นผลเชิงประจักษ์ต่อเกษตรกรคนอื่นๆ ในหมู่บ้าน

“ตอนขากลับมาเรียกรเรา ถามว่าทำนาก็ไร ผมบอกทำ 13 ไร่ เขาบอกกลับไปทำแค่ 3 ไร่พอนะ อีก 10 ไร่ ให้ใช้เคมี เราจะได้รู้ว่า 10 ไร่เคมี ลงทุนเท่าไร ได้ข้าวเท่าไร แล้วอันนี้ลงทุนก็ร่อยบาท กลับบ้านวางกระเป๋า ออกไปดูนาเลย ชักบ้าแล้ว ทำหมดเลย 13 ไร่”

“พอเวลาเกี่ยว คนมาช่วยเกี่ยวบอกว่าหนัก สองฟ่อนยกไม่ได้ ต้องยกข้างละฟ่อน มันหนัก ข้าวลืบนั่นไม่ค่อยมี มารวงๆ ทั้งนั้นเลย พอไปขายเขาให้ผม 6,500 ญาติเอาไปขายก่อนได้ 5,500 เขาว่าข้าวผมดี ผมก็ภูมิใจ”

(พิน เรียนรู้ สัมภาษณ์ 24 มีนาคม 2554)

อาจกล่าวได้ว่า ในการก้าวเข้าสู่ยุคที่สอง คือ ยุคที่เป็นผู้เผยแพร่แนวคิดการทำเกษตรอินทรีย์ให้ชาวบ้าน ลุงเจียว คือผู้ที่มียุทธศาสตร์สำคัญ ในการเปลี่ยนผ่าน เพราะการทดลองทำนาอินทรีย์แบบหักดิบของลุงเจียวแสดงผลเชิงประจักษ์ชัดเจน ทำให้เกษตรกรบ้านดอนผิงแดดเกิดความเชื่อมั่นว่าเกษตรอินทรีย์ไม่ได้ทำให้ผลผลิตลดลง แต่ยังมีผลดีที่ชัดเจน คือ ต้นทุนลดลงอย่างเห็นได้ชัด คุณภาพของผลผลิตข้าวที่ได้ มีคุณภาพสูงกว่านาเคมี

ก่อนหน้านั้นในปี พ.ศ. 2545 นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด มีความพยายามจัดตั้งกลุ่มเกษตรอินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด แต่ยังไม่สำเร็จ เพราะขาดแนวร่วมที่เข้าใจและเชื่อถือในแนวทางเกษตรอินทรีย์ กระทั่งเมื่อลุงเจียว ได้เปลี่ยนแนวทางการทำนาของตน จนนำมาซึ่งความน่าเชื่อถือ มีบทพิสูจน์ชัดเจนเรื่องเกษตรอินทรีย์ จึงทำให้มีเกษตรกรยินยอมเข้าร่วมกลุ่มเกษตรอินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด และช่วยกันเผยแพร่แนวคิดด้านเกษตรอินทรีย์ภายในชุมชน จนกระทั่งสำนักงานเกษตรจังหวัดเพชรบุรีทราบข่าว ได้ส่งเจ้าหน้าที่ คือ นายไตรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเพชรบุรี มาเก็บข้อมูลของกลุ่มเพื่อเป็นฐานข้อมูล และหาทางส่งเสริม

กระทั่งปี พ.ศ. 2550 กลุ่มเกษตรอินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด ได้ถูกส่งชื่อเข้ารับการคัดเลือกให้เป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ตามนโยบาย “ปราชญ์ชาวบ้าน โมเดล” ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และผ่านการคัดเลือก จากผลการศึกษาพบว่า ในยุคที่สองนี้เกษตรกรเริ่มรวมตัวกันเป็นกลุ่ม โดยแกนนำของกลุ่มเกษตรอินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด ช่วยกันเผยแพร่แนวคิดด้านเกษตรอินทรีย์ และช่วยกันโน้มน้าวชาวบ้านให้หันมาทำนาด้วยแนวทางเกษตรอินทรีย์ จนประสบความสำเร็จ เกษตรกรชาวนาทั้งหมู่บ้านหันมาทำนาอินทรีย์ ยกเว้นรายที่เป็นคนนอกหมู่บ้าน มาเช่า

พื้นที่ทำนา ในยุคที่ 2 แกนนำกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ ที่มีนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน เป็นหัวหน้า มีการพัฒนาความรู้ และความสามารถในการสื่อสาร เพิ่มขึ้น ดังนี้

1. การพัฒนาความรู้

1.1 ปัจจัยนำเข้า (Input)

1.1.1 การกำหนดเป้าหมาย

เป้าหมายในการพัฒนาความรู้ในยุคที่สองนี้ มีเป้าหมายชัดเจนในเรื่องการพัฒนาความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ โดยเน้นไปที่การใช้จุลินทรีย์มาสร้างปัจจัยชีวภาพต่างๆ เช่น ปุ๋ย สอร์โอมพืช และมุ่งความสำเร็จด้านผลผลิต ชาวบ้านดอนผิงแดดมีอาชีพเกษตรกรรมทำนาเป็นหลัก ดังนั้น ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ที่ต้องการพัฒนา จึงถูกกำหนดเป้าหมายเพื่อใช้กับการทำนา จากยุคแรกการกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาความรู้จะมีเพียงนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด เพียงคนเดียว แต่ในยุคที่สอง เริ่มต้นจากนายพิน เรียนรู้ หรือลุงเขียว เป็นผู้รับนวัตกรรมลำดับถัดมา จึงเริ่มมีแนวร่วม จนนำไปสู่การรวมกลุ่มได้สำเร็จ จึงทำให้มีการพัฒนาความรู้ร่วมกันในลักษณะของ “กลุ่ม” ซึ่งคนกลุ่มนี้ คือ “แกนนำ” ของกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด

1.1.2 การแสวงหาความรู้

จากการศึกษาพบว่า แกนนำของกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด ซึ่งนำโดยนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด มีการแสวงหาความรู้ด้วยปัจจัยนำเข้าด้านความรู้เพิ่มขึ้นจากยุคแรก ที่มีเพียงการอบรม และการแลกเปลี่ยนกับคนภายนอก โดยยุคนี้มีการนำเข้ความรู้จาก 6 ช่องทาง คือ การเข้ารับการอบรม การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนความรู้กันภายในกลุ่ม การแลกเปลี่ยนความรู้กับบุคคลภายนอกกลุ่ม การศึกษาจากการอ่าน การลงมือทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง

ก) การเข้ารับการอบรม

แกนนำมีโอกาสเข้ารับการอบรมเรื่องจุลินทรีย์ จากจากศูนย์ฝึกอบรมเกษตรธรรมชาติวิเว จังหวัดสระบุรี เรื่องเทคนิคการใช้ “อีเอ็ม” (EM: Effective Microorganism)

ข) การศึกษาดูงาน

แกนนำมีโอกาสศึกษาดูงานหลายแห่ง แต่ 2 แห่ง ที่มีอิทธิพลสร้างความรู้ความเข้าใจมากกว่าที่อื่น คือ ที่แม่โป่งเกษตรกรรมธรรมชาติ ของอาจารย์สุจิต โนคำ อำเภอบางบาล จังหวัดสุพรรณบุรี

สันทราย จังหวัดเชียงใหม่ และที่ศูนย์การเรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน ดุงทองเหมาะ แจ่มแจ้ง อำเภอสรี
ประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

ค) การแลกเปลี่ยนความรู้กันภายในกลุ่ม

แกนนำมักใช้เวลาว่างช่วงเย็น หลังเสร็จภารกิจการประกอบอาชีพ มารวมตัวพูดคุยแลกเปลี่ยนกันที่บ้านของนายสำราญ อ่วมอ้น หนึ่งในแกนนำ เรื่องที่พูดคุยแลกเปลี่ยนกัน เป็นเรื่องประสบการณ์ของแต่ละคนเมื่อนำเอาปัจจัยชีวภาพต่างๆ ไปทดลองใช้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่มทำให้ทุกคนเกิดการพัฒนาความรู้ได้รวดเร็ว และความรู้ที่ได้รับเป็นความรู้เชิงการทดลอง ที่เห็นผลเชิงประจักษ์

ง) การแลกเปลี่ยนความรู้กับบุคคลภายนอกกลุ่ม

แกนนำมีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้กับอาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร และได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้กับนายไทรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเพชรบุรี ในฐานะเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานด้านการเกษตรที่เข้ามาเก็บข้อมูลของกลุ่ม เพื่อจัดทำฐานข้อมูลเกษตรกร เรื่องที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน เป็นเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์

จ) การศึกษาจากการอ่าน

แกนนำบางคนมีความสนใจหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ โดยการหาความรู้จากการอ่านหนังสือ ดังเช่น นายประสิทธิ์ เกิดโกชน์

ฉ) การลงมือทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง

แกนนำทุกคนนำเอาความรู้ที่ได้รับมาจากการอบรม หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลอื่น มาทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง จนเกิดองค์ความรู้ มีความเข้าใจต่อแก้ไขในวิธีการทดลองจนการแก้ปัญหา การทดลองปฏิบัติมักใช้พื้นที่บริเวณบ้านของนายสำราญ อ่วมอ้น เป็นที่ทดลองร่วมกัน เช่น การทดลองเพาะเลี้ยงจุลินทรีย์ การนำจุลินทรีย์มาผลิตปัจจัยชีวภาพชนิดต่างๆ เป็นต้น

1.1.3 การเลือกสรรความรู้

แกนนำกลุ่มเกษตรกรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด ได้มีการแสวงหาความรู้จากหลายวิธี แต่ยังคงยึดถือแนวทางด้านการใช้ประโยชน์จากจุลินทรีย์เป็นหลัก ดังนั้น การเลือกสรรความรู้ในขณะนี้ เป็นความรู้เกี่ยวกับการสร้างและใช้ประโยชน์จากจุลินทรีย์ ในช่วงเริ่มต้นต้องเชื่อจุลินทรีย์สำเร็จรูปมาใช้งาน เริ่มมีการพัฒนาความรู้ไปสู่การเสาะหาจุลินทรีย์จากป่า การเก็บจุลินทรีย์จากป่า ซึ่งมีการเก็บจากป่าหลายแห่งต่างพื้นที่กัน เพื่อมาทดลองเพาะเลี้ยงจุลินทรีย์ แล้วจึง

นำไปแปรรูปใช้งานตามต้องการ ซึ่งมีการทดลองด้วยว่าจุลินทรีย์แต่ละพื้นที่มีคุณภาพแตกต่างกันอย่างไรเมื่อนำไปแปรรูปใช้งาน

1.1.4 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ในยุคที่สอง แกนนำกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลต่างๆ โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม คือ

- 1) แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเองภายในกลุ่ม โดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากผลการปฏิบัติ อีกทั้งยังมีการทดลองร่วมกันด้วย
- 2) แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลภายนอกกลุ่ม ซึ่งบุคคลสำคัญคือ อาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร
- 3) แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ซึ่งบุคคลสำคัญคือ นายไตรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเพชรบุรี
- 4) แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ที่มีประสบการณ์ด้านเกษตรอินทรีย์ คือ อาจารย์สุจิต โนคำ แห่งแม่ปิงเกษตรกรรมธรรมชาติ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ และ ลุงทองเหมาะ แจ่มแจ้ง ศูนย์การเรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน อำเภอศรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี

1.2 การพัฒนา (Conversion Process)

1.2.1 การผสานความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เดิม

ในยุคที่สอง มีการไปอบรม และดูงาน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ บางคนใช้วิธีการหาความรู้เพิ่มเติมจากการอ่าน รวมถึงมีการลงมือทำและทดลองผลิตปัจจัยชีวภาพสูตรต่างๆ แกนนำกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ ต้องปรับกระบวนการทศน์ของการทำเกษตรที่เคยชิน ความรู้ดั้งเดิม คือ ขั้นตอนการทำเกษตรปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ การทำนา ยังคงมีขั้นตอนเหมือนเดิม แต่การดูแลผลผลิตให้ได้ตามต้องการ ต้องถูกเปลี่ยนจากการใช้สารเร่ง ใช้ปุ๋ยเคมี สอร์โมนเร่งส่วนต่างๆ ของพืช มาเป็นการนำความรู้เกษตรอินทรีย์ที่ได้รับการอบรมมาใช้ สิ่งหนึ่งที่ท้าทายต่อการผสานความรู้ใหม่กับความรู้ดั้งเดิม คือ ความรวดเร็วในการให้ผลผลิตแตกต่างกัน การผสานความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เดิม ถูกแปรออกมาเป็นการทดลอง การสังเกตความเปลี่ยนแปลงของพืช และหาข้อสรุปเกี่ยวกับการใช้ปัจจัยชีวภาพแต่ละสูตรที่ผลิตตามแนวทางเกษตรอินทรีย์

1.2.2 การใช้ความรู้

หลังจากได้รับความรู้และมีผู้ทดลองทำงานประสบผลสำเร็จ คือ ลุงเขียว ทำให้เกษตรกรบ้านดอนผิงเกิดความเชื่อมั่นในเกษตรอินทรีย์ ทำให้เกษตรกรที่เคยเข้ารับการอบรม ได้อธิบายความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์มาใช้อย่างสมบูรณ์แบบ และไม่มีใครหันกลับไปใช้สารเคมีอีกเลย

กลุ่มแกนนำนั้น นอกจากหันมาใช้ความรู้ในเชิงปฏิบัติกับการทำนา ยังได้ใช้ความรู้เพื่อการเผยแพร่วัฒนธรรมเกษตรอินทรีย์ ให้กับเกษตรกรรายอื่นๆ ในหมู่บ้าน เพื่อหวังผลโน้มน้าวให้เกษตรกรในหมู่บ้าน หันมาเดินตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ด้วยกัน ซึ่งในที่สุดสามารถโน้มน้าวได้สำเร็จ

1.2.3 การพัฒนาความรู้ให้เพิ่มขึ้น

กลุ่มเกษตรอินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด มีการพัฒนาความรู้ให้เพิ่มขึ้น โดยทั้งกลุ่มใช้กระบวนการทดลอง และกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นสำคัญ ด้านการทดลองนั้น แกนนำใช้เวลาหลังเลิกงานตอนเย็น หรือในวันเวลาที่ว่าง โดยใช้บริเวณบ้านของนายสำราญ อ่วมอัน เป็นที่นัดพบ มีการพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลผลการใช้ปัจจัยชีวภาพสูตรต่างๆ มีการร่วมกันทดลองผลิตปัจจัยชีวภาพสูตรต่างๆ แล้วแบ่งปันกันไปใช้ เนื่องจากการผลิตปัจจัยชีวภาพต่างๆ เช่น ปุ๋ย สอร์โม่ มีองค์ประกอบหลักคือจุลินทรีย์ และวัสดุอินทรีย์ เช่น ฟืช ผัก เศษเนื้อ ซึ่งต้องสามารถย่อยสลายได้ด้วยจุลินทรีย์ แม้แต่จุลินทรีย์ยังมีหลากหลายพันธุ์ ขึ้นอยู่กับแหล่งที่เก็บมา และวิธีการเพาะเลี้ยง อีกทั้งแต่ละพื้นที่ในชุมชนท้องถิ่น จะมีสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน การรู้วิธีผลิตปัจจัยชีวภาพ ไม่ได้ส่งผลต่อมาตรฐานด้านคุณภาพในการผลิตแต่ละครั้ง ปัจจัยชีวภาพที่ผลิตออกมามีตัวแปรที่สำคัญคือ การใช้จุลินทรีย์ชนิดใด และวัสดุอินทรีย์ที่แตกต่างกัน คุณภาพที่ได้จะแตกต่างกัน

การทดลองผลิตด้วยสูตรที่ประยุกต์ตามสภาพแวดล้อม แล้วทดลองนำไปใช้ จึงจะได้คำตอบว่า สูตรไหนที่เหมาะสมกับพืชในท้องถิ่นตนเอง หัวใจสำคัญอยู่ที่ สูตรนั้นได้มาจากสัดส่วนการผสมผสานจุลินทรีย์ชนิดไหน กับวัสดุอินทรีย์อะไร ในปริมาณเท่าไร กลุ่มเกษตรอินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด จึงต้องมีการพัฒนาองค์ความรู้ให้กับกลุ่มตนเอง แม้จะไม่มีกระบวนการทดลองอย่างเป็นระบบในเชิงการทดลองทางวิทยาศาสตร์ แต่แกนนำแต่ละคน ใช้วิธีการสังเกตแล้วนำผลการสังเกตนั้นมาพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

1.3 ผลลัพธ์ (Output)

1.3.1 การเปิดเผยความรู้

หลังได้รับความรู้จากหลายแหล่ง ทั้งจากการอบรม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการพัฒนาความรู้โดยการลงมือปฏิบัติ ด้วยการทดลองเรื่องจุลินทรีย์ภายในกลุ่มแกนนำ ตลอดจนการมีประสบการณ์ตรง จากการนำไปใช้กับนาข้าวของตนเอง กลุ่มแกนนำได้มีความพยายามอย่างสูงในการเผยแพร่วัฒนธรรมเกษตรอินทรีย์ ด้วยการเปิดเผยความรู้ของตนเอง ต่อเกษตรกรทั้งหลายในหมู่บ้านดอนผิงแดด ทั้งทางตรงและทางอ้อม มีการคิดกลยุทธ์เพื่อสื่อสาร โดยหวังให้เกษตรกรในหมู่บ้านหันมาสนใจทำเกษตรอินทรีย์ เนื่องจากการทำเกษตรอินทรีย์ที่อยู่

ร่วมกับเกษตรกรเคมี แหล่งน้ำที่ใช้ร่วมกัน จะนำพาสารเคมีมาปนเปื้อนในนาอินทรีย์ได้ จึงต้องมีการเผยแพร่ความรู้ และชักจูงให้เกษตรกรรายอื่นเข้าร่วมกลุ่ม

แกนนำจึงเลือกใช้สภาาแฟประจำหมู่บ้าน เป็นสถานที่หลักในการเปิดเผยความรู้ ด้วยวิธีการสื่อสารแบบกลุ่มเล็ก การไปมาหาสู่เพื่อพูดคุยสื่อสารระหว่างบุคคล นอกจากนั้นยังมีการชักชวนให้ไปดูการทดลองผลผลิตปัจจัยชีวภาพต่างๆ รวมถึงการแบ่งปันให้ไปทดลองใช้

1.3.2 การบันทึกความรู้

แกนนำกลุ่มเกษตรกรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด มีการแสวงหาและพัฒนาความรู้จากหลายช่องทาง ทั้งจากการอบรม และจากการทดลองปฏิบัติ แต่ไม่มีแกนนำคนใดที่ทำการบันทึกความรู้ให้เป็นลายลักษณ์อักษร มีเพียงนายสำราญ อ่วมอ้น ที่มีการบันทึกด้วยภาพถ่ายบ้าง แต่ไม่ได้มีการจัดระบบข้อมูลภาพ ให้เป็นสารสนเทศที่สามารถบอกเล่าเรื่องราว หรือสามารถเข้าถึงได้ง่าย แกนนำใช้วิธีการจดจำ และสื่อสารโดยการเล่าสู่กันฟัง

1.3.3 การบรรลุเป้าหมาย

จากเป้าหมายในการพัฒนาความรู้เรื่องเกษตรกรอินทรีย์ โดยเน้นไปที่การใช้จุลินทรีย์มาสร้างปัจจัยชีวภาพ เช่น ปุ๋ย สอร์โม่พืช และมุ่งความสำเร็จด้านผลผลิต เมื่อนำปัจจัยชีวภาพที่ผลิตขึ้นเองไปใช้ จากการศึกษาพบว่ากลุ่มแกนนำสามารถบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาความรู้ได้ในระดับที่น่าพึงพอใจ สามารถพัฒนาความรู้ จนสามารถสร้างผลผลิตได้ในระดับดี มีการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตโดยหันไปทำเกษตรอินทรีย์แบบร้อยเปอร์เซ็นต์ หยุดการใช้สารเคมีโดยสิ้นเชิง มีการพัฒนาความรู้ในเรื่องการเพาะเลี้ยงจุลินทรีย์ได้สำเร็จ ซึ่งสามารถทำได้ครบวงจร ตั้งแต่การเสาะหา การเก็บจากป่า การเพาะเลี้ยง และการแปรรูปเพื่อใช้งาน

2. ความสามารถทางการสื่อสาร

2.1 ความรู้

2.1.1 ความรู้ในการวิเคราะห์ผู้รับสาร

แกนนำกลุ่มเกษตรกรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด มีความรู้ในการวิเคราะห์ผู้รับสาร เนื่องจากความคุ้นเคยกับผู้รับสาร ซึ่งเป็นเกษตรกรชาวนาเหมือนกัน เคยประสบปัญหาหนี้สินจากการทำนามาก่อน ทำให้รู้และเข้าใจความต้องการของผู้รับสารได้เป็นอย่างดี

2.1.2 ความรู้ในการกำหนดวัตถุประสงค์

แกนนำมีการกำหนดวัตถุประสงค์ในการสื่อสารแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และกลุ่มเป้าหมาย โดยมีวัตถุประสงค์หลักในการสื่อสารอยู่ 3 ประการ คือ กระตุ้นให้เกิดความสนใจใคร่รู้ ให้ข้อมูลความรู้ ให้ทดลองมีประสบการณ์ตรง โดยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันถูกใช้ดังนี้

ก) กระตุ้นให้เกิดความสนใจใคร่รู้

วัตถุประสงค์นี้ถูกใช้ในกรณีที่ได้รับสาร ยังมีท่าทีไม่มั่นใจในเรื่องเกษตรอินทรีย์ อาจด้วยทัศนคติส่วนตัว หรือขาดความรู้ก็ตาม การสื่อสารถูกใช้ผ่านช่องทางสภากาแฟเป็นหลัก โดยกรณีศึกษาของลุงเขียว จะเป็นกรณีศึกษาที่ใช้ได้ผลในการสื่อสารอย่างยิ่ง เพราะให้ผู้รับสารเห็นภาพชัดเจนว่าผลการทำเกษตรอินทรีย์คืออะไร

ข) ให้ข้อมูลความรู้

วัตถุประสงค์นี้ถูกใช้ในกรณีที่ได้รับสาร เริ่มมีท่าทีสนใจใคร่รู้ แกนนำจะเลือกใช้ช่องทางสื่อสารระหว่างบุคคล โดยการไปหาถึงบ้าน หรือชักชวนให้ไปสนทนากับกลุ่มแกนนำที่บ้านของนายสำราญ อ่วมอื่น ในช่วงเวลาหลังเสร็จภารกิจประจำวัน เพื่อเป็นการให้ข้อมูลความรู้ได้ง่ายขึ้น

ค) ให้ทดลองมีประสบการณ์ตรง

วัตถุประสงค์นี้ถูกใช้เพื่อสร้างประสบการณ์ตรงให้ผู้รับสาร โดยการขอแรงให้ช่วยผลิตปัจจัยชีวภาพ เช่น ช่วยกันทำปุ๋ยชีวภาพ แล้วมีการแบ่งปันให้นำไปทดลองใช้ ประหนึ่งเป็นการตอบแทนค่าแรงงาน ทำให้ผู้รับสารได้รับประสบการณ์ตรง แล้วเกิดความเชื่อมั่นต่อแนวทางเกษตรอินทรีย์ อาจเรียกได้ว่าเป็นวิธีการครอบงำความคิดอย่างละมุนละม่อม (hegemony)

2.1.3 ความรู้ในบริบทหรือสภาพสังคม

แกนนำกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด มีความเข้าใจในบริบทของชุมชน และสภาพสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ซึ่งส่งผลต่อการสื่อสาร ความรู้ความเข้าใจในบริบทต่างๆ ประกอบด้วย ความเข้าใจในสถานการณ์ ความเข้าใจในชุมชน ความเข้าใจในเรื่องการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น

ก) ความเข้าใจในสถานการณ์

ด้วยสถานการณ์การเป็นเพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมอาชีพ ไม่ได้มีอำนาจใดในการบังคับให้เกษตรกรรายอื่นต้องปฏิบัติตาม กลุ่มแกนนำเข้าใจดีว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลอย่างค่อยเป็นค่อยไป จะส่งผลให้ผู้รับสารยอมรับแนวคิด และนำไปสู่การปฏิบัติได้ในที่สุด

ข) ความเข้าใจในชุมชน

ชุมชนบ้านดอนผิงแดด ที่มีบริบทชุมชนแบบชนบท มีการพึ่งพาอาศัยกัน มีการไปมาหาสู่กัน และมีแหล่งกระจายข่าวที่สำคัญคือ “สภาคาแฟ” ประกอบกับนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ประธานกลุ่ม เคยมีประสบการณ์ในการเลือกใช้สภาคาแฟ เป็นช่องทางการสื่อสารที่ได้ผลมาแล้ว กลุ่มแกนนำจึงใช้สภาคาแฟเป็นช่องทางหลัก ในการส่งสารที่ต้องการสื่อถึงกลุ่มเป้าหมาย ประกอบกับรู้ดีว่าการให้ความรู้แบบไม่ยัดเยียด และไม่ใช่วิธีการที่เหมาะสมกับจริตของชาวบ้านดอนผิงแดด

ค) ความเข้าใจในเรื่องการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น

แกนนำกลุ่มเกษตรอินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด มีความเข้าใจเรื่องความอ่อนน้อมถ่อมตน การให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่ การให้ความเอื้ออาทรต่อเพื่อนบ้าน และรู้่ววิธีการสื่อสารด้วยการสร้างความสนใจใคร่รู้ นั้น สามารถใช้ได้กับชุมชนบ้านดอนผิงแดด ดังนั้น การวางแผน การปฏิบัติตนต่อผู้อื่น จึงถูกสื่อสารออกมาให้เห็นถึงความอ่อนน้อมถ่อมตน ความมีน้ำใจช่วยเหลือ การห่วงใยดูแลแบ่งปันสิ่งดีๆ ให้กันโดยปราศจากความอิจฉาริษยา แล้วจึงค่อยๆ แทรกเนื้อหาสารที่ต้องการสื่อผ่านท่าทีของความมีน้ำใจ อย่างค่อยเป็นค่อยไป

2.2 ทักษะการสื่อสาร

2.2.1 ทักษะการใช้สื่อ

กลุ่มแกนนำมีทักษะการใช้สื่อ โดยสื่อที่ใช้ประกอบด้วย “สื่อบุคคล” คือการใช้ตนเองทำหน้าที่สื่อสารกับกลุ่มเป้าหมาย และยังมี “สื่อวัตถุ” ที่นำมาเป็นเครื่องมือในการสื่อสารให้บรรลุเป้าหมายอีกด้วย สื่อวัตถุในยุคนี้เป็นปัจจัยชีวภาพต่างๆ เช่น ปุ๋ยชีวภาพ หัวเชื้อจุลินทรีย์ สิ่งเหล่านี้ถูกนำมาประกอบเข้ากับ “สื่อกิจกรรม” ที่ใช้เป็นสื่อเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้เกิดประสบการณ์ และเข้าใจเรื่องเกษตรอินทรีย์ได้ด้วยตนเอง

2.2.2 ทักษะการเลือกสาร

กลุ่มแกนนำมีทักษะการออกแบบ และคัดเลือกสารที่ส่งไปยังผู้รับสารที่เป็นเกษตรกร สารที่ส่งออกไปจึงง่ายต่อความเข้าใจ ผ่านวิธีพูดคุยในลักษณะของการเล่าสู่กันฟัง และมีการส่งสารผ่านการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ ให้เกิดทักษะความเข้าใจได้ด้วยตัวเอง โดยการชักชวนไปช่วยผลิตปัจจัยชีวภาพต่างๆ และเกิดการเรียนรู้อย่างไม่รู้ตัว

2.2.3 ทักษะเฉพาะ

ทักษะเฉพาะพิจารณาจาก ทักษะการรับเข้า และส่งออกข้อมูลข่าวสาร โดย การรับเข้า คือ ทักษะการรับฟัง และการส่งออกข้อมูลข่าวสาร คือ ทักษะการให้คำแนะนำ และ ทักษะการโน้มน้าวใจ อีกทักษะที่ถือเป็นทักษะเฉพาะ คือ ทักษะการคิดวิเคราะห์

ก) ทักษะการรับฟัง

แกนนำกลุ่มเกษตรกรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด มีทักษะการรับฟัง เปิดใจ รับฟังคนอื่น พร้อมจะฟังคนอื่นแสดงความคิดเห็น โดยไม่แสดงการขัดแย้ง หากต้องการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ก็จะแลกเปลี่ยนอย่างสุภาพ มีความเป็นธรรมชาติในการสื่อสาร

ข) ทักษะการให้คำแนะนำ

แกนนำกลุ่มเกษตรกรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด มีการสั่งสมความรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง ดังนั้น จึงมีความรู้ในลักษณะความรู้ที่แฝงในตนเอง (Tacit Knowledge) แม้จะไม่มีความรู้เชิงวิชาการมาอ้างอิง แต่สามารถให้คำปรึกษาแนะนำ วิธีแก้ปัญหาในทางปฏิบัติได้อย่างชัดเจน

ค) ทักษะการโน้มน้าวใจ

แกนนำกลุ่มเกษตรกรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด มีทักษะการโน้มน้าวใจ เพราะสามารถโน้มน้าวให้เกษตรกรในชุมชน หันมาเลือกวิถีปฏิบัติทำการเกษตรอินทรีย์ได้เกือบทั้งหมู่บ้าน ยกเว้นรายที่เช่าพื้นที่ทำนา ซึ่งเป็นคนนอกชุมชนมาเช่า การโน้มน้าวใจมีการออกแบบกระบวนการสื่อสารอย่างเป็นขั้นเป็นตอน ใช้การชักชวนในลักษณะการขอร้องขอแรงไปช่วย เพื่อให้ผู้รับสารได้เกิดประสบการณ์ ซึ่งจะทำให้เกิดความสนใจอยากรู้เพิ่มเติม จึงอาศัยช่วงเวลานั้นสื่อสารข้อมูลความรู้ หากแสดงท่าทีสนใจใคร่ลอง จึงจะมีการแบ่งปันปัจจัยชีวภาพให้นำไปทดลองใช้

ง) ทักษะการคิดวิเคราะห์

แกนนำกลุ่มเกษตรกรจุลินทรีย์ มีทักษะการคิดวิเคราะห์ ชอบคิดต่อยอดความรู้เดิม โดยอาศัยการทดสอบ ทดลอง ไม่ได้เชื่อข้อมูลทุกอย่างจากการรับฟังคำบอกเล่า จึงได้ทำการทดสอบด้วยตนเอง เพื่อให้มีข้อมูลเชิงประจักษ์ที่พิสูจน์และเชื่อถือได้ แล้วจึงสรุปเป็นชุดความรู้ของตนเอง

2.3 กลยุทธ์การสื่อสาร

2.3.1 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายของการสื่อสารในยุคที่สอง เป็นเกษตรกรในหมู่บ้าน ซึ่งมีอาชีพทำนาเป็นหลัก พื้นฐานความรู้ไม่ได้เรียนสูงมาก เพราะส่วนใหญ่ต้องออกมาช่วยครอบครัวประกอบอาชีพ วิถีชีวิตเป็นชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น ที่ไม่ค่อยได้รับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งอื่นมากนัก นอกจากภายในชุมชน และจากสื่อมวลชน ทีวี หนังสือพิมพ์ แต่สื่อที่ทรงอิทธิพลต่อกลุ่มเป้าหมายมากที่สุด คือ “สื่อบุคคล”

2.3.2 เป้าหมายการสื่อสาร

เป้าหมายหลักของการสื่อสาร คือ การสร้างแนวร่วมของกลุ่มเกษตรกร จุลินทรีย์ หากมีเพียงแกนนำไม่กี่คนที่เชื่อถือศรัทธาในแนวทางเกษตรอินทรีย์ จะไม่เกิดผลดี เพราะ การทำนาในชุมชนบ้านดอนผิงแดด ต้องอาศัยพึ่งพาแหล่งน้ำธรรมชาติจากลำคลองสาขา ที่ผันน้ำ ด้วยระบบชลประทานจากแม่น้ำเพชรบุรีเข้ามา จึงเป็นแหล่งน้ำเดียวที่ต้องใช้ร่วมกัน ก่อนหน้าเคย เกิดภาวะน้ำเน่าเสียจากสารเคมีเพื่อการเกษตร ดังนั้น หากมีเกษตรกรที่ยังทำนาเคมีอยู่มากกว่า ปัญหาสารเคมีตกค้างในสภาพแวดล้อม จะส่งอิทธิพลถึงผู้ทำเกษตรอินทรีย์ด้วย

ดังนั้น เป้าหมายของการสื่อสารในยุคที่ 2 นี้ ไม่เพียงสร้างการรับรู้เท่านั้น แต่ต้องการถึงขั้นเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และยอมรับปฏิบัติด้วย

2.3.3 ช่องทาง

ช่องทางการสื่อสารที่กลุ่มเกษตรกรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด เลือกใช้สื่อสาร กับกลุ่มเป้าหมาย ได้ใช้ตนเองเป็น “สื่อบุคคล” เพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้ช่องทางหลัก คือ สภาคาแฟ การเข้าหาถึงบ้าน และมีการใช้ “สื่อวัตถุ” ประกอบกับ “สื่อกิจกรรม” ดังนี้

ก) สภาคาแฟ เป็นช่องทางหลักที่สำคัญ เพราะเป็นแหล่งรวมคนในชุมชน ที่มาแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร เป็นช่องทางใหญ่ในการกระจายข้อมูลข่าวสารอย่างรวดเร็ว สภาคาแฟจึงถูกใช้เพื่อการสร้างความรู้ความเข้าใจ โดยมีเนื้อหาสาระที่สำคัญคือ “ความสำเร็จของเกษตรกร จุลินทรีย์”

ข) การเข้าหาถึงบ้าน เป็นช่องทางเพื่อเข้าถึงเกษตรกรคนที่ไม่นิยมการ เสวนาในสภาคาแฟ การเข้าหาถึงบ้านในลักษณะไปมาหาสู่ เป็นเรื่องปกติของชุมชนบ้านดอนผิงแดดอยู่แล้ว แต่การเข้าหาถึงบ้าน เป็นช่องทางนำสารไปถึงผู้รับสารที่เป็นเป้าหมายได้โดยตรง

ค) ใช้สื่อวัตถุ เป็นช่องทางให้เกิดการเรียนรู้โดยประสบการณ์ ด้วยการใช้ บัณฑิตชีวภาพเป็นสื่อ เช่น บัณฑิตชีวภาพ สื่อวัตถุดังกล่าว ยังได้ทำหน้าที่เป็นสาร ที่บอกเล่าเรื่อง ประสิทธิภาพของเกษตรอินทรีย์ไปด้วย สื่อวัตถุถูกส่งผ่านด้วยวิธีให้นำไปทดลองใช้กับพืช ใช้การ แบ่งปันให้นำไปใช้ เป็นการแสดงความมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกัน ผู้รับสารได้รับสารแบบไม่รู้ตัว

ง) ใช้สื่อกิจกรรม เป็นช่องทางในการโน้มน้าวให้ผู้รับสาร ขอมเข้ามารับฟัง ข้อมูลเนื้อหาสาระเรื่องเกษตรอินทรีย์แบบไม่รู้ตัว การได้มาช่วยลงมือผลิตบัณฑิตชีวภาพ การพูดคุย กันในระหว่างปฏิบัติงาน คือ วิธีส่งสาร ที่ผู้รับสารไม่รู้ตัวว่ากำลังถูกโน้มน้าว

2.3.4 กลยุทธ์ที่ใช้

แกนนำกลุ่มเกษตรอินทรีย์ บ้านคอนผิงแดด มีการใช้กลยุทธ์ในการสื่อสารเพื่อให้บรรลุผลตามที่ต้องการ โดยกลยุทธ์ที่ใช้แบ่งออกเป็น เล่าสู่กันฟัง เยี่ยมเยียน ขอแรง และแบ่งปัน

ก) เล่าสู่กันฟัง

เป็นกลยุทธ์ที่ใช้สื่อสารเพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้รับข้อมูลความรู้เรื่องประสิทธิภาพของเกษตรอินทรีย์ อีกทั้งยังเป็นการโน้มน้าวทางอ้อมให้เกิดความสนใจใคร่รู้ โดยอาศัยช่องทางสภากาแฟเป็นที่ส่งสาร เนื่องจากเป็นแหล่งรวมของคนในชุมชน และเป็นสถานที่แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเรื่องการประกอบอาชีพ ชีวิตความเป็นอยู่ และข่าวคราวความเคลื่อนไหวของสมาชิกในชุมชน แกนนำใช้วิธีสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ ด้วยกลยุทธ์เล่าสู่กันฟัง โดยมีเนื้อหาสาร คือ กรณีตัวอย่างความสำเร็จของลุงเจียวเป็นปฐมบท แล้วนำไปสู่ความมีประสิทธิภาพจากประสบการณ์ทดลองใช้งานของแกนนำคนอื่นๆ มีการเล่าเปิดประเด็น และเสริมเนื้อหาเป็นทีม

การเล่าสู่กันฟัง เป็นกลยุทธ์ที่ได้ผลจากการสื่อสารแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งในยุคแรกนายชาญ ทับสี หัวหน้ากลุ่ม เคยใช้ได้ประสบความสำเร็จด้วยดี จึงเป็นกลยุทธ์ที่สานต่อกันมา

ข) เยี่ยมเยียน

ด้วยเนื้อหาสารแบบเดียวกันกับกลยุทธ์เล่าสู่กันฟัง สมาชิกในชุมชนบางคนไม่นิยมไปสภากาแฟ แกนนำใช้วิธีไปเยี่ยมเยียน แล้วสื่อสารระหว่างบุคคล เพื่อส่งสารโดยตรงกับกลุ่มเป้าหมาย กลยุทธ์นี้เหมาะกับชุมชนคอนผิงแดด ที่ผู้คนมีการไปมาหาสู่กันเป็นปกติ มีการสื่อสารระหว่างกันในเรื่องสารพัน ทั้งชีวิตส่วนตัว เรื่องคนในครอบครัว เรื่องการทำมาหากิน การเยี่ยมเยียนจึงทำให้สามารถเข้าถึงตัวได้โดยตรง และสื่อสารกันแบบเผชิญหน้า

ค) ขอแรง

เป็นกลยุทธ์ที่ใช้สื่อสารให้กลุ่มเป้าหมายได้รับข้อมูลความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ขั้นปฏิบัติ โดยอาศัยช่องทางสื่อกิจกรรม กลยุทธ์นี้เป็นการชักชวนให้มาดู มาสัมผัส ด้วยวิธีอ้อม เพราะหากเป็นการชักชวนเพื่อมารับรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์โดยตรง บางคนที่มีทัศนคติเชื่อถือเกษตรเคมี อาจปฏิเสธที่จะมารับรู้ แต่ด้วยสภาพชุมชนแบบชนบท และผู้คนมีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การเอ่ยปากขอแรง เป็นวิถีปฏิบัติตามปกติอยู่แล้ว การขอแรงมาช่วยทำปัจจัยชีวภาพ เช่น ปุ๋ย หั้วเชื้อจุลินทรีย์ ฯลฯ ทำให้แกนนำมีโอกาสนิยายวิธีการผลิต แทรกด้วยสรรพคุณ วิธีการนำไปใช้ ในระหว่างที่ช่วยกันทำ

ง) แบ่งปัน

เป็นกลยุทธ์เพื่อให้เกิดการทดสอบการใช้ปัจจัยชีวภาพด้วยตนเอง เพราะปัญหาสำคัญอยู่ที่เกษตรกรจำนวนหนึ่งยังลังเล ไม่เชื่อมั่นว่าเกษตรกรอินทรีย์จะสร้างผลผลิตได้มากเท่ากับเกษตรกรเคมี การได้รับข้อมูลเรื่องความสำเร็จจากประสิทธิภาพของปัจจัยชีวภาพต่างๆ ยังไม่ได้สร้างความเชื่อถือศรัทธาให้ถึงขั้นยอมเปลี่ยนแปลง ดังนั้น กลยุทธ์ที่ทำให้กลุ่มเป้าหมายได้เกิดประสบการณ์ตรง จะสร้างความน่าเชื่อถือมากกว่าการบอกเล่าแต่เพียงอย่างเดียว กลยุทธ์นี้มักใช้เวลาที่ขอแรงให้มาช่วยผลิตปัจจัยชีวภาพ เช่น ชวนมาช่วยทำปุ๋ย เมื่อประเมินท่าทีของผู้รับสารว่าสนใจมากขึ้น จะใช้กลยุทธ์แบ่งปันให้นำไปทดลองใช้ ถือเป็น การตอบแทนค่าแรง หรือใครที่แสดงท่าทีสนใจจริงๆ แม้จะไม่มีโอกาสมาช่วยผลิต แคนนำก็ยินดีจะแบ่งปันให้เช่นกัน เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย คือ ผู้รับสารได้เกิดประสบการณ์ตรงด้วยตัวเอง

3. ผลของการสื่อสารที่มีต่อผู้รับสาร

3.1 ความรู้

แกนนำกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด สามารถสื่อสารจนเกษตรกรในหมู่บ้าน เกิดความรู้ความเข้าใจเรื่องการนำจุลินทรีย์มาสร้างปัจจัยทางชีวภาพต่างๆ ทั้งการทำปุ๋ย ทำฮอร์โมนสำหรับพืช ทำน้ำยาดับกลิ่นในคอกเลี้ยงสัตว์ ทำน้ำยาช่วยบำบัดน้ำเสีย และยังเข้าใจเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ว่าส่งผลได้อย่างไร เริ่มจากการลดต้นทุนค่าปุ๋ย ค่ายาฆ่าแมลง ในขณะที่ผลผลิตไม่ได้ลดลงตามที่คนส่วนใหญ่มีความกังวล แต่เกษตรกรอินทรีย์กลับช่วยให้สภาพดินดีขึ้น พืชเติบโตแข็งแรง และให้ผลผลิตที่ดี สภาพแวดล้อมดีขึ้น น้ำที่เคยเน่าเสีย กลับดีขึ้น หากทำตามแนวทางที่ถูกต้องอย่างสม่ำเสมอ ผลผลิตที่ได้มีแนวโน้มสูงกว่าการทำเกษตรเคมี

3.2 ทักษะ

ผลจากการสื่อสารด้วยกลยุทธ์หลายอย่างสอดประสานกันเป็นอย่างดี ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของเกษตรกรในหมู่บ้านดอนผิงแดด ให้เกิดทัศนคติที่เป็นบวกต่อเกษตรกรอินทรีย์ เกิดความเชื่อมั่นทั้งในมิติของการลดต้นทุน ซึ่งจะส่งผลไปถึงการลดหนี้สินของเกษตรกร และความเชื่อมั่นในมิติของการเพิ่มผลผลิต เนื่องจากมีบทพิสูจน์เชิงประจักษ์ คือน้ำข้าวของลุงเขียวเป็นสำคัญ

3.3 การยอมรับปฏิบัติ

ผลจากการสื่อสารยังทำให้เกิดการยอมรับปฏิบัติ เกษตรกรในหมู่บ้านดอนผิงแดด เกือบทั้งหมดเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด รับเอาแนวคิดและแนวทางปฏิบัติด้านเกษตรอินทรีย์ไปใช้ โดยเกือบทั้งหมดหมู่บ้านดอนผิงแดด หันมาทำนาด้วยเกษตรอินทรีย์

ยุคที่สาม – การเป็นผู้พัฒนาและถ่ายทอดองค์ความรู้

การรวมกลุ่มของเกษตรกรบ้านดอนผิงแดด เพื่อทำเกษตรอินทรีย์ จนกระทั่งสามารถก่อตั้งกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด ขึ้นมา มีการสื่อสารด้วยกลยุทธ์ต่างๆ จนสามารถโน้มน้าวชาวนาเกือบทั้งหมดหมู่บ้าน เข้าร่วมปฏิบัติตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ ความสำเร็จนี้ทำให้ทราบถึงสำนักงานเกษตรจังหวัดเพชรบุรี กระทั่งในปี พ.ศ. 2549 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีวาระแห่งชาติเรื่องเกษตรอินทรีย์ จึงได้ส่งเจ้าหน้าที่ คือ นายไตรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเพชรบุรี มาเก็บข้อมูลของกลุ่ม เพื่อเป็นฐานข้อมูล และหาทางส่งเสริม

กระทั่งปี พ.ศ. 2550 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ มีนโยบาย “ปราชญ์ชาวบ้านโมเดล” เพื่อมุ่งให้ชาวบ้านที่มีองค์ความรู้ สอนชาวบ้านด้วยกัน เพราะเชื่อว่าสามารถสื่อสารกันได้เข้าใจมากกว่า นายไตรพันธ์ คงกำเนิด จึงเสนอรายชื่อกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด เข้าประกวด จนได้รับคัดเลือกให้เป็น “ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน” ของจังหวัดเพชรบุรี ถือได้ว่าในยุคนี้บุคคลสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนผ่านจากยุคที่สอง ไปสู่ยุคที่สาม คือ นายไตรพันธ์ คงกำเนิด นั่นเอง

บทบาทหน้าที่ของกลุ่มเกษตรจุลินทรีย์ ที่มุ่งแก้ปัญหาหนี้สินในชุมชน และได้รับผลพลอยได้ในเรื่องสุขภาพ ลดการทำลายสิ่งแวดล้อม ที่เคยเป็นเป้าหมายหลัก ต้องถูกเปลี่ยนบทบาทตามเงื่อนไขของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ คือ ต้องรับหน้าที่ในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และยังต้องบูรณาการในเรื่องวิถีเศรษฐกิจพอเพียง เพิ่มเข้าไปด้วย หน้าที่ถ่ายทอด “องค์ความรู้” ในฐานะและบทบาทใหม่ คือ การเป็น “ปราชญ์ชาวบ้าน” ไม่ได้มีขอบเขตอยู่ภายในชุมชนดอนผิงแดดเท่านั้น แต่กลุ่มเป้าหมายหลักกลายเป็นคนนอกชุมชน เกษตรกรจากชุมชนต่างๆ ทั่วจังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดใกล้เคียง เช่น ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์

การเปลี่ยนผ่านจากยุคที่สอง เข้าสู่ยุคที่สาม เป็นการพัฒนาแบบก้าวกระโดด มีการเปลี่ยนบทบาทหน้าที่จากระดับชุมชน ไปสู่ระดับจังหวัด ในยุคนี้บุคคลสำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนผ่านจากยุคที่สอง ไปสู่ยุคที่สาม คือ นายไตรพันธ์ คงกำเนิด นั่นเอง

ภาพที่ 4.16 นายไตรพันธ์ คงกำเนิด

ภาพของเกษตรกรกลุ่มหนึ่งที่ถูกยกระดับขึ้นเป็นปราชญ์ชาวบ้าน จากชวานากลายเป็นนักสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ให้คนอื่นรับรู้ เข้าใจ นำไปปฏิบัติ การพัฒนาความรู้ และความสามารถทางการสื่อสาร ของปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดด จึงต้องมีเพิ่มขึ้น ดังนี้

1. การพัฒนาความรู้

1.1 ปัจจัยนำเข้า (Input)

1.1.1 การกำหนดเป้าหมาย

การกำหนดเป้าหมายเพื่อพัฒนาความรู้ในยุคที่สามนี้ อาจแบ่งย่อยออกได้อีก 3 ระยะ คือ 1) ระยะเริ่มต้นเป็นปราชญ์ชาวบ้าน 2) ระยะพัฒนาองค์ความรู้ 3) ระยะพัฒนาการถ่ายทอดองค์ความรู้ ซึ่งในแต่ละช่วงเวลา มีความต่อเนื่องและเกิดเป้าหมายการพัฒนาความรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลานั้น กล่าวคือ

1) ระยะเริ่มต้นเป็นปราชญ์ชาวบ้าน คือ ช่วงเวลาหลังจากได้รับคัดเลือกใหม่ๆ ซึ่งมีเวลาประมาณ 3 เดือน ก่อนการเริ่มปฏิบัติหน้าที่ปราชญ์ชาวบ้าน องค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์มีอยู่ในระดับดี ทั้งจากประสบการณ์ที่ทดลองด้วยตนเอง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่ม

แต่ปัญหาสำคัญกว่าคือ “ทักษะการสื่อสาร” การพูดต่อหน้าคนเป็นกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นกลุ่มที่ไม่ใช่คนคุ้นเคย

ดังนั้น เป้าหมายการพัฒนาความรู้ในช่วงเวลานี้ คือ การพัฒนาความรู้ด้านการสื่อสาร การพูดต่อหน้ากลุ่มคน

2) **ระยะพัฒนาองค์ความรู้** คือ ช่วงเวลาหลังจากได้ทำหน้าที่ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นวิทยากรอบรมเกษตรกรครั้งแรก ช่วงต้นปี พ.ศ. 2551 ซึ่งในปีแรกต้องรับการอบรมทั้งสิ้น 10 รุ่น มีผู้เข้าอบรมรวม 300 คน การพัฒนาความรู้ด้านการสื่อสารยังคงมีการพัฒนา แต่เริ่มหันมาให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และแนวคิดด้านเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้น เพราะเมื่อเริ่มถ่ายทอด จึงเริ่มรู้ว่าการเป็นผู้ถ่ายทอดนั้น องค์ความรู้ต้องมีความลึกซึ้งกว่าที่เป็นอยู่

ดังนั้น เป้าหมายการพัฒนาความรู้ในช่วงเวลานี้ คือ การพัฒนาความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และวิถีเศรษฐกิจพอเพียง เป็นสำคัญ

3) **ระยะพัฒนาการถ่ายทอดองค์ความรู้** คือ ช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 หลังมีการปฏิบัติหน้าที่ปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งตามเงื่อนไขของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จะได้งบประมาณมาจัดอบรมปีละครั้ง เมื่อมีการอบรมรุ่นถัดมา ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด เริ่มมีความคุ้นชินกับการสื่อสารต่อหน้ากลุ่มคน เนื่องจากในระหว่างปี จะมีกลุ่มต่างๆ แวะเวียนเข้ามาดูงาน และเข้ามาด้วยวัตถุประสงค์อื่น จึงได้ฝึกทักษะการพูดมากขึ้น แต่ความรู้ที่ต้องการพัฒนา คือ การทำให้ผู้เข้ารับการอบรมแต่ละรุ่น สามารถเข้าใจเนื้อหา และนำไปปฏิบัติได้จริง รวมทั้งไม่รู้สึกละอายหรือท้อแท้ ในระหว่างระยะเวลาการอบรม 3 วัน 2 คืน

ดังนั้น เป้าหมายการพัฒนาความรู้ ในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 จนถึงปัจจุบัน คือ การพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ให้สามารถสร้างความรู้ความเข้าใจ จนถึงขั้นนำไปปฏิบัติได้ของผู้รับสาร “กระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้” จึงเป็นเป้าหมายที่ต้องพัฒนาทั้งความรู้และกลยุทธ์การสื่อสาร ให้บูรณาการสอดคล้องกันได้อย่างกลมกลืน

1.1.2 การแสวงหาความรู้

จากการศึกษาพบว่า ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีปัจจัยนำเข้าด้านความรู้เพิ่มขึ้นจากยุคที่สอง ที่มี 6 ช่องทาง โดยในยุคที่ 3 นี้ มีการพัฒนาเพิ่มขึ้น รวมกับของเดิมเป็น 8 ช่องทาง คือ การเข้ารับการฝึกหัด การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนความรู้กันภายในกลุ่ม การแลกเปลี่ยนความรู้กับบุคคลภายนอกกลุ่ม การศึกษาจากการอ่าน การลงมือทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง การสร้างเครือข่าย การใช้สื่ออินเทอร์เน็ต

ก) การเข้ารับการฝึกหัด

กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านมีโอกาสเข้ารับการฝึกหัดเรื่องทักษะการพูดต่อหน้ากลุ่มคน จากนายไทรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเพชรบุรี และมีการพาไปให้สัมภาษณ์ผ่านสื่อวิทยุท้องถิ่น เพื่อเป็นการเพิ่มพูนทักษะ

ข) การศึกษาดูงาน

กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านมีโอกาสศึกษาดูงานหลายแห่ง ที่เป็นศูนย์การเรียนรู้อื่นๆ รวมทั้งงานแสดงด้านการเกษตรต่างๆ

ค) การแลกเปลี่ยนความรู้กันภายในกลุ่ม

กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านมีการแลกเปลี่ยนความรู้กันภายในกลุ่มตลอดเวลา เมื่อยามว่างจากภารกิจต่างๆ ในแต่ละวันจะมารวมตัวกัน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องต่างๆ รวมถึงการแลกเปลี่ยนแนวคิด การประเมินการอบรม เพื่อการพัฒนาปรับปรุง ทุกครั้งเมื่ออบรมเกษตรกรเสร็จสิ้น กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านจะใช้เวลาพูดคุย เพื่อประเมินการอบรม ทั้งในแง่ของผู้รับสารว่ามีลักษณะเป็นอย่างไร หากเจอกลุ่มคนที่มีลักษณะเช่นนั้นอีก ควรต้องรับมืออย่างไร ประเมินในแง่เนื้อหาและกระบวนการถ่ายทอดว่าสามารถสร้างความเข้าใจต่อผู้รับสารได้มากน้อยเพียงใด ประเมินในแง่ผู้ส่งสาร ว่าแต่ละคนมีจุดดีจุดด้อยอย่างไร ควรปรับปรุงวิธีการในคราวต่อไปอย่างไร

ภาพที่ 4.17 การแลกเปลี่ยนความรู้ และการประเมินการอบรมมีการปฏิบัติอยู่เสมอ

ง) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลภายนอกกลุ่ม

กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านยังคงแลกเปลี่ยนความรู้กับอาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร และนายไทรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเพชรบุรี ในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์ อย่างสม่ำเสมอ รวมถึง 2 สถานที่ซึ่งเคยมีอิทธิพลสร้างความรู้อย่างมากในยุคที่สอง คือ ที่แม่โป่งเกษตรกรรมธรรมชาติ ของอาจารย์สุจิต โนคำ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ และที่ศูนย์การเรียนรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ลุงทองเหมาะ แจ่มแจ้ง อำเภอสรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านยังมีการติดต่อ แวะเวียนไปเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่เป็นระยะ และยังมีบุคคลกลุ่มต่างๆ ที่แวะเวียนมาเยี่ยมชมดูงาน ได้มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอีกด้วย

จ) การศึกษาจากการอ่าน

ปราชญ์ชาวบ้านบางคนยังมีความสนใจหาความรู้เพิ่มเติม โดยการอ่านหนังสือ อย่างต่อเนื่อง ดังเช่น นายประสิทธิ์ เกิดโกชน์

ฉ) การลงมือทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง

กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านทุกคน นำความรู้ที่ได้รับมาจากการอบรม เป็นวิทยากรอบรม หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลอื่น มาคิดพัฒนา ปรับปรุง แล้วนำไปทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง จนเกิดการพัฒนาคำความรู้ ทั้งความรู้ด้านทักษะการสื่อสาร ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และความรู้ด้านวิถีเศรษฐกิจพอเพียง มีความเข้าใจถ่องแท้ในวิธีการปฏิบัติ ตลอดจนการแก้ปัญหา สามารถให้คำแนะนำได้เป็นอย่างดี

ช) การสร้างเครือข่าย

กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านมีโอกาสพบปะกับกลุ่มต่างๆ ทั้งผู้รับการอบรม ผู้แวะมาชมสถานที่ ผู้มาดูงาน สถาบันการศึกษาต่างๆ จึงเกิดเครือข่ายการเรียนรู้ ที่สามารถขอความช่วยเหลือด้านความรู้ต่างๆ อีกทั้งยังมีเครือข่ายของผู้เคยเข้ารับการอบรม ที่นำแนวทางไปปฏิบัติในพื้นที่ของตน แล้วได้พัฒนาความรู้เพิ่มขึ้น กลายเป็นเครือข่ายการเรียนรู้กับกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านบ้านดอนผิงแดด

ซ) การใช้สื่ออินเทอร์เน็ต

ปราชญ์ชาวบ้านบางคนมีความสนใจพัฒนาตนเอง ด้วยการฝึกใช้สื่ออินเทอร์เน็ต เพื่อสื่อสารกับกลุ่มต่างๆ และแสวงหาความรู้ ดังเช่น นายสำราญ อ่วมอัน

1.1.3 การเลือกสรรความรู้

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีการเลือกสรรความรู้หลัก 3 ด้าน คือ ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์เป็นอันดับแรก ความรู้ด้านวิถีเศรษฐกิจ

พอเพียงเป็นอันดับรองลงมา และความรู้ด้านการสื่อสาร คือ ทักษะการพูดต่อหน้ากลุ่มคน ซึ่งความรู้ทั้ง 3 ด้านนี้ ถือเป็นความรู้หลัก ที่ใช้เป็นทักษะในการทำหน้าที่ปราชญ์ชาวบ้าน และขณะเดียวกัน ถือเป็นความรู้ที่ปราชญ์ชาวบ้านทุกคน ใช้เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ในการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิต

1.1.4 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ในยุคที่สามนี้ ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดด มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลต่างๆ มากมายยิ่งขึ้น โดยสามารถแบ่งออกได้เป็น 6 กลุ่ม คือ

1) แลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเองภายในกลุ่ม โดยการพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากผลการปฏิบัติ และยังมีการทดลองร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีการพูดคุยทบทวนหลังการทํากิจกรรม (AAR: After Action Review) เช่น หลังจากการจัดอบรม จะมีการหารือแลกเปลี่ยนกันเรื่องผลการดำเนินกิจกรรม และสิ่งที่ควรปรับปรุง

2) แลกเปลี่ยนเรียนรู้บุคคลภายนอกกลุ่ม ซึ่งบุคคลสำคัญ คือ อาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร และบุคคลจากกลุ่มต่างๆ ที่มาศึกษาดูงาน หรือแวะมาเยี่ยมชมศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

3) แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเจ้าหน้าที่ภาครัฐ ซึ่งบุคคลสำคัญ คือ นายไตรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเพชรบุรี นอกจากนั้น ยังมีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆ แวะเวียนเข้ามาเยี่ยมชม เพื่อหาทางร่วมทำกิจกรรมกับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านแห่งนี้

4) แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ที่มีประสบการณ์ด้านเกษตรอินทรีย์ คือ อาจารย์สุจิต โนคำ แห่งแม่ปิงเกษตรกรรมธรรมชาติ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ และ ลุงทองเหมาะ แจ่มแจ้ง ศูนย์การเรียนรู้ปราชญ์ชาวบ้าน อำเภอสรีประจันต์ จังหวัดสุพรรณบุรี ที่ยังมีการติดต่อกัน รวมถึงการไปเยี่ยมชมศึกษาดูงาน ที่ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านแห่งอื่น ศูนย์การเรียนรู้ตามจังหวัดต่างๆ อีกทั้งยังมีการออกงานแสดงด้านการเกษตร งานระดับจังหวัด เป็นการเพิ่มโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้ที่มีประสบการณ์จากหลากหลายพื้นที่

5) แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่าย มีผู้เข้ารับการอบรมจำนวนมาก กลับไปปฏิบัติตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ ทำให้เกิดเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ ที่มีประสบการณ์ใหม่หลังจากประยุกต์ใช้กับพื้นที่ตนเอง กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดด จึงได้รับความรู้ใหม่ๆ จากเครือข่ายเหล่านี้ ด้วยการไปดูพื้นที่จริง ไปช่วยเป็นพี่เลี้ยง ไปช่วยให้คำปรึกษาการแก้ปัญหา ซึ่งเป็นการช่วยเหลือ และเรียนรู้ในเวลาเดียวกัน เพราะบางพื้นที่ไม่ใช่การทำนา แต่เป็นพืชสวน พืชไร่

6) แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสถาบันการศึกษา มีสถาบันศึกษามากมายหลายระดับ ที่เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และศึกษาดูงาน รวมทั้งเข้ามาหาทางทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ทั้งระดับประถม มัธยม ปริญญาตรี ปริญญาโท ปริญญาเอก ทำให้ปราชญ์ชาวบ้านเกิดโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้รับความรู้ใหม่ๆ เข้ามา แต่อย่างไรก็ตาม ปราชญ์ชาวบ้านจะเลือกสรรเพื่อรับความรู้หลัก 3 ด้าน ตามที่ต้องการ

1.2 การพัฒนา (Conversion Process)

1.2.1 การผานความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เดิม

จากการศึกษาพบว่า ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีการผานความรู้ใหม่เข้ากับความรู้เดิมอย่างกลมกลืน ซึ่งสามารถแยกเป็นความรู้ 3 ด้าน คือ

1) ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์

จากยุคที่สอง ปราชญ์ชาวบ้านมีทุนความรู้เดิมอยู่แล้ว ด้วยการแสวงหาความรู้จากหลายแหล่ง เมื่อได้รับความรู้เพิ่มเติมในด้านเกษตรอินทรีย์จากหลากหลายช่องทาง ยิ่งทำให้นำไปประยุกต์เข้ากับความรู้เดิมได้ดียิ่งขึ้น เกิดเป็นประสบการณ์หลายแง่มุม นำไปสู่ความเชี่ยวชาญในการแก้ปัญหา สามารถให้คำแนะนำกับคนอื่นได้ดี อีกทั้งยังสามารถประยุกต์ใช้งานได้มากมาย จากเดิมที่มุ่งพัฒนาความรู้แค่การผลิตปัจจัยชีวภาพใช้กับนาข้าว แต่ในยุคที่สามนี้ มีการพัฒนาความรู้ไปสู่พืชชนิดอื่นๆ กระทั่งด้านปศุสัตว์อีกด้วย

2) ความรู้ด้านวิถีเศรษฐกิจพอเพียง

แม้จะเป็นความรู้ใหม่ที่ต้องทำความเข้าใจ เพราะเป็นข้อบังคับตามเงื่อนไขการเป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ที่ต้องจัดอบรมความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงด้วย แต่เนื่องจากวิถีปฏิบัติของกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีความสอดคล้องกับวิถีเศรษฐกิจพอเพียงอยู่แล้ว คือ ไม่ได้ฟุ้งเฟ้อ ใช้ชีวิตไร้สาระ มีความมุ่งมั่นในเรื่องการประกอบอาชีพ ซึ่งเรื่องนี้ นายไตรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดเพชรบุรี กล่าวว่า

“วิถีชีวิตของพวกเค้าเท่าที่ผมรู้ คือกลุ่มนี้ 6 โมงเช้า เค้าจะไป
สูมหั่วกันที่ร้านกาแฟ คุยถึงเรื่องของการทำงานในแต่ละวันของเค้า เค้าคิด
เรื่องอะไรกัน เค้าก็เอามาแชร์กัน แล้วเอาวิธีการไปแก้กัน บางคนแก้ผ่าน
แล้วก็มาแล้ว ต้องอย่างงี้ๆ เค้าก็เอาไปทำงานกัน ผมก็เลยประทับใจ”

ไทรพันธุ์ คงกำเนิด สาราภาพความประทับใจตลอดชีวิตข้าราชการวัยใกล้เกษียณของเขาว่า เพิ่งได้เจอชุมชนที่เข้มแข็ง เอาการเอางาน และไม่เสียเวลาไปกับการกินเหล้าเมายา (พิทักษ์ ศิริวงศ์ 2554)

ดังนั้น ปราชญ์ชาวบ้านจึงมีความรู้แฝงในตนเอง (Tacit Knowledge) ในเรื่องวิถีปฏิบัติแบบเศรษฐกิจพอเพียงอยู่แล้ว เมื่อเติมความรู้ใหม่เข้าไป จึงเข้าใจได้ง่าย ประกอบกับทั้งกลุ่มมีธรรมชาติของการเป็นนักทดลองอยู่เดิม การทดลองสร้างผลิตภัณฑ์เครื่องอุปโภค เพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือน จึงเป็นเรื่องสนุกและทำให้มีการพัฒนาความรู้ได้เร็วยิ่งขึ้น จากการศึกษาไม่พบว่ามีปราชญ์ชาวบ้านคนใด ที่ประยุกต์ใช้บัญชีครัวเรือนอย่างเคร่งครัด หรือประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่อย่างเป็นรูปธรรม

3) ความรู้ด้านการสื่อสาร

เป็นความรู้ใหม่สำหรับกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ที่ไม่เคยมีทักษะการพูดต่อหน้ากลุ่มคน ต้องรับการฝึกหัดในช่วงเริ่มต้น แต่หลังจากนั้น มีการพัฒนาความรู้กันด้วยกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และกระบวนการกลุ่มในลักษณะเพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Assist) คือ ช่วยกันดู ช่วยกันแนะนำ ทำให้มีการพัฒนาทักษะและความรู้ใหม่ๆ ในเรื่องการสื่อสารกับกลุ่มคนมากยิ่งขึ้น

1.2.2 การใช้ความรู้

จากการศึกษาพบว่า ในยุคที่สามนี้ ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีการใช้ความรู้ต่างๆ อย่างบูรณาการ และถูกใช้เพื่อวัตถุประสงค์ 3 อย่างคือ

- 1) ใช้เพื่อพัฒนาอาชีพ ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ที่เพิ่มพูนขึ้น ถูกใช้เพื่อการพัฒนาอาชีพ จนเกิดความเชี่ยวชาญในการผลิตปัจจัยชีวภาพต่างๆ
- 2) ใช้เพื่อลดรายจ่าย โดยนำความรู้ด้านวิถีเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ในชีวิต และทำการผลิตเครื่องอุปโภคที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เช่น สบู่ แชมพู น้ำยาล้างจาน ฯลฯ เพื่อใช้ในครัวเรือน ช่วยให้มีการลดรายจ่าย ไม่ต้องซื้อเครื่องอุปโภคมาใช้
- 3) ใช้เพื่อการถ่ายทอดองค์ความรู้ ความรู้ด้านการสื่อสารที่ได้รับการฝึกหัด และมีการพัฒนาด้วยกระบวนการกลุ่มแบบเพื่อนช่วยเพื่อน ได้ถูกบูรณาการกับความรู้ 2 ด้านข้างต้น เพื่อถ่ายทอดให้กับผู้สนใจ ทั้งที่เป็นเกษตรกรตามโครงการปราชญ์ชาวบ้าน โมเดล และบุคคลทั่วไปที่สนใจ

1.2.3 การพัฒนาความรู้ให้เพิ่มขึ้น

จากการศึกษาพบว่า ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีวิธีการพัฒนาความรู้ในยุคที่สามหลากหลายวิธีการ เมื่อวิเคราะห์จากความรู้หลัก 3 ด้าน คือ 1) ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ 2) ความรู้ด้านวิถีเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) ความรู้ด้านการสื่อสาร การพัฒนาจะมีความแตกต่างกันไปตามช่วงระยะเวลา ที่อาจแบ่งย่อยเป็น 3 เวลา คือ ระยะเริ่มต้นเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ระยะพัฒนาองค์ความรู้ และระยะพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ โดยแต่ละช่วงเวลามีวิธีการ ดังนี้

1) ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์

(1) ระยะเริ่มต้นเป็นปราชญ์ชาวบ้าน

ในช่วงระยะเวลานี้ ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ไม่ค่อยมีการพัฒนามากนัก เพราะปราชญ์ชาวบ้าน มีองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์เป็นทุนความรู้เดิมอยู่แล้ว และยังมีเรื่องต้องกังวลมากกว่า คือ ภารกิจของการเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ที่ต้องรับหน้าที่เป็นวิทยากรอบรมเกษตรกร ในขณะที่ทั้งกลุ่มมีจุดอ่อน คือ เรื่องการพูดต่อหน้ากลุ่มคน

(2) ระยะพัฒนาองค์ความรู้

หลังจากมีการดำเนินการอบรมรุ่นแรกผ่านไป กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน เริ่มพบว่าองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์นั้น ควรมีการพัฒนาต่อไปได้อีก เนื่องจากเกษตรกรแต่ละพื้นที่มีการปลูกพืชต่างชนิดกัน การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้จึงแตกต่างกัน ดังนั้น กระบวนการพัฒนาความรู้ในช่วงระยะเวลานี้ จึงใช้วิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลภายนอกกลุ่มมากขึ้น ประกอบกับมีโอกาสดำเนินไปศึกษาดูงาน จึงได้รับข้อมูลเพิ่มเข้ามา

ขณะเดียวกัน แนวทางการพัฒนาดังเดิมที่กลุ่มใช้ คือ การทดลองปฏิบัติ เพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง ยังคงถูกนำมาใช้เป็นแนวทางหลัก เพื่อให้องค์ความรู้ที่พัฒนา เป็นความรู้จากประสบการณ์จริง เป็นความรู้เชิงปฏิบัติที่สามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ เริ่มมีการสร้างเครือข่ายกับเกษตรกรที่ปลูกพืชสวน พืชไร่ เพื่อนำเอาปัจจัยชีวภาพต่างๆ ไปทดลองใช้งานจริง

(3) ระยะพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

ในช่วงระยะเวลานี้ มีการมุ่งเน้นไปที่การบูรณาการองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ไปสู่วิธีการสื่อสารที่สามารถสร้างความเข้าใจกับผู้เข้ารับการอบรม จนถึงขั้นสามารถนำไปปฏิบัติจริงได้ การพัฒนาความรู้ในช่วงเวลานี้ มีการคิดคำนึงถึงผลลัพธ์ คือ ความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถปฏิบัติได้จริง เป็นเป้าหมาย

เริ่มมีการสร้างอัตลักษณ์ของวิทยากร มีการวางโครงสร้างของการอบรมอย่างเป็นระบบมากขึ้น มีการสร้างสื่อ (Media) ต่างๆ ทั้งสื่อดิจิทัล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออุปกรณ์

สำหรับการสาธิต มีการออกแบบสื่อกิจกรรม เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรม ได้ทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง จึงสรุปได้ว่า เป็นช่วงเวลาของการพัฒนาด้านการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ที่เน้นพัฒนาทั้ง “สื่อบุคคล” และ สื่ออุปกรณ์”

2) ความรู้ด้านวิถีเศรษฐกิจพอเพียง

(1) ระยะเริ่มต้นเป็นปราชญ์ชาวบ้าน

ความรู้ด้านวิถีเศรษฐกิจพอเพียง เป็นความรู้ใหม่สำหรับปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ซึ่งในช่วงระยะเวลาเริ่มต้นการเป็นปราชญ์ชาวบ้าน ความรู้ด้านนี้ยังไม่มีการพัฒนา เพราะยังอยู่ในภาวะปรับตัว เพื่อทำหน้าที่เป็นวิทยากรอบรมเกษตรกร ยังมุ่งไปที่การฝึกพูดต่อหน้ากลุ่มคน และมุ่งเน้นไปที่เรื่องเกษตรอินทรีย์ที่ตนมีความรู้ดั้งเดิมเป็นเรื่องหลัก

(2) ระยะพัฒนาองค์ความรู้

หลังจากมีการดำเนินการอบรมรุ่นแรกผ่านไป เรื่องวิถีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นโจทย์ที่ต้องนำมาเพิ่มเติมในการอบรมด้วย กลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน จึงเริ่มพัฒนาองค์ความรู้ด้านวิถีเศรษฐกิจพอเพียง กระบวนการพัฒนาความรู้ในช่วงระยะเวลานี้ จึงใช้วิธีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลภายนอกกลุ่มมากขึ้น แนวทางการพัฒนาด้วยวิธีการทดลองปฏิบัติ เพื่อการเรียนรู้ด้วยตนเอง ยังคงเป็นแนวทางหลัก ที่นำมาพัฒนาองค์ความรู้ มีการทดลองผลิตเครื่องอุปโภคในชีวิตประจำวัน มีการทดลองสร้างเตาเผาถ่าน เพื่อผลิตถ่านใช้ในครัวเรือนเอง

(3) ระยะพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

เป็นช่วงระยะเวลามีการพัฒนาองค์ความรู้เพิ่มขึ้นอย่างมาก กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านเริ่มเข้าใจวิถีเศรษฐกิจพอเพียงมากขึ้นว่า เป็นการหาหนทางลดรายจ่ายในครัวเรือนให้มากที่สุด ใช้ชีวิตด้านการกินการอยู่อย่างประหยัด พอประมาณแก่ตนเอง ซึ่งเรื่องความประหยัดรู้จักใช้ ไม่ฟุ่มเฟือยนั้น เป็นวิถีชีวิตของกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านอยู่แล้ว พื้นที่ดอนผิงแดดมีปัญหาเรื่องแหล่งน้ำ และสภาพภูมิประเทศเป็นผืนนาแห้งแล้ง การประยุกต์ใช้เกษตรทฤษฎีใหม่อาจเป็นเรื่องยาก ดังนั้น การประยุกต์ใช้แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง จึงออกมาในรูปแบบการหาทางลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นในชีวิตประจำวัน

กระบวนการพัฒนาความรู้ในช่วงเวลานี้ยังคงใช้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลภายนอกกลุ่ม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในกลุ่ม เพื่อทดลองผลิตเครื่องอุปโภคต่างๆ และพัฒนาสูตรร่วมกัน เช่น การผลิตสบู่ การผลิตน้ำยาเอนกประสงค์ การผลิตน้ำส้มควันไม้ การเผาถ่าน การสร้างเตาชีวมวล การผลิตน้ำมันไบโอดีเซล เป็นต้น มีการศึกษาดูงานศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านแหล่งอื่น ความรู้และการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ทำให้ได้แนวคิด แนวทางมาพัฒนาองค์ความรู้มากยิ่งขึ้น

ช่วงระยะเวลาี้ มีการบูรณาการองค์ความรู้ด้านวิถีเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่วิธีการสื่อสารที่สามารถสร้างความเข้าใจกับผู้เข้ารับการอบรม จนถึงขั้นสามารถนำไปปฏิบัติจริงได้ และค้นพบว่าการฝึกอบรมเกษตรกรที่ใช้วิธีให้ทดลองปฏิบัติจริงเป็นวิธีที่ได้ผล จึงมีการสร้างสื่ออุปกรณ์สำหรับการสาธิต สื่ออุปกรณ์สำหรับทดลองปฏิบัติ เพื่อให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ดูการสาธิตและได้ทดลองปฏิบัติด้วยตนเอง ในมุมมองของความรู้ด้านวิถีเศรษฐกิจพอเพียง สรุปได้ว่าเป็นช่วงเวลาของการพัฒนาด้านการสื่อสารองค์ความรู้ที่เน้นทั้ง “องค์ความรู้” และ “สื่ออุปกรณ์”

ภาพที่ 4.18 สื่ออุปกรณ์ต่างๆ ที่ช่วยให้ผู้รับสารสามารถเข้าใจเนื้อหาได้ดีขึ้น (1)

ภาพที่ 4.19 สื่ออุปกรณ์ต่างๆ ที่ช่วยให้ผู้รับสารสามารถเข้าใจเนื้อหาได้ดีขึ้น (2)

การพัฒนาความรู้ให้เพิ่มขึ้นทั้งสองด้านข้างต้น ส่งผลให้สามารถพัฒนาองค์ความรู้ได้อย่างมากมาย จนทำให้เกิดองค์ความรู้เพื่อใช้ในการอบรมเพิ่มขึ้น จากปีแรกมีเพียงไม่กี่เรื่อง กลายเป็น 14 เรื่อง ประกอบด้วย 1) เศรษฐกิจพอเพียง 2) บัญชีครัวเรือน 3) การเก็บและเพาะเลี้ยงจุลินทรีย์ 4) การทำน้ำหมักชีวภาพ 5) การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ 6) การเผาถ่าน 7) การทำน้ำส้มควันไม้ 8) การทำนาชีวภาพ 9) การทำน้ำยาเอนกประสงค์ 10) การทำสบู่ถ่าน 11) การทำน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น 12) การประดิษฐ์เตาชีวมวล 13) การผลิตน้ำมันไบโอดีเซล 14) การทำแชมพูมะกรูด จึงทำให้องค์ความรู้มีมากพอที่จะถ่ายทอด และช่วยแก้ปัญหาได้แทบทุกกลุ่มเกษตรกร

3) ความรู้ด้านการสื่อสาร

(1) ระยะเริ่มต้นเป็นปราชญ์ชาวบ้าน

เป็นช่วงระยะเวลาที่มีการพัฒนาความรู้ด้านการสื่อสารอย่างหนัก ด้วยสาเหตุที่จุดอ่อนของปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด คือ การพูดต่อหน้ากลุ่มคน แต่ละคนไม่เคยมีประสบการณ์ในการพูด ทำให้ประหม่า และไม่สามารถเรียบเรียงคำพูดได้ ซึ่งนายไทรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเพชรบุรี กล่าวถึงกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน หลังจากการไปนำเสนอแนะนำศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านครั้งแรกที่จังหวัดชุมพร เอาไว้ว่า

“ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ หลังจากเค้ากลับมาจากชุมพรคาบาน่า หลังจากเค้าเห็นพวกปราชญ์ทางใต้ฟรีเซนต์กันแล้ว เค้าถอดใจ กลับมา เค้าบอกว่าชาวบ้านอย่างเค้า ขาวนอย่างเค้า จะเป็นครูสอนที่ดีได้อย่างไร เขาอยากจะถอนตัว” (ไทรพันธ์ คงกำเนิด สัมภาษณ์ 4 เมษายน 2554)

กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านมีโอกาสเข้ารับการฝึกหัดเรื่องทักษะการพูดต่อหน้ากลุ่มคน จากนายไทรพันธ์ คงกำเนิด และมีการพาไปให้สัมภาษณ์ผ่านสื่อวิทยุท้องถิ่น เพื่อเป็นการเพิ่มพูนทักษะ โดยมีขั้นตอนการฝึกหัดเพื่อพัฒนาความรู้ ดังนี้ สร้างความคุ้นเคยกับเครื่องมือ สร้างทักษะการเล่าเรื่อง สร้างความมั่นใจในการถ่ายทอดองค์ความรู้ ลงมือปฏิบัติจริง

ก) สร้างความคุ้นเคยกับเครื่องมือ

เนื่องจากกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านไม่เคยมีประสบการณ์ด้านการพูดต่อหน้ากลุ่มคน การสื่อสารในชีวิตประจำวันคือการพูดคุย สื่อสารด้วยรูปแบบไม่เป็นทางการ เป็นการ

สื่อสารระหว่างบุคคล หรือกลุ่มเล็ก เป็นหลัก ไม่เคยชิน และไม่มีประสบการณ์กับการใช้อุปกรณ์ต่างๆ เช่น ไมโครโฟน เครื่องขยายเสียง คอมพิวเตอร์

ดังนั้น นายไตรพันธ์ คงกำเนิด จึงได้จัดหาอุปกรณ์เครื่องเสียง ไปฝึกหัดให้กับกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน โดยการให้ทั้งหมดมาฝึกด้วยกัน เพื่อสร้างความคุ้นเคยในการพูดต่อหน้ากลุ่มคน เทคนิคในขั้นตอนนี้ คือ การตอบคำถาม ที่มีเนื้อหาว่าด้วยเรื่องการแนะนำตัวเอง

“ให้นั่งเป็นวงกลมเลย เอาไมโครโฟนมาหนึ่งตัว ผมสอนตั้งแต่วิธีใช้ไมค์เลย วิธีเปิดไมค์ วิธีเช็กไมโครโฟนโดยไม่ให้ใครรู้ว่าเราเช็กไมค์ สอนทุกอย่าง จนกระทั่งสอนให้พูด สอนให้พูด ก็พูดเรื่องอะไร ทุกคนพูดเรื่องส่วนตัวเลย ตัวเองคือใคร บ้านอยู่ที่ไหน มีเมียกี่คน มีลูกกี่คน ทำมาหากินอะไร พูดแค่นี้ ผมใช้เวลา 1 นาที พูดให้ผมรู้เรื่องให้มากที่สุด”

(ไตรพันธ์ คงกำเนิด สัมภาษณ์ 4 เมษายน 2554)

ข) สร้างทักษะการเล่าเรื่อง

ในขั้นตอนนี้ นายไตรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศ การเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเพชรบุรี ได้ใช้เทคนิคเพิ่มเวลานำเสนอของแต่ละคนให้มากขึ้น โดยให้เวลาคิดเรียบเรียงถ้อยคำในระยะเวลาจำกัด เพื่อเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับหมู่บ้านของตน คือ หมู่บ้านดอนผิงแดด เพราะเป็นเรื่องใกล้ตัวที่ทุกคนน่าจะคุ้นเคยเป็นอย่างดี

“พอเกมที่ 2 ผมบอก 2 นาที เกมที่ 2 พูดว่าหมู่บ้านดอนผิงแดดนี้ มันมีความเป็นมาอย่างไร ทุกคนอยู่ดอนผิงแดดใช่ไหม ใช่ เกิดที่นี่ใช่ไหม ใช่ ถ้าพูดไม่ได้ ผมถือว่าไม่ใช่คนที่นี่ ทุกคนก็เล่าเรื่องดอนผิงแดด แตกต่างกัน ช้ากันบ้าง บางคนอายุมากกว่า มีประสบการณ์มากกว่า ก็เพิ่มเติมเข้าไป เรื่องดอนผิงแดด ว่าดอนผิงแดดอยู่ตรงไหนของประเทศไทย บอกให้ชัด แล้วทำไมถึงเรียกดอนผิงแดด มันมายังไง พอผ่านเกมนี้นี้หมด แค่นี้รู้เรื่องแค่นี้เอง” (ไตรพันธ์ คงกำเนิด สัมภาษณ์ 4 เมษายน 2554)

ค) สร้างความมั่นใจในการถ่ายทอดองค์ความรู้

หลังจากผ่านการฝึกหัดให้ขั้นที่ 2 แล้ว นายไตรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเพชรบุรี ได้พาแกนนำทั้งหมด

ไปสัมภาษณ์ออกรายการเกี่ยวกับเกษตรกรรม จัดโดยสถานีวิทยุท้องถิ่น เพชรบุรีโดยมีเงื่อนไขว่าให้พูดด้วยภาษาท้องถิ่นตามปกติ ไม่ต้องคิดหรือพยายามแปลเป็นภาษาภาคกลาง ให้ใช้วิธีเล่าเรื่องจากประสบการณ์การทำเกษตรอินทรีย์ ว่าทำอะไร ได้ผลอย่างไร ที่เป็นเรื่องเชิงประจักษ์ ด้วยความยาว 10 นาที

“ผมบอกว่าเกมต่อไปทุกคนต้องไปออกอากาศ สวท.กับผม แล้วไปออกอากาศนี้ ผมก็มีเงื่อนไขอยู่ว่า ต้องพูดภาษาท้องถิ่นเพชรบุรีกับผมเท่านั้น อย่าพูดกรุงเทพฯ ตามผมเหตุผลเพราะว่าถ้าท่านพูดกรุงเทพฯ ท่านต้องมีกระบวนการคิด 2 ครั้ง คือ หนึ่ง คิดที่จะแปลภาษาท้องถิ่นให้เป็นภาษากรุงเทพฯ สอง ท่านต้องคิดข้อมูลที่จะพูดต่อไปอีก ผมบอกว่า ถ้าพูดท้องถิ่นเหมือนที่คุยกันอยู่ตามบ้านนี้ คิดครั้งเดียว เงื่อนไขผมมีแค่นี้ พอพูดออกไปเป็นภาษาถิ่น ชาวบ้านที่เค้าฟังก็โอเค”

(ไตรพันธ์ คงกำเนิด สัมภาษณ์ 4 เมษายน 2554)

ง) ลงมือปฏิบัติจริง

หลังจากการเตรียมความพร้อมตาม 3 ขั้นตอนแรก จนครบแล้ว ประชาชนชาวบ้านจึงได้ลงมือปฏิบัติจริง ในการเป็นวิทยากรผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ เริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 จนถึงปัจจุบัน ด้วยรูปแบบการสื่อสารที่ใช้วิธีการ “เล่าเรื่องประสบการณ์” จากสิ่งที่ตนเองได้เรียนรู้ จากการลงมือปฏิบัติ ไม่ต้องสนใจเรื่องความเป็นวิชาการ และใช้ภาษาท้องถิ่น โดยไม่ต้องคำนึงถึงการประดิษฐ์ประดิษฐ์คำ

“พี่ไตรพันธ์ เน้นให้เอาสิ่งที่ทำมาพูด หักเคียนหนึ่ง เน้นเรื่องสาธิต เป็นส่วนใหญ่ เรื่อง เตาเผาถ่าน”

(บัวลอย พิมพ์มา สัมภาษณ์ 24 มีนาคม 2554)

(2) ระยะเวลาองค์ความรู้

ในช่วงระยะเวลานี้ การพัฒนาด้านการสื่อสาร มีการบูรณาการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และวิถีเศรษฐกิจพอเพียงที่ถูกพัฒนาเพิ่มขึ้น แล้วนำมาถ่ายทอดด้วยวิธีการเล่าเรื่องเช่นเดิม ดังนั้น สรุปได้ว่าในช่วงระยะเวลานี้ มีการใช้รูปแบบการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ตามแนวทางที่ฝึกหัดมา คือ “การเล่าเรื่องประสบการณ์”

กระบวนการพัฒนาด้านการสื่อสารในช่วงระยะเวลานี้ ใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม และกระบวนการแบบเพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Assist) โดยการช่วยกันคิดหาวิธีสื่อสารของแต่ละคน ว่าควรมีการปรับปรุงอย่างไร

(3) ระยะพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

ช่วงระยะเวลานี้ ประชาชนชาวบ้าน มีการพัฒนารูปแบบการสื่อสารที่มีเป้าหมายบูรณาการองค์ความรู้ต่างๆ เข้ากับการสื่อสารหลากหลายช่องทาง เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถในการปฏิบัติของผู้เข้ารับการอบรม มีการพัฒนา “สื่ออุปกรณ์” เพื่อใช้ประกอบการสาธิต และการให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ทดลองปฏิบัติ ซึ่งส่งผลดีต่อผู้เข้ารับการอบรมในเรื่องความเข้าใจ

“ครั้งที่แล้วก็คล้ายๆ กันครับ แตกต่างตรงที่ครั้งหลังนี้ได้กระทำด้วยตัวเองมากกว่าครั้งที่แล้วครับ มีการได้ปฏิบัติจริงมากกว่าครั้งที่แล้วเข้ามาก็มองเห็นสิ่งที่แตกต่างใหม่ๆ ที่เขาสร้างไว้ให้เราได้ศึกษา”

(ประสิทธิ์ พิสิทธิ์ สัมภาษณ์ 5 เมษายน 2555)

“ที่ผมประทับใจคือไปตอนนั้นเขาให้ปฏิบัติจริงเลยนะ เคยไปที่อื่นมาเหมือนกัน แต่ไม่ได้เคยสัมผัสกับการทำ บอกให้แต่ทฤษฎี ไปกลับมานี้ทำไม่ได้ ที่ไปนี่เขาให้ลงทำ เข้าใจได้ง่าย อย่างน้อยได้สัมผัสก็ได้รู้ ทางอำเภอเขาก็เคยมาอบรม แต่ก็เหมือนเอาจากที่อื่นมาบอก ถ้าปฏิบัติจริงก็จะดีกว่า” (สิทธิานต์ คำสระ สัมภาษณ์ 8 เมษายน 2555)

มีการพัฒนาวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ ด้วยการแบ่งกลุ่ม เพื่อทำกิจกรรมเชิงปฏิบัติ แทนการบรรยายเพียงอย่างเดียว เปิดโอกาสให้ผู้เข้ารับการอบรม สามารถนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติได้จริง

“มาครั้งที่ 2 แล้ว ถ้าเทียบกับครั้งแรก ครั้งนี้จะดีกว่า เพราะว่าครั้งที่แล้วเรามีการอบรมแบบทฤษฎี แต่ปฏิบัติเราปฏิบัติกันเป็นกลุ่มใหญ่ๆ แต่ครั้งนี้เรามีทฤษฎีและปฏิบัติ แต่เราแยกปฏิบัติกันเป็นกลุ่มย่อยๆ เพราะฉะนั้นคนที่ปฏิบัติก็จะได้ทำกันทั่วถึง ความรู้ก็รู้ลึกกว่าจะมีอะไร

ใหม่ๆ เพิ่มขึ้นอีกครับ อย่างเช่น เตาชีวมวล เตาชีวมวลเกลบ เนื้อหา ก็
เพิ่มให้มากกว่าเก่า” (วิสูตร จันทร์ประไพ สัมภาษณ์ 5 เมษายน 2555)

ภาพที่ 4.20 ผู้รับสารได้ทดลองปฏิบัติด้วยตัวเอง เพื่อให้สามารถนำไปปฏิบัติได้

นอกจากสื่ออุปกรณ์และแนวทางการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่มีการพัฒนามาก
ขึ้นแล้ว ในส่วนของ “สื่อบุคคล” ยังได้มีการพัฒนาตนเองของปราชญ์ชาวบ้านแต่ละคน บนพื้นฐาน
ของบุคลิกเฉพาะตัว ในการสร้างเอกลักษณ์ที่ชัดเจนในการสื่อสาร และมีการวางแผนการสื่อสาร
เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ว่า ในแต่ละช่วงเวลา ควรนำเสนอเรื่องอะไร และให้ใครเป็นผู้นำเสนอ
ปราชญ์ชาวบ้านบางคนสามารถสร้างอัตลักษณ์ให้เป็นที่จดจำ สร้างความประทับใจให้ผู้เข้าร่วม
อบรมจำนวนมาก

“วิทยากรของแต่ละบุคคลนี้เขาก็มีเอกลักษณ์ของเค้าที่จะเข้าสื่อสาร
กับผู้ที่เข้ามาอบรม แบบผมเองนะครับ อาจจะบางที่ช่วงที่เราฟังไปมากๆ
เนี่ย เราก็อาจมีความเครียดเราตามไม่ทัน ก็จะมีลุงเขี้ยวเนี่ยเข้ามาเติมสี สัน
ให้ แบบว่าคลายเครียดแล้ว พอหมดเวลาลุงเขี้ยวก็มีเป็นเรื่องเป็นราวเข้า
มา” (สาคร สุริวงค์ สัมภาษณ์ 6 เมษายน 2555)

ภาพที่ 4.21 ปราชญ์ชาวบ้านแต่ละคน พัฒนาเทคนิคการนำเสนอจนมีอัตลักษณ์ของตัวเอง (1)

ภาพที่ 4.22 ปราชญ์ชาวบ้านแต่ละคน พัฒนาเทคนิคการนำเสนอจนมีอัตลักษณ์ของตัวเอง (2)

เทคนิควิธีการส่วนตัวของปราชญ์ชาวบ้านแต่ละคนมีความสัมพันธ์กับบุคลิก บางคนมีพฤติกรรมสนุกสนาน บางคนมีบุคลิกจริงจังเป็นการเป็นงาน เมื่อแต่ละคนร่วมกันทำหน้าที่ ผลลัพธ์ที่ออกมา เป็นไปในด้านบวก สามารถสร้างความสนใจ และทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเข้าใจเนื้อหาได้

จุดเด่นของปราชญ์ชาวบ้านแต่ละคน สามารถสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ 4.2 แสดงรายละเอียดจุดเด่นของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน
บ้านคอนฝิงแดด

ปราชญ์ชาวบ้าน	จุดเด่น / เทคนิค วิธีการ	เนื้อหาที่ถนัด
นายชาญ ทับสี	- แม่นยำขั้นตอนการผลิต - ใช้ประสบการณ์จริงมาเล่า - ใช้เทคนิคการอธิบายประกอบการทำให้ดู	การทำใบโอดีเซลล์ / การทำปุ๋ย
นายสำราญ อ่วมอ้น	- แม่นยำขั้นตอนการผลิต - มีความรู้เสริม - อธิบายปัญหาและวิธีแก้ไข - มีการพูดเนื้อหาสาระสลับกับการสอดแทรกอารมณ์ขัน - ใช้เทคนิคการอธิบายประกอบการสาธิต	พลังงานทดแทน / เตาชีวมวล
นายพิน เรียนรู้	- ใช้การร้องเพลงลูกทุ่งดึงดูดความสนใจ - มีอารมณ์ขัน พูดจาตลกขบขัน - ใช้ประสบการณ์จริงมาเล่าแบบตรงไปตรงมา - ใช้เทคนิคอารมณ์ขันและการโต้ตอบกับผู้ฟังตลอดเวลา	การทำนาชีวภาพ / การทำปุ๋ย / การเผาถ่าน
นายพนม ธรรมวิชัยพันธ์	- แม่นยำขั้นตอนผลิต - อธิบายมีเนื้อหาสาระจริงจัง น่าเชื่อถืออย่างยิ่ง - มีความรู้เสริม - อธิบายปัญหาและวิธีแก้ไข - ใช้เทคนิคการให้ลงมือปฏิบัติประกอบการแนะนำ	การเก็บจุลินทรีย์ / การทำปุ๋ย

ตารางที่ 4.2 (ต่อ)

ปราชญ์ชาวบ้าน	จุดเด่น / เทคนิค วิธีการ	เนื้อหาที่ถนัด
นายประสิทธิ์ เกิดโกชนัน	- อธิบายเนื้อหาสาระ และมีการสาธิต - สอดแทรกเรื่องเล่า - ใช้การโต้ตอบการผู้ฟังบ้าง - ใช้เทคนิคการสาธิตประกอบการสอดแทรกเรื่องเล่าอื่นๆ นอกเหนือจากเนื้อหาหลัก	น้ำยาเอนกประสงค์
นายบัวลอย พิมพามา	- แม่นยำขั้นตอนผลิต - ใช้ประสบการณ์จริงมาเล่า - มีการสาธิตด้วยอุปกรณ์จริง เพื่อแสดงขั้นตอนต่างๆ - ใช้เทคนิคให้ทดลองลงมือปฏิบัติประกอบคำแนะนำ	การสร้างเตาและการเผาถ่าน
นายบุญส่ง เพชรพุก	- แม่นยำขั้นตอนการผลิต - ใช้ประสบการณ์จริงมาเล่า - อธิบายจริงจัง มุ่งเนื้อหา - ใช้เทคนิคการสาธิตด้วยของจริง ประกอบคำอธิบาย และตอบข้อสงสัย	การเผาถ่าน / การผลิตน้ำส้มควันไม้ / การคัดพันธุ์ข้าว
นายไพฑูรย์ แก้วผลึก	ฝ่ายบริการ	-

สรุปได้ว่า ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีการพัฒนาความรู้ด้านการสื่อสาร ทั้งในลักษณะร่วมกันทั้งกลุ่ม และพัฒนาสิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ เพื่อเป้าหมายในการสร้างความน่าสนใจให้กลุ่มผู้เข้ารับการอบรม สนใจติดตาม และเข้าใจเนื้อหาองค์ความรู้ที่ต้องการถ่ายทอด ซึ่งอัตลักษณ์ที่สร้างขึ้นสอดคล้องกับบุคลิกของแต่ละคน อาจแบ่งเป็น 2 แนวทาง คือ แนวทางที่ใช้ความสนุกสนาน และแนวทางที่ใช้สาระข้อมูล

1.3 ผลลัพธ์ (Output)

1.3.1 การเปิดเผยความรู้

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีการเปิดเผยความรู้ทั้งด้านเกษตรอินทรีย์ และวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ให้กับทุกๆ คน โดยไม่ปิดบัง มี

เจตนาต้องการให้คนที่สนใจใคร่รู้ สามารถนำไปปฏิบัติได้ นอกจากเปิดเผยความรู้แล้ว ยังมีอุปนิสัยแบ่งปัน ชอบช่วยเหลือผู้อื่น การเปิดเผยความรู้ในยุคนี้ จึงมีทั้งการถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด และการออกไปภายนอก เพื่อไปแบ่งปันความรู้ ไปช่วยให้คำแนะนำ ไปเป็นที่พึ่งให้กับกลุ่มที่ต้องการปฏิบัติอย่างจริงจังแต่ยังขาดประสบการณ์

1.3.2 การบันทึกความรู้

จากการศึกษาพบว่า ในยุคที่สามนี้ เริ่มมีการบันทึกความรู้บางส่วนในสื่อต่างๆ เช่น การทำเป็นเอกสารเผยแพร่ การบันทึกในรูปแบบสื่อองค์กรเจ้า สื่อเพาเวอร์พอยท์ มีการบันทึกภาพถ่ายมากขึ้น บันทึกหลากหลายกิจกรรม มีการบันทึกภาพเคลื่อนไหวบ้าง แต่ไม่มีแกนนำคนใดที่ทำการบันทึกความรู้ให้เป็นลายลักษณ์อักษรอย่างจริงจัง ข้อมูลต่างๆ ทั้งเอกสารและภาพถ่าย ไม่ได้ถูกจัดหมวดหมู่ให้เป็นสารสนเทศที่สามารถบอกเล่าเรื่องราว หรือสามารถเข้าถึงได้ง่าย โดยเฉพาะเอกสารต่างๆ ไม่มีการแยกหมวดหมู่ จัดแฟ้ม แยกเรื่อง ใช้วิธีการเก็บรวมกันเป็นปึกแบบปะปนกัน

1.3.3 การบรรลุเป้าหมาย

จากเป้าหมายการพัฒนาคำความรู้ที่สามารถแบ่งย่อยออกเป็น 3 ช่วงเวลา ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด สามารถบรรลุเป้าหมายการพัฒนาได้ ดังนี้

1) ระยะเริ่มต้นเป็นปราชญ์ชาวบ้าน

มีเป้าหมายการพัฒนาคำรู้ด้านการสื่อสาร การพูดต่อหน้ากลุ่มคน สามารถพัฒนาคำรู้ความสามารถด้านนี้ได้อย่างรวดเร็ว และยังมีการใช้กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม ปรับปรุงแก้ไข หาแนวทางสร้างกลยุทธ์การสื่อสาร จนบางคน เช่น นายพิน เรียนรู้ เกิดเป็นอัตลักษณ์ ที่สามารถสร้างความประทับใจให้ผู้เข้ารับการอบรมได้ทุกครั้ง

2) ระยะพัฒนาองค์ความรู้

มีเป้าหมายการพัฒนาคำรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และวิถีเศรษฐกิจพอเพียง สามารถทำการพัฒนาความรู้เพิ่มพูนขึ้นมาก จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลภายนอกกลุ่ม และกับเครือข่ายเรียนรู้ต่างๆ อีกทั้งยังมีการทดลองพัฒนาการผลิตปัจจัยชีวภาพสูตรต่างๆ และการทดลองสร้างผลิตภัณฑ์เครื่องอุปโภคที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อลดรายจ่าย ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงอีกหลายชนิด

3) ระยะพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

มีเป้าหมายในการพัฒนาระบบการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ซึ่งต้องพัฒนาทั้งความรู้และกลยุทธ์การสื่อสาร ให้บูรณาการสอดคล้องกันได้อย่างกลมกลืน จากการศึกษาพบว่า กลุ่มปราชญ์ชาวบ้านสามารถนำเอาองค์ความรู้ที่กลุ่มช่วยกันพัฒนา มาบูรณาการ

กับการสื่อสาร การใช้สื่อ การสร้างอัตลักษณ์ของปราชญ์แต่ละคน จนทำให้การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น พัฒนาไปไกลกว่ายุคที่สองมาก ผลจากการสื่อสาร ส่งผลต่อผู้รับสารตั้งแต่ระดับความเข้าใจ จนถึงขั้นนำไปปฏิบัติ

“แล้วอีกอย่างที่เป็นปัจจัยที่ผมให้การสื่อสารของเค้า 90% ผมคิดว่าเป็นความสำเร็จของ เค้านะ ที่จะบอกกับคนภายนอกว่า สิ่งที่ฉันทำเนี่ย ใช้ได้จริง มันก็เลยพูดด้วยความมั่นใจ ตรงนี้ผมคิดว่ามันเป็นองค์ประกอบที่ทำให้เค้าสื่อสารได้ชัดเจน แล้วก็กล้าที่จะแลกเปลี่ยนกับคนข้างนอกมากขึ้น” (สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ สัมภาษณ์ 5 เมษายน 2555)

2. ความสามารถทางการสื่อสาร

2.1 ความรู้

2.1.1 ความรู้ในการวิเคราะห์ผู้รับสาร

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีทักษะการวิเคราะห์ผู้รับสารมากขึ้นกว่ายุคที่สอง เพราะสามารถแยกผู้รับสารกลุ่มต่างๆ ได้ชัดเจนมากขึ้นว่ากลุ่มคนที่เข้ามาเยี่ยมชมศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีวัตถุประสงค์ต้องการอะไร บางกลุ่มต้องการความรู้เพื่อไปสู่การปฏิบัติ บางกลุ่มต้องการใช้งบประมาณเพื่อกิจกรรมดูงาน บางกลุ่มเข้ามาศึกษาวิถีปฏิบัติของปราชญ์ชาวบ้านเพื่อหาความรู้ บางกลุ่มเข้ามาเพื่อเยี่ยมชม และบางกลุ่มเข้ามาเพื่อผลประโยชน์แลกเปลี่ยน

2.1.2 ความรู้ในการกำหนดวัตถุประสงค์

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีการกำหนดวัตถุประสงค์การสื่อสารกับผู้รับสารแต่ละกลุ่มแตกต่างกัน โดยประเมินจากวัตถุประสงค์ที่ผู้รับสารต้องการ แล้วจึงกำหนดวัตถุประสงค์ว่าจะสื่อสารอะไรกับผู้รับสารกลุ่มนั้น โดยมีวัตถุประสงค์ในการสื่อสารหลักอยู่ 3 ประการ คือ กระตุ้นให้เกิดความสนใจ ให้ข้อมูลความรู้ ให้ทดลองมีประสบการณ์ตรง โดยวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน ถูกใช้ดังนี้

ก) กระตุ้นให้เกิดความสนใจ

วัตถุประสงค์นี้ใช้เพื่อสร้างความสนใจผู้เข้ารับการอบรม ให้อยากรู้เรื่องราวของเกษตรอินทรีย์มากยิ่งขึ้น หรือกับกลุ่มดูงานที่มีวัตถุประสงค์เพียงมาดูงาน หรือกลุ่มที่ยังไม่มั่นใจในเกษตรอินทรีย์

ข) **ให้ข้อมูลความรู้**

วัตถุประสงค์นี้ใช้เพื่อให้ความรู้กับผู้รับสารทั่วไป เช่น กลุ่มดูงาน กลุ่มศึกษาหาความรู้ กลุ่มท่องเที่ยว รวมถึงกลุ่มเกษตรกรที่มาอบรมแต่ขาดพื้นฐานด้านเกษตรอินทรีย์ จะให้ความรู้เพื่อเป็นการปูพื้นฐาน

ค) **ให้ทดลองมีประสบการณ์ตรง**

วัตถุประสงค์นี้ใช้เพื่อสร้างประสบการณ์ตรงให้ผู้เข้าอบรม โดยการให้ทดลองผลิตปัจจัยชีวภาพ เช่น ช่วยกันทำปุ๋ยชีวภาพ แล้วมีการแบ่งปันให้นำไปทดลองใช้ ทำให้ผู้รับสารได้รับประสบการณ์ตรงแล้วเกิดความเชื่อมั่นมากยิ่งขึ้น ใ้กับกลุ่มผู้รับสารที่ต้องการนำความรู้ไปสู่การปฏิบัติจริง

2.1.3 ความรู้ในบริบทหรือสภาพสังคม

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีความเข้าใจในบริบทของผู้เข้ารับการอบรม และสภาพสังคมภายนอกชุมชนที่แตกต่าง ซึ่งส่งผลต่อการสื่อสาร ความรู้ความเข้าใจในบริบทต่างๆ ประกอบด้วย ความเข้าใจในสถานภาพ ความเข้าใจในบริบทของผู้เข้ารับการอบรม ความเข้าใจเรื่องสภาพสังคมภายนอกชุมชน ความเข้าใจในเรื่องการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น

ก) **ความเข้าใจในสถานภาพ**

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีความเข้าใจในสถานภาพของตนเอง ว่าได้รับการยกย่องให้เป็นปราชญ์ชาวบ้านได้อย่างไร เข้าใจดีว่าจุดแข็งของตนเอง คือ การมีประสบการณ์ตรงจากการปฏิบัติตามแนวทางเกษตรอินทรีย์มาอย่างต่อเนื่องจริงจัง อีกทั้งยังมีการแสวงหา พัฒนา ความรู้เพิ่มเติม และจุดอ่อนคือความรู้เชิงวิชาการ ซึ่งส่งผลต่อวิธีการสื่อสารต่อผู้รับสารกลุ่มต่างๆ ด้วยการแสดงออกที่แตกต่างกันไป เช่น การสื่อสารต่อกลุ่มเกษตรกร จะมีทีท่าแสดงความมั่นใจ ให้ความรู้เต็มที่ แต่หากผู้รับสารเป็นกลุ่มผู้ดูงานจากหน่วยงานต่างๆ วิธีสื่อสารจะแสดงความถ่อมตัว และปรับเนื้อหาสารเป็นการเล่าความเป็นมาของกลุ่มให้ฟัง

ข) **ความเข้าใจในบริบทของผู้เข้ารับการอบรม**

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีความเข้าใจในบริบทของผู้เข้ารับการอบรมแต่ละกลุ่มว่ามาจากไหน ประกอบอาชีพการเกษตรด้านไหนบ้าง เนื้อหาสารที่เป็นเนื้อหาการอบรม ปราชญ์ชาวบ้านจะพยายามใส่ข้อมูล ที่ผู้เข้ารับการอบรมสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

ค) ความเข้าใจเรื่องสภาพสังคมภายนอกชุมชน

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีโอกาสได้ออกไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้โดยการไปดูงาน แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลภายนอกชุมชน และออกไปเยี่ยมเยียนเครือข่ายในพื้นที่ต่างๆ จึงทำให้เข้าใจเรื่องสภาพสังคมภายนอกชุมชน ว่ามีความเปลี่ยนแปลงไป และแตกต่างจากชุมชนบ้านดอนผิงแดดอย่างไร แม้ว่าเนื้อหาหลักของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จะเป็นเรื่องเกษตรกรรม แต่ปราชญ์ชาวบ้านก็ได้ปฏิเสธเรื่องของเทคโนโลยีที่สามารถนำมาช่วย หรือใช้ประกอบการสื่อสาร

ง) ความเข้าใจในเรื่องการปฏิบัติตนต่อผู้อื่น

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีความอ่อนน้อมถ่อมตน การให้ความเคารพนับถือผู้ใหญ่ การให้ความเอื้ออาทรต่อเพื่อนบ้าน และคนภายนอกชุมชน ดังนั้น การวางตน การปฏิบัติตนต่อผู้อื่น จึงถูกสื่อสารออกมาให้เห็นถึงความอ่อนน้อมถ่อมตน ความมีน้ำใจช่วยเหลือ การห่วงใยดูแล และพร้อมแบ่งปันสิ่งดีๆ ให้ทุกคน โดยไม่ได้มองเรื่องผลประโยชน์ส่วนตนเป็นที่ตั้ง

2.2 ทักษะการสื่อสาร

2.2.1 ทักษะการใช้สื่อ

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีทักษะการใช้สื่อมากขึ้นกว่ายุคที่สอง มีการพัฒนาทั้ง “สื่อบุคคล” คือการพัฒนาตนเองให้มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์มากยิ่งขึ้น มีการพัฒนาทักษะการใช้ “สื่อวัตถุ” “สื่ออุปกรณ์” เพื่อประกอบการอบรม ทำให้ผู้เข้ารับการอบรม มีความเข้าใจวิธีการผลิตปัจจัยชีวภาพ และการผลิตเครื่องอุปโภคบริโภคในครัวเรือนได้ง่ายยิ่งขึ้น นอกจากนั้นมีการพัฒนาเรื่อง “สื่อกิจกรรม” สำหรับกระตุ้นความสนใจผู้เข้ารับการอบรม ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน และมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการพัฒนา “สื่อสิ่งพิมพ์” และ “สื่อดิจิทัล” ไว้ใช้ประกอบการอบรม และส่วนหนึ่งใช้เพื่อการสื่อสารองค์ความรู้ให้ผู้สนใจ ในรูปแบบนิทรรศการ

ผู้วิจัยได้แนบรายละเอียดภาพสื่อต่างๆ ไว้ใน ภาคผนวก จ

2.2.2 ทักษะการเลือกสาร

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีการพัฒนาทักษะการเลือกสารและการออกแบบสาร ที่เหมาะสมกับผู้รับสารกลุ่มต่างๆ โดยมีการแยกแยะความต้องการของผู้รับสารว่าเป็นใคร มีวัตถุประสงค์ต้องการอะไร แม้ว่าศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จะเป็นศูนย์การเรียนรู้ ทว่าผู้ที่ไปเยี่ยมชม มีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้น การเลือกสารที่จะส่งให้ จะถูกคัดสรรให้เหมาะสม และตรงความต้องการของผู้รับ

สารมากที่สุด เช่น ผู้รับสารที่แะมาดูงานในลักษณะต้องการใช้งบประมาณ กลุ่มนี้ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เรื่องความรู้เท่าใดนัก เนื้อหาที่ปราชญ์ชาวบ้านเลือกให้จะเป็นเรื่องความเป็นมาของกลุ่ม หรือกระตุ้นให้เห็นว่าเกษตรอินทรีย์น่าสนใจอย่างไร แต่หากผู้รับสารมุ่งความรู้เพื่อนำไปปฏิบัติ ปราชญ์ชาวบ้านจะเลือกเนื้อหาสาระและวิธีการสื่อสารที่ผู้รับสารจะได้ทั้งความรู้และประสบการณ์เชิงปฏิบัติ

2.2.3 ทักษะเฉพาะ

ทักษะเฉพาะพิจารณาจาก ทักษะการรับเข้า และส่งออกข้อมูลข่าวสาร โดย การรับเข้า คือ ทักษะการรับฟัง และการส่งออกข้อมูลข่าวสาร คือ ทักษะการให้คำแนะนำ และ ทักษะการโน้มน้าวใจ ทักษะการคิดวิเคราะห์

ก) ทักษะการรับฟัง

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มี ทักษะการรับฟัง ด้วยพื้นฐานเดิมเป็นคนที่พร้อมจะฟังคนอื่นแสดงความคิดเห็น โดยไม่แสดงการขัดแย้ง มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารอย่างสุภาพ มีความเป็นธรรมชาติในการสื่อสาร ในยุคที่สาม มีการปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอกชุมชนมากมายหลายกลุ่ม ยิ่งทำให้ทักษะการรับฟัง ได้รับการพัฒนา มีความอดทนสูงในการรับฟังเรื่องราวต่างๆ

ข) ทักษะการให้คำแนะนำ

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีการสั่งสมความรู้จากการลงมือปฏิบัติจริง และไม่เคยหยุดการทดลอง ตั้งแต่ยุคที่สองต่อเนื่องมา มีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม ดังนั้น จึงมีความรู้ในลักษณะความรู้ที่แฝงในตนเอง (Tacit Knowledge) สะสมเพิ่มพูนมากขึ้น อีกทั้งยังมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเอง แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับบุคคลอื่น แม้ว่าความรู้เชิงวิชาการจะไม่ได้ได้รับความสนใจจากกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน แต่ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด สามารถให้คำปรึกษา แนะนำการแก้ปัญหาในแนวทางปฏิบัติได้อย่างชัดเจนกับทุกกลุ่ม

ค) ทักษะการโน้มน้าวใจ

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มี ทักษะการโน้มน้าวใจ เพราะสามารถโน้มน้าวให้เกษตรกรผู้เข้ารับการอบรมในหลายพื้นที่ หันมาปฏิบัติตามวิถีเกษตรอินทรีย์ จนกระทั่งสามารถสร้างเครือข่ายกลุ่มเกษตรอินทรีย์ได้หลายพื้นที่

ง) ทักษะการคิดวิเคราะห์

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มี ทักษะการคิดวิเคราะห์ จากพื้นฐานเดิมที่ชอบคิดต่อยอดความรู้ ชอบทดสอบ ทดลอง เพื่อให้มีข้อมูล

เชิงประจักษ์ที่พิสูจน์และเชื่อถือได้ แล้วสรุปเป็นบทความรู้ของกลุ่ม มีการพัฒนาทักษะการคิด วิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย สามารถแยกแยะกลุ่มเป้าหมายได้ชัดเจนมากขึ้นว่าต้องการอะไร ควรตอบสนองอย่างไร ส่วนด้านปฏิบัติการอบรม มีการประเมินผลตลอดเวลา และวิเคราะห์แนวทาง แก้ปัญหาอย่างต่อเนื่อง

2.3 กลยุทธ์การสื่อสาร

2.3.1 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการสื่อสารองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่าย ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ในยุคที่สาม สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ 1) กลุ่มผู้เข้ารับการอบรม 2) กลุ่มผู้ศึกษาดูงาน 3) กลุ่มผู้สนใจเที่ยวชม ซึ่งในแต่ละกลุ่มนั้นประกอบด้วยกลุ่มย่อยและมีวัตถุประสงค์ในการมาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านแตกต่างกัน ดังนี้

1) กลุ่มผู้เข้ารับการอบรม

ประกอบด้วย 2 กลุ่มย่อย คือ ก) ผู้เข้ารับการอบรมตามโครงการปราชญ์ชาวบ้านโมเดลของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กลุ่มนี้เป็นเกษตรกรจากหลายชุมชนในจังหวัด เพชรบุรี มีวัตถุประสงค์ชัดเจน ในเรื่องการเข้ามาศึกษาความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ถือเป็นกลุ่มหลักที่ต้องให้ความสำคัญ เพราะเป็นภารกิจหลักของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ผู้เข้ารับการอบรมต้องอบรมเป็นระยะเวลา 3 วัน 2 คืน ข) ผู้เข้ารับการอบรมจากการสนับสนุนของหน่วยงานต่างๆ กลุ่มนี้มีวัตถุประสงค์ในเรื่องการเข้ามาศึกษาความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และวิถีเศรษฐกิจพอเพียง หรือเพื่อมาศึกษาวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ระยะเวลาพักอยู่ที่ 1 วัน

2) กลุ่มผู้ศึกษาดูงาน

ประกอบด้วย 3 กลุ่มย่อย คือ ก) ผู้ศึกษาดูงานจากภาคเกษตรกรรม กลุ่มนี้มีทั้งเกษตรกรจากเครือข่ายอื่น เกษตรกรที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานรัฐ เพื่อมาดูงานด้านเกษตรอินทรีย์ ข) ผู้ศึกษาดูงานจากภาครัฐและเอกชน กลุ่มนี้มักเป็นเจ้าหน้าที่ภาครัฐ เพื่อมาศึกษาวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด หรือจากบริษัทเอกชนที่สนใจในเรื่องเกษตรอินทรีย์ และมีแนวทางกิจกรรมด้านความรับผิดชอบต่อสังคม (CSR) มาศึกษาความเป็นไปได้ด้านการทำกิจกรรมร่วม ค) กลุ่มนักเรียนนักศึกษา เพื่อมาเรียนรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ด้านภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน หรือวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด กลุ่มนี้ให้ความสำคัญระดับกลาง

3) กลุ่มผู้สนใจเที่ยวชม

ประกอบด้วย 2 กลุ่มย่อย คือ ก) ผู้สนใจเที่ยวชมด้วยความสนใจจริง ต้องการความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ หรือเกษตรข้อมูลเกี่ยวกับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด แล้วสนใจ ข) ผู้สนใจเที่ยวชมด้วยความเข้าใจผิด คิดว่าศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านเป็นแหล่งเที่ยว ซึ่งกลุ่มผู้สนใจเที่ยวชมทั้ง 2 กลุ่มย่อย มีจำนวนน้อย และจัดเป็นกลุ่มที่ให้ความสำคัญน้อยมาก

2.3.2 เป้าหมายการสื่อสาร

จากการแบ่งกลุ่มเป้าหมายออกเป็นกลุ่มหลัก 3 กลุ่ม และเป็นกลุ่มย่อย ทำให้เป้าหมายการสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีเป้าหมายที่แตกต่างกันไป โดยพิจารณาจากการแจ้งวัตถุประสงค์ในการมาเยือน ประกอบการพิจารณาระยะเวลาที่กลุ่มเป้าหมายสามารถใช้เวลาเยี่ยมชม โดยแบ่งเป้าหมายการสื่อสารตามกลุ่มได้ดังนี้

ตารางที่ 4.3 แสดงรายละเอียดเป้าหมายการสื่อสาร รูปแบบและวิธีการ โดยแยกความสำคัญของกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่ม	ระดับ ความสำคัญ	เป้าหมาย การสื่อสาร	รูปแบบ / วิธีการสื่อสาร
ผู้อบรมตามโครงการ ของกระทรวงเกษตร และสหกรณ์	สำคัญมากที่สุด	- ให้ความรู้ - ปรับทัศนคติ - ยอมรับปฏิบัติ	การอบรมเต็มรูปแบบ ระยะเวลา 3 วัน 2 คืน
ผู้อบรมหน่วยงานอื่น สนับสนุน	สำคัญมาก	- ให้ความรู้ - ปรับทัศนคติ	การอบรมแนวคิดเรื่องเกษตร อินทรีย์ ระยะเวลา 1 วัน
ผู้ดูงานจากภาค เกษตรกรรม	สำคัญมาก	- ให้ความรู้ - ปรับทัศนคติ	การอบรมแนวคิดเรื่องเกษตร อินทรีย์ ระยะเวลา 1 วัน หรือการบรรยายเรื่องเกษตร อินทรีย์ครึ่งวันและพาชมพื้นที่
ผู้ดูงานจากภาครัฐและ เอกชน	ปานกลาง	- ให้ความรู้	การบรรยายเรื่องเกษตรอินทรีย์ 1 ชั่วโมง ถึง ครึ่งวัน หรือการพาชมพื้นที่

ตารางที่ 4.3 (ต่อ)

กลุ่ม	ระดับ ความสำคัญ	เป้าหมาย การสื่อสาร	รูปแบบ / วิธีการสื่อสาร
นักเรียนนักศึกษา	ปานกลาง	- ให้ความรู้	พูดคุย ตอบข้อซักถาม หรือแจกเอกสารความรู้ หรือพาชมพื้นที่
ผู้สนใจเที่ยวชม	น้อย	- ให้ความรู้	พูดคุย ตอบข้อซักถาม หรือแจกเอกสารความรู้ หรือพาชมพื้นที่
นักท่องเที่ยว	น้อยที่สุด	- ให้ความรู้	ปล่อยให้ชมพื้นที่

สรุปได้ว่า ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีการจำแนกกลุ่มเป้าหมายที่ต้องทำการสื่อสารด้วย และจัดลำดับความสำคัญไว้ต่างกัน ซึ่งส่งผลให้วิธีการสื่อสารแตกต่างกันออกไปด้วย

2.3.3 ช่องทาง

จากการศึกษาพบว่า ช่องทางการสื่อสารองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ใช้ผ่าน “สื่อบุคคล” คือ ตัวปราชญ์ชาวบ้าน เป็นหลัก และมีการใช้ช่องทางผ่านสื่ออื่นๆ ประกอบด้วย “สื่ออุปกรณ์” “สื่อกิจกรรม” “สื่อสิ่งพิมพ์” “สื่อดิจิทัล” โดยมีรูปแบบหลักในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้อยู่ 5 รูปแบบ คือ การบรรยาย การบรรยายประกอบการใช้สื่อนำเสนอ การบรรยายประกอบการสาธิต การลงมือปฏิบัติ ควบคู่การแนะนำ การใช้สื่อต่างๆ เพื่อให้ความรู้

การจัดอบรมเกษตรกรแต่ละครั้ง ปราชญ์ชาวบ้านจะเตรียมการโดยกำหนดหัวข้อและแบ่งหน้าที่เอาไว้ว่าใครต้องนำเสนอเรื่องอะไร ด้วยรูปแบบการนำเสนอแบบใด แต่ละคน จะใช้เวลาในการนำเสนอประมาณ 1-2 ชั่วโมง ขึ้นอยู่กับระดับความสนใจของผู้เข้ารับการอบรม

โครงสร้างของหลักสูตรการอบรมไม่ตายตัว เนื่องจากระยะเวลาของผู้เข้าอบรมแต่ละกลุ่มมีไม่เท่ากัน ประกอบกับกลุ่มผู้เข้าอบรมแต่ละกลุ่ม มีพื้นฐานด้านการเกษตรไม่เท่ากัน ปราชญ์ชาวบ้าน จึงใช้วิธีปรับเปลี่ยนโครงสร้างของเนื้อหาที่จะนำเสนอตามความเหมาะสม อิงกับสถานการณ์ และบรรยากาศ ของการอบรมในแต่ละครั้งเป็นหลัก

ปราชญ์ชาวบ้านแต่ละคนต่างมีภารกิจในการประกอบอาชีพ และมีเวลาว่างไม่เท่ากัน การไม่กำหนดโครงสร้างหลักสูตร และหัวข้อการอบรมแบบตายตัว ทำให้มีความคล่องตัวในการปรับเปลี่ยน สลับหัวข้อ สลับเวลา ในระหว่างปราชญ์ชาวบ้านแต่ละคน หรือบางครั้งใช้วิธีเปลี่ยนตัวผู้บรรยาย หากคนใดคนหนึ่งติดภารกิจงานไม่อาจปลีกตัวมาร่วมกิจกรรมได้ รูปแบบการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ทั้ง 5 รูปแบบ มีวัตถุประสงค์ต่างกัน ดังนี้

ก) การบรรยาย

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ใช้รูปแบบการบรรยายเป็นวิธีหลัก ในการสื่อสารองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และวิถีเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีการแบ่งหัวข้อการบรรยายออกเป็นเรื่อง ประกอบด้วยเรื่องหลักที่บังคับโดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ 2 เรื่อง คือ เศรษฐกิจพอเพียง และบัญชีครัวเรือน ที่เหลือขึ้นอยู่กับกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านจะเลือกนำเสนอให้ผู้เข้ารับการอบรม ซึ่งในปัจจุบันศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีการนำเสนอเพิ่มเติมอีก 12 เรื่อง คือ การเก็บและเพาะเลี้ยงจุลินทรีย์ การทำน้ำหมักชีวภาพ การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การเผาถ่าน การทำน้ำส้มควันไม้ การทำนาชีวภาพ การทำน้ำยาเอนกประสงค์ การทำสบู่ถ่าน การทำน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น การประดิษฐ์เตาชีวมวล การผลิตน้ำมันไบโอดีเซล การทำแชมพูมะกรูด

ข) การบรรยายประกอบการใช้สื่อนำเสนอ

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ใช้รูปแบบการบรรยายประกอบการใช้สื่อนำเสนอ ในกรณีที่การบรรยายมีระยะเวลานาน ผู้เข้ารับการอบรมไม่ได้รับแรง รูปแบบการบรรยายประกอบการใช้สื่อนำเสนอ ถูกนำมาใช้กับหัวข้อการบรรยายเกือบทุกเรื่องโดยสื่อที่นำมาประกอบ คือ สื่อ Power point และเอกสารประกอบ ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมไว้ในภาคผนวก จ

ภาพที่ 4.23 การบรรยายประกอบการใช้สื่อ Power Point

ค) การบรรยายประกอบการสาธิต

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ใช้รูปแบบการบรรยายประกอบการสาธิต ในกรณีที่เนื้อหาของหัวข้อบรรยายมีความซับซ้อนในวิธีปฏิบัติ ขาดต่อความเข้าใจด้วยการฟังเพียงอย่างเดียว ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีการสร้างอุปกรณ์สาธิตเตรียมเอาไว้ประกอบการบรรยาย เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับผู้เข้ารับการอบรม สามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้จริง การสื่อสารองค์ความรู้รูปแบบนี้ ถูกใช้สำหรับหัวข้อการบรรยายเรื่อง การผลิตน้ำมันไบโอดีเซล การผลิตน้ำส้มควันไม้ การผลิตน้ำยาเอนกประสงค์ การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การเก็บและเพาะเลี้ยงจุลินทรีย์ การทำน้ำหมักชีวภาพ และการทำสบู่ถ่าน การทำน้ำมันมะพร้าวสกัดเย็น ผู้วิจัยได้รวบรวมตัวอย่างอุปกรณ์สาธิตไว้ในภาคผนวก จ

ภาพที่ 4.24 การบรรยายประกอบการสาธิต

ง) การลงมือปฏิบัติควบคู่การแนะนำ

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดด ใช้รูปแบบการให้ลงมือปฏิบัติควบคู่การแนะนำ ในกรณีที่เกษตรกรผู้เข้ารับการอบรม ต้องการความรู้ในระดับนำไปปฏิบัติจริง หัวข้อการบรรยายที่มักใช้รูปแบบนี้คือ การผลิตปุ๋ยหมักชีวภาพ การทำน้ำหมักชีวภาพ การทำน้ำส้มควันไม้ การเผาถ่าน การทำน้ำมันไบโอดีเซล การทำน้ำยาเอนกประสงค์ การผลิตสบู่ถ่าน หลังจากได้ฟังการบรรยายหลักการแล้ว เกษตรกรแต่ละคนจะได้รับการแนะนำอย่างใกล้ชิดจากปราชญ์ชาวบ้าน ในขณะที่ลงมือปฏิบัติ ระหว่างนั้น ปราชญ์ชาวบ้านจะทำหน้าที่เป็นผู้บอกกล่าวขั้นตอนการผลิตทีละขั้นตอน สอดแทรกด้วยคำแนะนำวิธีการปฏิบัติที่ถูกต้อง ปัญหาที่อาจพบได้ในกระบวนการผลิต วิธีการแก้ปัญหาที่ได้ผล เกษตรกรผู้เข้ารับการอบรมสามารถสอบถาม หรือขอทดลองปฏิบัติด้วยตนเองจนกว่าจะเข้าใจ หลังจากเสร็จสิ้นการอบรม ผู้เข้ารับการอบรมทุกคนจะได้รับผลผลิตที่ได้ลงมือผลิตด้วยตนเอง นำกลับไปใช้ที่บ้าน

ภาพที่ 4.25 การได้ทดลองปฏิบัติจริงภายใต้การแนะนำของปราชญ์ชาวบ้าน (1)

ภาพที่ 4.26 การได้ทดลองปฏิบัติจริงภายใต้การแนะนำของปราชญ์ชาวบ้าน (2)

จ) การใช้สื่อต่างๆ เพื่อให้ความรู้

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ใช้รูปแบบการสื่อสารองค์ความรู้ด้วยสื่อต่างๆ ในกรณีที่ผู้เข้ารับการอบรม มีเวลาจำกัดมาก กลุ่มผู้เข้าศึกษาดูงาน หรือเป็นเพียงผู้แวะเข้าเยี่ยมชมศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน สื่อที่ใช้เป็นหลัก คือ สื่อนิทรรศการ ทำด้วยแผ่นไวนิลพิมพ์ด้วยเทคนิคอิงค์เจ็ท แสดงเนื้อหาองค์ความรู้ต่างๆ ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด จัดตั้งโดยรอบอาคารเอนกประสงค์ ซึ่งใช้เป็นสถานที่

อบรม และสถานที่รับรองผู้เข้าเยี่ยมชม สื่อที่ใช้รองลงมา คือ สื่อแผ่นพับ บรรจุเนื้อหาองค์ความรู้ต่างๆ โดยแยกเป็นเรื่องเอาไว้ แต่ด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณ การใช้สื่อแผ่นพับจะอิงกับงบประมาณที่ได้รับสนับสนุนในแต่ละคราวด้วย

ภาพที่ 4.27 สื่อสิ่งพิมพ์ที่แสดงในรูปแบบนิทรรศการ มีโดยรอบอาคาร

โดยสรุปแล้ว สื่อเสริมต่างๆ ที่ใช้เพื่อประกอบการสื่อสารองค์ความรู้ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) สื่อสิ่งพิมพ์ 2) สื่อดิจิทัล 3) สื่ออุปกรณ์ มีการใช้เพื่อวัตถุประสงค์ที่ต่างกันดังนี้

ตารางที่ 4.4 แสดงรายละเอียดประเภทของสื่อ และวัตถุประสงค์การใช้งาน

ประเภทของสื่อ	ชนิด	วัตถุประสงค์
สื่อสิ่งพิมพ์	แผ่นพับ / แผ่นปลิว / ป้ายอิงค์ เจ็ท	เพื่อนำเสนอองค์ความรู้ในเชิง วิชาการ
สื่อดิจิทัล	เพาเวอร์พอยท์ / ภาพถ่าย ดิจิทัล	เพื่อใช้ประกอบการบรรยาย
สื่ออุปกรณ์	เครื่องทำไบโอดีเซลขนาดเล็ก / เตาเผาถ่าน / อุปกรณ์ทำน้ำส้ม ควันไม้ / อุปกรณ์หมักปุ๋ย ชีวภาพ / การเพาะเลี้ยง จุลินทรีย์ / อุปกรณ์ทำน้ำยา เอนกประสงค์ / อุปกรณ์ทำสบู่ ถ่าน / อุปกรณ์ทำเตาชีวมวล / อุปกรณ์ทำน้ำมันมะพร้าวสกัด เย็น	เพื่อใช้ประกอบการบรรยาย และเพื่อใช้ทดลองปฏิบัติจริง

สรุปได้ว่ารูปแบบการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีการใช้รูปแบบหลักอยู่ 5 รูปแบบ คือ การบรรยาย การบรรยายประกอบการใช้สื่อนำเสนอ การบรรยายประกอบการสาธิต การลงมือปฏิบัติควบคู่การแนะนำ การใช้สื่อต่างๆ เพื่อให้ความรู้ การเลือกใช้สื่อต่างๆ ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความประหยัดงบประมาณ แต่สามารถเสริมสร้างความเข้าใจเนื้อหาองค์ความรู้ได้เพิ่มขึ้น อุปกรณ์สาธิต สามารถใช้ประโยชน์ได้ทั้งประกอบการนำเสนอ และการสร้างผลผลิตให้กับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน

2.3.4 กลยุทธ์ที่ใช้

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีการใช้กลยุทธ์ต่างๆ เพื่อให้การสื่อสารบรรลุผลตามที่ต้องการ โดยมีกลยุทธ์ที่สำคัญ ดังนี้

ก) แยกกันเล่า ร่วมกันลุย

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ใช้กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ด้วยการแบ่งหน้าที่กันตามความถนัด และอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของแต่ละคน ถึงแม้ว่าทุกคนจะมีความรู้ในทุกเรื่องเหมือนกัน แต่ใช้กลยุทธ์วางตัวให้แต่

ละคนเชี่ยวชาญคนละด้าน ดังนั้น ในช่วงระยะเวลาการอบรม แต่ละคนจะสลับกันขึ้นไปเล่าเรื่องราวที่ตนเองถนัด โดยใช้เวลาคนละประมาณ 1 ชั่วโมง เมื่อถึงเวลาที่มีการฝึกปฏิบัติ ผู้เข้าอบรมจะถูกแบ่งออกเป็นกลุ่ม ปราชญ์ชาวบ้านทุกคนจะเข้าไปช่วยกันเป็นผู้แนะนำ ให้กับผู้เข้ารับการอบรมแต่ละกลุ่มอย่างทั่วถึง การใช้กลยุทธ์นี้เป็นเพราะปราชญ์ชาวบ้านพบว่าการสลับกันขึ้นไปเล่าด้วยเวลาไม่นาน สร้างความน่าสนใจมากกว่า และการช่วยกันเป็นผู้แนะนำ ช่วยทำให้ผู้รับสารเข้าใจเนื้อหาได้ดีขึ้น

ข) อารมณ์ขันและเพลงหวาน

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ใช้อารมณ์ขันและเพลงลูกทุ่งเป็นกลยุทธ์ในการกระตุ้นความสนใจ และสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ เพราะหนึ่งในปราชญ์ชาวบ้าน นายพิน เรียนรู้ หรือ ลุงเจียว เป็นผู้ที่เคยร้องเพลงอยู่กับวงดนตรีไฟวัลย์ ลูกเพชร มีน้ำเสียงไพเราะ สามารถสะกดคนฟังได้เป็นอย่างดี ประกอบการเป็นคนมีอารมณ์ขันเป็นที่ชื่นชอบของผู้เข้ารับการอบรม ทำให้ชื่อ “ลุงเจียว” กลายเป็นดาวของการอบรมทุกครั้ง ปราชญ์ชาวบ้าน จึงเลือกใช้อารมณ์ขัน และเพลงหวานของนายพิน เรียนรู้ เป็นการกระตุ้นความสนใจ และเปลี่ยนบรรยากาศจากเนื้อหาที่เครียดให้เบาลง ซึ่งประสบการณ์อบรมพบว่าในช่วงบ่ายหลังรับประทานอาหาร ผู้เข้ารับการอบรมมักง่วงนอน จึงเหมาะที่จะเป็นช่วงเวลาของลุงเจียว เปิดฉากด้วยเพลง แล้วตามด้วยการเล่าเรื่องการทำงานอินทรีย์ด้วยมุขตลกที่ทุกคนชื่นชอบ

ค) เรื่องเล่าเร้าพลัง

เนื่องจากปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ไม่ใช่ นักวิชาการที่มีข้อมูลทางทฤษฎี แต่องค์ความรู้ทั้งหลายมาจากประสบการณ์ตรง ประกอบกับการเริ่มต้นพัฒนาวิธีสื่อสารต่อหน้ากลุ่มคนที่ฝึกสอนโดยนายไตรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเพชรบุรี ได้ให้แนวทางการเล่าเรื่องจริงจากประสบการณ์ เป็นวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ และไม่สนับสนุนให้ปราชญ์ชาวบ้านพยายามทำตัวเป็นนักวิชาการ ดังนั้น การสื่อสารองค์ความรู้ที่ได้ผลสำหรับชาวบ้าน คือ “การเล่าเรื่องราวความสำเร็จ (Success Story)” เพื่อเป็นการปลุกเร้าให้ผู้รับสารเกิดความหวัง มีกำลังใจ อยากทดลองลงมือปฏิบัติจริงบ้าง และเรื่องกรณีศึกษาของลุงเจียว คือ เรื่องหลักที่ถูกหยิบยกมาใช้ปลุกเร้าผู้รับสาร โดยมักใช้ประกอบกับกลยุทธ์อารมณ์ขัน เพลงหวาน เพราะอัตลักษณ์ของลุงเจียวเป็นคนสนุกสนาน และมีเทคนิคการเล่าเรื่องที่ผู้ฟังจะได้ทั้งความบันเทิง และสาระ

ง) ฟังให้รู้ ดูให้จำ ทำให้เป็น

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ใช้กลยุทธ์บูรณาการกระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ด้วยการ “ฟัง” การ “ดู” และการ “ทำ”

โดยวางโปรแกรมการอบรมให้สลับกันไปมา ระหว่างการฟังบรรยาย ดูการสาธิต และการให้ลงมือปฏิบัติ นอกจากทำให้ผู้เข้ารับการอบรมไม่เบื่อหน่าย ต่อการฟังบรรยายเนื้อหาเพียงอย่างเดียวแล้ว การสาธิตยังช่วยขยายความให้เกิดความเข้าใจได้ง่าย ชัดเจนยิ่งขึ้น และเมื่อให้ลงมือปฏิบัติยังตอกย้ำความเข้าใจ กลายเป็นการจดจำที่สามารถเกิดขึ้นได้ ภายในเวลาอันรวดเร็ว ซึ่งกลยุทธ์นี้เกิดจากการสังสมประสบการณ์ ต้องการหาวิธีทำให้ผู้เข้ารับการอบรมเข้าใจจนปฏิบัติได้ ปราชญ์ชาวบ้านรู้ว่าการฟังอย่างเดียวสร้างความเบื่อหน่าย แม้แต่กลุ่มปราชญ์เองยังพัฒนาความรู้มาจากการลงมือทำ จึงเชื่อว่าแนวทางการได้ลงมือทำ คือ แนวทางที่สร้างความเข้าใจได้ง่ายที่สุด แต่ก่อนทำ ได้ดูการสาธิตเสียก่อน จะช่วยให้ไม่ต้องทำแบบลองผิดลองถูก

จ) ช่วยกันทำ แล้วนำไปใช้

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดด มีเป้าหมายการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ให้บรรลุผลถึงขั้นผู้รับสารสามารถนำแนวทางการรู้ไปสู่การปฏิบัติได้จริง จากการสังสมประสบการณ์ ปราชญ์ชาวบ้านพบว่า “กระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่ม” สามารถช่วยได้ โดยมีการสร้างแรงจูงใจด้วยการให้ปัจจัยชีวภาพ หรือเครื่องอุปโภค ที่เป็นเนื้อหาความรู้ในช่วงเวลานั้น เป็นรางวัลล่อใจ เช่น เนื้อหาองค์ความรู้เป็นเรื่องการทำน้ำหมักชีวภาพ รางวัลล่อใจคือ ทุกคนจะได้ “น้ำหมักชีวภาพ” ที่ตัวเองได้ลงมือทำ *ระยะพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้*
นำกลับไปใช้

กลยุทธ์นี้เริ่มจากการแบ่งผู้เข้ารับการอบรมออกเป็นกลุ่ม แล้วให้ช่วยกันลงมือทำเอง ภายใต้คำแนะนำของปราชญ์ชาวบ้าน เป็นวิธีการเรียนรู้ควบคู่การปฏิบัติ ปราชญ์ชาวบ้านจะแนะนำขั้นตอน บอกถึงปัญหา สาเหตุของปัญหา และวิธีแก้ไข เมื่อทดลองจนได้ผลผลิตแล้ว ทุกคนจะได้รับผลผลิตของตัวเองกลับไปใช้ เพราะปราชญ์ชาวบ้านรู้ว่าทุกคนอยากได้ จึงใช้เป็นเงื่อนไขจูงใจให้อยากเรียนรู้ ด้วยการลงมือปฏิบัติ

ฉ) ช่วยเหลือ แบ่งปันฉันมิตร

กลยุทธ์ที่ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดด นำมาใช้เพื่อสื่อสารสร้างเครือข่ายคือ การช่วยเหลือ แบ่งปันฉันมิตร โดยมีการติดตามไปช่วยดูการปฏิบัติจริงในพื้นที่ หากชุมชนใด หรือใครที่นำแนวทางเกษตรอินทรีย์ไปใช้อย่างจริงจัง ปราชญ์ชาวบ้านพร้อมให้ความช่วยเหลือ แบ่งปันความรู้เพิ่มเติม แบ่งปันปัจจัยชีวภาพโดยบางครั้งเป็นการให้เปล่า ไม่คิดมูลค่า หรือถ้ามีการคิดมูลค่า ก็คิดเพียงราคาทุน เพื่อเป็นการช่วยเหลือ และสร้างเครือข่ายการเรียนรู้

กลยุทธ์นี้มุ่งหวังให้ผู้ผ่านการอบรม มีแรงจูงใจกลับไปทำจริงอย่างต่อเนื่อง และผลจากการกลยุทธ์นี้ ยังระยะพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ช่วยให้ปราชญ์ชาวบ้าน มีแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่กว้างขึ้น และเกิดแนวร่วมที่จะกลายเป็นผู้ช่วยเผยแพร่วัฒนธรรม การเกษตรอินทรีย์ ให้กับชุมชนอื่นต่อไป

3. ผลของการสื่อสารที่มีต่อผู้รับสาร

3.1 ความรู้

จากการศึกษาพบว่า การใช้กลยุทธ์การสื่อสารรูปแบบต่างๆ อย่างผสมผสานในการอบรม และเทคนิคเฉพาะตัวของปราชญ์ชาวบ้านแต่ละคน ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ของการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ไปในทิศทางที่เป็นบวก แม้ว่าจะใช้ระยะเวลาในการอบรมไม่นานนัก ผู้เข้ารับการอบรม สามารถเข้าใจเนื้อหาองค์ความรู้ต่างๆ ที่ปราชญ์ชาวบ้านสื่อสารได้อย่างรวดเร็ว ด้วยการใช้อย่างง่ายๆ ไม่ซับซ้อน ความแม่นยำในขั้นตอน และความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ตรง อีกทั้งยังเสริมด้วยเทคนิคการสาธิต และการให้ลงมือปฏิบัติประกอบการแนะนำ

“เข้าใจง่ายพูดเหมือนชาวบ้าน คือทำให้เข้าใจกันได้ แล้วก็สื่อสารกันได้ดีบางทีไปอบรมอาจจะใช้แนวที่ว่า เป็นคำสาเกตเยอะบ้างอะไรบ้าง อย่างนี้ก็คือว่า เหมือนวิถีชาวบ้าน มีอะไรก็ให้ปรึกษาได้เลย”

(ประสิทธิ์ พิธิลิก สัมภาษณ์ 5 เมษายน 2555)

“ผมก็เคยรู้บ้าง เคยไปอบรมอยู่เขากลับ แต่ผมว่าที่นี้มันละเอียดมาก คือว่าอันนี้มันทำได้เลย เรื่องเกษตรอินทรีย์เขากลับเค้าคุยเลยๆ ที่นี้เขาให้ทำเขาแนะนำดีมาก” (หนู ไตรสีภาพ สัมภาษณ์ 5 เมษายน 2555)

3.2 ทักษะ

ผลจากการสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดดได้ส่งผลในการเปลี่ยนทัศนคติผู้เข้ารับการอบรมจำนวนมาก ผู้ที่เคยมีทัศนคติเป็นลบ หรือไม่เชื่อในเรื่องของเกษตรอินทรีย์ เมื่อได้มีโอกาสรับรู้ เห็นการปฏิบัติจริง ตลอดจนได้ลงมือทดลอง ทำให้เกิดทัศนคติด้านบวกกับเกษตรอินทรีย์

“มาอบรมแล้ว 90% เลยครับ ทางเกษตรอินทรีย์นี้ ก็จะนำไปใช้ 90% เลย เชื้อมัน เพราะอย่างน้อยสิ่งที่ผมได้มาเห็นสิ่งที่เกิดขึ้นที่นี่ 3 วัน 2 คืน สารเคมีค่าใช้จ่ายสูง แต่เวลาเราไปขายได้น้อยแน่ๆ อาจจะได้เห็นผลเร็ว แต่ก็หมดคุณภาพเร็ว ผมเชื่อในสิ่งที่ว่า ดินแถวบ้านผม จะเป็นดินแห้งแล้ง แล้วที่ใส่ปุ๋ยเคมีเข้าไปเนี่ยหน้าดินจะแข็ง จะลึกไปประมาณเป็นคืบน่าจะครับ แต่เท่าที่ผมสังเกตเกลบนี้อยู่ช่วยให้ดินร่วนซุย สอง มูลสัตว์ที่เข้าไปเสริม สาม จุลินทรีย์ช่วยย่อยสลาย คือ ทำให้ดินร่วนซุย รากพืชของเราเนี่ย มันสามารถที่จะเดินไปหาอาหารได้”

(สาคร สุริวงศ์ สัมภาษณ์ 6 เมษายน 2555)

“ใช้เคมีอยู่ มาฟังแล้วก็เปลี่ยนใจไม่ใช้แล้ว มาใช้ตรงนี้ดีกว่า เปลี่ยนใจร้อยเปอร์เซ็นต์” (สุชาดา ศักดิ์วิเศษสม สัมภาษณ์ 5 เมษายน 2555)

“ก่อนก็ไม่รู้ พอไปอบรมแล้วก็รู้สึกว่ามันอำนวยความสะดวกกับแบบนี้ พวกปุ๋ย พวกอะไร แถวบ้านก็ยังหาได้อยู่ ไปฟังแล้วก็เชื่ออะแต่ไม่ร้อยเปอร์เซ็นต์หรอก ต้องสักพักนึง ลองด้วยตัวเองก่อน กลับมาก็เลยร่วมกับพี่เขว้า ผมก็ทำ แต่ทำแบบมีพี่เลี้ยง” (สิทธิานต์ คำสระ สัมภาษณ์ 8 เมษายน 2555)

3.3 การยอมรับปฏิบัติ

ผลจากการสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ด้วยการทำให้มีประสบการณ์ร่วม การใช้เทคนิคระยะพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

นำเสนอด้วยรูปแบบต่างๆ ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านทัศนคติ และมีการยอมรับปฏิบัติ อยากทดลองดำเนินการตามแนวทางเกษตรอินทรีย์ และแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง ในทันที ผู้เข้าอบรมจำนวนไม่น้อยที่นำความรู้ไปสู่การปฏิบัติ

“ที่แรกไปก็เพื่ออยากลดต้นทุน พอไปก็รู้ว่าการลดต้นทุนที่ดีที่สุดเนี่ย ก็คือการใช้พื้นที่ ที่เรามีอยู่แค่นี้ ให้มันเกิดประโยชน์สูงสุด เกิดยังงี้ ก็คือให้ได้รายได้เพิ่ม ถ้าต้นทุนลดได้ยิ่งดี ต้นทุนเท่าเดิมแต่รายได้

เพิ่มก็ยังโอเค แต่ถ้ารายได้เพิ่มแล้วลดต้นทุน โอ้ย ดีเลย โบ นั ส พ อ วัน
สุดท้ายที่เรียนจบเนี่ย รู้สึกว่า นอกจากจะมาประกอบกับกิจการการค้าของ
เราด้วยแล้วเนี่ย มันควรจะเข้าไปถึงชีวิตประจำวันของเราด้วย”

“เขาทำให้หนูถกคิด แล้วก็รู้สึกดีถ้าเราเป็นผู้ให้ หนูประทับใจว่าเค้า
ให้หมดนะ ให้ร้อยเปอร์เซ็นต์ สอนหมดทุกอย่างให้เรา เพื่อที่จะมาปรับใช้
เพื่อลดต้นทุนจริงๆ” (สิริเพ็ญ เกษมวนานิมิต สัมภาษณ์ 29 เมษายน 2554)

“อบรมแล้วก็ได้ไปเริ่มทำครับ น้ำส้มควันไม้ เผาถ่าน ตามที่ได้เรียน
ไปแล้วก็ไปเผยแพร่ ให้กับเพื่อนๆ ได้รู้ครับ พยายามชักจูงชาวบ้าน ไป
บอกว่ามันดีนะ บางทีก็มีเพื่อนๆ ที่เขาทำเกษตรกัน แต่ไม่มีโอกาสได้มา
อบรมก็พยายามไปถ่ายทอดให้เค้า”

(ประสิทธิ์ พิธิลิก สัมภาษณ์ 5 เมษายน 2555)

ด้วยกลยุทธ์การสื่อสารหลากหลายรูปแบบ ทำให้ผู้เข้ารับการอบรม สามารถลงมือปฏิบัติ
ได้ด้วยตนเอง และสามารถนำกลับไปปฏิบัติเองได้ บางคนสามารถนำไปขยายผลในการสร้างกลุ่ม
เครือข่ายขึ้นมาใหม่ โดยนำความรู้ที่ได้รับมาจากการอบรม มาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับพื้นที่

“ระดับเขาเป็นชาวบ้าน หนูให้ 100 คะแนนเลย เขาคูยแล้วเข้าใจ
เรื่องสมุนไพรอะไรนี่ เอาไปทำแล้วใช้ดี”

(สุชาดา ศักดิ์วิเศษสม สัมภาษณ์ 5 เมษายน 2555)

“ติดใจเรื่องเกษตรเรื่องทำปุ๋ย กลับมาก็มาหมักปุ๋ย โบกานีเขานี้แหละ
เตาเผา เผาถ่าน เก็บน้ำส้มควันไม้”

(ท้น ทองปลั่ง สัมภาษณ์ 8 เมษายน 2555)

“เคยรู้แต่ไม่ได้ศึกษา แต่เชื่อว่ามันต้องเป็น ไปได้ ไปอบรมที่นี้ที่แรก
ผมกลับมาตอนเย็นผม ก็ทำเลย ถึงบ้านประมาณสี่โมงเย็น ผมจึ้นเขาไปใน
ป่าเลย ไปเก็บจุลินทรีย์ กลัวจะลืมนึกเอาเลย ไล่ 7 วัน ผมก็โทรเข้าหา
ศูนย์เค้า ให้มาดู ได้ผล ผมก็ลุย เดินหน้าอยู่คนเดียว ก็มีพี่โกนี่แหละเขา

เอาด้วย ก็ให้พวกนี้ไปอบรมมั่ง ไปดูงานมั่ง เขาก็เริ่มมาเป็นกลุ่มก็กลุ่มใหญ่
แหละตอนนี้” (เชาว์ แฉงอ่อน สัมภาษณ์ 8 เมษายน 2555)

สรุปได้ว่า ในยุคที่สาม การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ของ
ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ใน
ระดับที่น่าพึงพอใจ เกิดการรับรู้ในวงกว้าง ส่งผลให้เกษตรกรจำนวนมากเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และ
อีกจำนวนไม่น้อยที่ยอมรับปฏิบัติ บางชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถยืนหยัดต่อสู้กับเกษตรเคมีได้ มีบ้าง
ที่ยอมรับปฏิบัติในกลุ่มผู้ได้อบรม แต่คนส่วนใหญ่ในชุมชนยังทำเกษตรเคมี คนทำเกษตร
อินทรีย์ก็ยังคงต้องรับผลกระทบอยู่ดี

ตอนที่ 3 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของ ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด

1. ปัจจัยภายนอกกลุ่ม

1.1 บริบทชุมชน

จากการศึกษาพบว่า บริบทชุมชนของบ้านดอนผิงแดด เป็นปัจจัยภายนอกกลุ่มที่มี
ผลอย่างมากในยุคแรกและยุคที่สอง ตั้งแต่นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด
ได้รับนวัตกรรมเข้ามาในชุมชน จนถึงยุคที่แกนนำกลุ่มเกษตรอินทรีย์ เริ่มเป็นผู้เผยแพร่นวัตกรรม
การทำเกษตรอินทรีย์ให้ชุมชน การพัฒนาองค์ความรู้ และการสื่อสารคือความจำเป็นอย่างยิ่ง
เนื่องจากอาชีพของชาวบ้านดอนผิงแดด มีอาชีพทำนาเป็นหลัก การทำนาด้วยวิถีเกษตรอินทรีย์
ท่ามกลางเกษตรเคมี จะได้รับผลกระทบจากเกษตรเคมี เพราะระบบน้ำในชุมชนไหลเวียนถึงกัน
การใช้สารกำจัดศัตรูพืชเข้มข้น จะส่งผลให้ศัตรูพืชย้ายพื้นที่ไปสู่แหล่งซึ่งมีสารกำจัดอ่อนกว่า นั่น
คือการย้ายมาทำลายนาอินทรีย์

ดังนั้น การโน้มน้าวชุมชนโดยรอบ ให้หันมาดำเนินอาชีพด้วยวิถีเกษตรอินทรีย์
ด้วยกัน จะยิ่งสร้างความเข้มแข็งในระบบเกษตรอินทรีย์ บริบทชุมชนของดอนผิงแดดจึงเป็นปัจจัย
ที่มีอิทธิพลต่อการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ซึ่งต้องพัฒนาทั้งด้านองค์ความรู้เพื่อ
สามารถให้ข้อมูลและใช้โน้มน้าวใจให้ผู้รับสารเชื่อถือ มั่นใจในเกษตรอินทรีย์ การพัฒนาทางด้าน
การสื่อสารเพื่อให้สามารถติดกลยุทธ์การสื่อสารที่โน้มน้าวใจผู้รับสารได้ตามวัตถุประสงค์

1.2 ระบบสังคม

ระบบทางสังคมของชุมชนคอนผิงแดด มีสภาพเป็นสังคมชนบท สังคมเกษตรกรรม ที่ยังมีการอาศัยแลกเปลี่ยนแรงงานกัน การไปมาหาสู่และพึ่งพาอาศัยกันยังมีอยู่ ผู้คนรักใคร่สามัคคีกลมเกลียวกัน สรุปลักษณะเด่นได้ดังนี้

- 1.2.1 มีวิถีชีวิตแบบเกษตรกรรมร่วมกัน
- 1.2.2 มีความสามัคคี รักใคร่ กลมเกลียว
- 1.2.3 มีการพึ่งพาอาศัยกัน
- 1.2.4 ยังมีการแลกเปลี่ยนแรงงานกันอยู่บ้าง
- 1.2.5 มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ไปมาหาสู่กัน
- 1.2.6 มีลักษณะเป็นสังคมเครือญาติ

ดังนั้น ระบบสังคมของบ้านคอนผิงแดด จึงสร้างความสัมพันธ์ให้เสมือนญาติพี่น้อง ที่ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การเผยแพร่หรือแลกเปลี่ยนความรู้ด้านอาชีพ เพื่อให้ทุกคนกินดีอยู่ดี คือ สิ่งที่ชาวบ้านคอนผิงแดด มีแนวปฏิบัติเช่นนี้อยู่แล้ว ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดด จึงมีคำนิยามร่วมกันว่า “แบ่งปันกันพี่น้อง ตามวิถีอยู่เย็นเป็นสุข” ทุกคนมีความพร้อมที่จะแบ่งปันความรู้ แบ่งปันสิ่งของ แบ่งปันน้ำใจและความช่วยเหลือเกื้อกูลตลอดเวลา

การพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ให้คนในสังคมคอนผิงแดด จึงเป็นมากกว่าการแบ่งปันให้เพื่อนบ้าน แต่เป็นเสมือนการแบ่งปันให้เครือญาติ ระบบสังคมจึงมีอิทธิพลต่อปราชญ์ชาวบ้าน ในการพัฒนาความรู้และความสามารถทางการสื่อสารของตนเอง

1.3 วัฒนธรรม

วัฒนธรรมของชุมชนคอนผิงแดด เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อกระบวนการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดด เนื่องจากมีประเพณีที่สืบทอดมาช้านานเป็นร้อยปี คือ ประเพณีสงฆ์หลวง ซึ่งจัดขึ้นวันที่ 17 เมษายน ของทุกปี ประเพณีการทำบุญทุ่ง ที่จัดขึ้นก่อนการเริ่มฤดูทำนาของทุกปี ทั้ง 2 ประเพณีได้สะท้อนภาพความสามัคคี ความเข้มแข็งของชุมชน ความเอื้ออาทรระหว่างคนในชุมชน ที่มีความรักความปรารถนาดีต่อกัน

การให้ความเคารพต่อผู้สูงอายุ เช่นเดียวกับผู้สูงอายุเมตตาผู้เยาว์เหมือนเป็นลูกหลาน การสืบทอดวัฒนธรรมพิธีสงฆ์หลวงอย่างเข้มแข็งมา 100 กว่าปี สะท้อนให้เห็นถึงความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจของชุมชน เช่นเดียวกับการรดน้ำคำหัวผู้สูงอายุในชุมชนทั้งหมด สะท้อนถึงสายสัมพันธ์อันเหนียวแน่น

สิ่งเหล่านี้ได้ถูกปลูกฝังให้คนคอนผิงแดด เป็นผู้ที่มั่นใจ เอื้อเพื่อแผ่แผ่ต่อผู้อื่น ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประารถนาที่จะแบ่งปันสิ่งดีงามไปให้พวกพ้อง ดังนั้น ในยุคที่สอง เมื่อเริ่มรวมตัวกันเป็นกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ที่มีความเชื่อในวิถีการเกษตรอินทรีย์ ว่าสามารถแก้ปัญหาหนี้สินได้ และไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ จึงมีความปรารถนาที่จะแบ่งปันไปสู่คนอื่นๆ ความปรารถนาดีนี้เอง เป็นส่วนหนึ่งในการกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาความรู้ และการความสามารถทางการสื่อสารเพื่อนำไปสู่การแบ่งปันความรู้

แม้ว่าเหตุผลอีกส่วนหนึ่งเกี่ยวข้องกับบริบทชุมชนในมุมมองด้านอาชีพ ที่ยังมีบางคนทำนาด้วยเกษตรเคมี ซึ่งเกษตรอินทรีย์ จะได้รับผลกระทบจากเกษตรเคมี เพราะระบบน้ำในชุมชนไหลเวียนถึงกัน แต่นั่นยังไม่ใช่เหตุผลหลักเท่ากับความรู้สึที่ต้องการแบ่งปัน ช่วยเหลือเอื้ออาทรต่อกัน

1.4 การสนับสนุนจากคนนอกชุมชน

จากการศึกษาพบว่าบุคคลภายนอกกลุ่ม ที่มีอิทธิพลต่อปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดด ในเรื่องการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ประกอบด้วย

1.4.1 อาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยได้รับอิทธิพลทางแนวคิดและการพัฒนา ดังนี้

1) พัฒนาความรู้ด้านการผลิตปัจจัยชีวภาพ และแนวทางการทำเกษตรอินทรีย์

2) พัฒนาความรู้ด้านการผลิตเครื่องอุปโภค ของใช้ในชีวิตประจำวัน

1.4.2 นายไทรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดเพชรบุรี โดยได้รับอิทธิพลด้านต่างๆ ดังนี้

1) พัฒนาความสามารถทางการสื่อสาร โดยสอนเทคนิคการพูดต่อหน้ากลุ่มคน

2) แนะนำแนวทางการฝึกฝน และการพัฒนาต่อเนื่อง

3) เป็นผู้ให้คำแนะนำการพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

1.5 การสนับสนุนจากภาครัฐ

จากการศึกษาพบว่ามี 2 หน่วยงาน ที่เป็นหลักในการให้การสนับสนุนอย่างจริงจัง คือ 1) สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร สนับสนุนในเรื่ององค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ การศึกษาดูงาน ในช่วงเริ่มต้น และอีกหน่วยงานหนึ่ง คือ 2) สำนักงานเกษตรและสหกรณ์

จังหวัดเพชรบุรี สนับสนุนโอกาสในการเข้ารับคัดเลือกเป็นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน สนับสนุนงบประมาณด้านการศึกษาดูงานกับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านอื่นๆ และงบประมาณในการจัดอบรมเกษตรกรทุกปี สรุปได้ว่าทั้ง 2 หน่วยงานนี้ ช่วยสนับสนุนในเชิงการพัฒนาความรู้ให้กับปราชญ์ชาวบ้าน

2. ปัจจัยภายในกลุ่ม

2.1 ผู้นำ

ผู้นำมีบทบาทต่อการพัฒนาในทุกด้าน เช่นเดียวกับการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ผู้นำกลุ่มย่อมมีบทบาทในฐานะปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการพัฒนา ทั้งด้านความรู้และความสามารถในการสื่อสาร ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีผู้ใหญ่ชาญ ทับสี่ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด เป็นผู้นำกลุ่ม จากการศึกษาค้นคว้ามีคุณลักษณะต่างๆ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสารของกลุ่ม ดังนี้

2.1.1 คุณลักษณะของผู้นำ

ผู้ใหญ่ชาญ ทับสี่ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด มีคุณลักษณะที่เหมาะสมกับการเป็นผู้นำ โดยพิจารณาจากองค์ประกอบต่างๆ ดังต่อไปนี้ ลักษณะนิสัย ความสามารถส่วนบุคคล การมุ่งมั่นที่ผลลัพธ์ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง

1) ลักษณะนิสัย

ผู้ใหญ่ชาญ ทับสี่ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด มีลักษณะนิสัยเด่นที่ส่งผลต่อการพัฒนาความรู้และความสามารถทางการสื่อสาร คือ การเรียนรู้ มีความพร้อมในเรื่องการเรียนรู้ ในยุคเริ่มต้นเมื่อได้รับรู้ข้อมูลเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ ก็สนใจอยากไปเรียนรู้ด้วยตนเอง และยังกลับมาเรียนรู้โดยทำการทดลองต่อเนื่อง อีกประการ คือ การปรับตัว เมื่อสถานการณ์เปลี่ยนไป นายชาญ ทับสี่ รู้จักการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ต่างๆ ได้ดี แม้ว่าเดิมจะไม่ใช่คนพูดเก่ง แต่เมื่อต้องรับหน้าที่ผู้นำกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน ก็มีความพยายามในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป

2) ความสามารถส่วนบุคคล

พิจารณาจากความสามารถในการพัฒนาตนเองเป็นสำคัญ จากการศึกษาค้นคว้า ผู้ใหญ่ชาญ ทับสี่ ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด มีความสามารถส่วนบุคคลมาก มีการพัฒนาความรู้ด้วยตนเอง และยังสร้างแรงจูงใจ โน้มน้าวให้ผู้อื่นเกิดกำลังใจที่จะพัฒนาความรู้

ความสามารถ อีกทั้งยังสามารถขับเคลื่อนศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ให้สามารถเติบโตมาจนถึงปัจจุบัน

3) การมุ่งมั่นที่ผลลัพธ์

ผู้ใหญ่ชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด เป็นผู้ที่มุ่งมั่นที่ผลลัพธ์ มีความมุ่งมั่นแน่วแน่ในการแก้ปัญหา จากแนวคิดในการมุ่งแก้ปัญหาความเดือดร้อนเรื่องหนี้สินให้ชาวบ้าน โดยการใช้นโยบายเกษตรอินทรีย์มาช่วยลดต้นทุนในยุคแรก เกษตรกรหลายคนได้ไปอบรมพร้อมกับนายชาญ ทับสี แต่หลังกลับจากการอบรม เกษตรกรคนอื่นมีความลังเลต่อการเปลี่ยนวิธีทำการเกษตร

ในช่วงเวลานั้นนายชาญ ทับสี ไม่ได้ทำนา จึงใช้วิธีปลูกผักเพื่อทดลองใช้ปัจจัยชีวภาพต่างๆ เมื่อผลผลิตออกมาดี จึงนำไปแจกลูกบ้าน เพื่อเป็นการยืนยันถึงประสิทธิภาพของเกษตรอินทรีย์ ซึ่งทำให้ลูกบ้านเกิดความสนใจ และคนที่ได้ไปอบรมด้วยกันจึงเริ่มเกิดความเชื่อมั่นมากยิ่งขึ้น ความมุ่งมั่นแน่วแน่ที่จะใช้เกษตรอินทรีย์แก้ปัญหานี้เอง ที่สร้างความสนใจให้นายพิน เรียนรู้ อย่างมาก จนภายหลังได้กลายมาเป็นสมาชิกในกลุ่มปราชญ์ชาวบ้าน และช่วยสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้จนถึงปัจจุบัน

“ลุงเขียว ลูกบ้านรายหนึ่งที่ไม่ได้ไปร่วมอบรม เพราะไม่เคยมีความเชื่อ หรือแม้แต่จะสนใจเรื่องเกษตรอินทรีย์สักเพียงเล็กน้อยก็หาไม่ แต่เมื่อได้เห็นหัวไชเท้าขนาดผิวดูผิดตา เกินกว่าจะหาซื้อได้ในท้องตลาด แล้วจึงรู้ว่าเจ้าหัวผักกาดสีขาวที่ได้รับเป็นของฝากมานั้นเติบโตมาด้วยปุ๋ยหมักจากวัสดุธรรมชาติ ลุงเขียวจึงได้แต่เก็บความสงสัยเอาไว้เงียบๆ ในใจ” (พิทักษ์ ศิริวงศ์ 2554: 36-37)

4) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด เป็นผู้ที่มียุทธศาสตร์ดี สามารถสร้างความเชื่อถือศรัทธาจากลูกบ้าน และปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ให้สามารถรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น ช่วยกันทำหน้าที่เป็นผู้สื่อสารถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2551 จนถึงปัจจุบัน สามารถใช้สภากาแฟเป็นสถานที่ในการสื่อสารข้อมูลด้านเกษตรอินทรีย์ จนชาวบ้านเกือบหมดทั้งหมู่บ้าน หันมาทำเกษตรอินทรีย์ การเป็นนักประสานประโยชน์และมีความน่าเชื่อถือส่วนตัว ส่งผลให้ได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้านมากกว่า 1 สมัย การเป็นผู้ประสานประโยชน์ระหว่าง

ชุมชนกับผู้สนับสนุนภายนอกได้ดี สะท้อนถึงการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีของนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านคอนผิงแดด ได้อย่างชัดเจน

5) การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง

ผู้ใหญ่ชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านคอนผิงแดด ถือได้ว่าเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง จากการมีแนวคิดนอกกรอบ ในการหาแนวทางแก้ปัญหาความเดือดร้อนเรื่องหนี้สินของลูกบ้าน ด้วยการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ คือ หนี้สินทั้งหลายมาจากการประกอบอาชีพตามแนวทางเกษตรกรรมสมัยใหม่ ที่ใช้สารเคมีและยากำจัดศัตรูพืช ก่อให้เกิดต้นทุนสูง จนรายได้จากการขายผลผลิต ไม่พอต่อการซื้อสารเคมี ทำให้เกิดหนี้สินมากมาย การแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ คือการหันมาใช้ในการทำเกษตรกรรมแบบเกษตรอินทรีย์ ทำให้สามารถลดต้นทุนได้จริง โดยที่ผลผลิตไม่ได้ลดลงตามที่คนส่วนใหญ่เชื่อ ซึ่งส่วนหนึ่งของความเชื่อที่ว่าเกษตรเคมีดีกว่าเกษตรอินทรีย์ เป็นเพราะการสร้างวาทกรรมของผู้ประกอบการค้าสารเคมีเพื่อการเกษตร

การนำการเปลี่ยนแปลงของนายชาญ ทับสี ไม่เพียงแต่การนำเสนอแนวคิด แต่ยังครอบคลุมไปถึงการแสวงหาแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน อีกทั้งยังเป็นผู้ที่ลงมือปฏิบัติเป็นตัวอย่าง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นเชิงประจักษ์ มีการติดตามผลในรูปแบบของการเป็นพี่เลี้ยง และช่วยเป็นส่วนหนึ่งในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อพัฒนาองค์ความรู้

“ไปกัน 18 คน ผมก็กลับมาทำคนเดียว คนอื่นเค้าก็ยังสองจิตสองใจกันอยู่ ผมก็ลองมาทำ ทำปุ๋ยใช้เอง คนอื่นเค้ายังไม่แน่ใจว่าจะทำดีมัยดี ผมไปเห็นตรงนั้นแล้วก็คิดว่ามันน่าจะเป็นไปได้ละ ก็ลองทำให้เค้าดูด้วย ผมเองตอนนั้นก็ไม่ได้ทำนา ก็ลองปลูกผักให้เค้าดู มันก็ได้ผลแล้ววามดีด้วย” (ชาญ ทับสี สัมภาษณ์ 24 มีนาคม 2554)

2.1.2 ทักษะการสื่อสาร

จากการศึกษาพบว่า นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านคอนผิงแดด มีทักษะการสื่อสารขั้นต้น การอ่าน เขียน ในระดับดี มีทักษะการฟังที่ดี เป็นผู้รับฟังคนอื่น ๆ และพร้อมจะวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับ เพื่อนำเอาข้อดีไปประยุกต์ใช้ แต่ทักษะการพูดต่อหน้ากลุ่มคนเคยมีมาบ้าง ในฐานะผู้ใหญ่บ้าน ที่ต้องสื่อสารกับลูกบ้าน ในลักษณะการประชุมชี้แจงเรื่องต่างๆ แต่การสื่อสารกลุ่มเล็ก ที่มีเป้าหมายในเชิงการอบรม ที่ตนเองต้องเป็นวิทยากร ไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน จนกระทั่งได้รับการฝึกหัดจากนายไตรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดเพชรบุรี จึงได้พัฒนาขึ้นตามลำดับ

แต่ทักษะการสื่อสารที่สำคัญซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ คือ ทักษะการรับฟัง ที่ประกอบกับการเปิดใจรับข้อมูล ทำให้สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้รู้จากหลายแหล่ง อีกทักษะคือการสื่อสารระหว่างบุคคล ที่ทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้น

2.1.3 ความรู้

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด มีความรู้ในเรื่องเกษตรอินทรีย์ และเรื่องที่สื่อสารเป็นอย่างดี เนื่องจากได้รับการอบรม การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทดลองลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง และจากการนำไปใช้ประโยชน์จริง ประกอบกับมีแนวคิดในเรื่องการแก้ปัญหาชุมชน จึงทำให้เกิดการพัฒนาตนเอง และมีลำดับการพัฒนาความรู้อย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ เพราะสามารถโน้มน้าวใจคนในชุมชนได้ และในยามที่ทำหน้าที่วิทยากร ก็สามารถสร้างความเข้าใจต่อผู้เข้ารับการอบรมได้เป็นอย่างดี

2.1.4 ทักษะ

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด มีความเชื่อมั่นในแนวคิดของตนเอง และมีทัศนคติที่เป็นบวกต่อการแก้ปัญหา มีแนวคิดในเรื่องการแบ่งปันปรารถนาให้ผู้อื่นได้รับความรู้ เชื่อมั่นว่าเกษตรอินทรีย์สามารถเป็นแนวทางแก้ปัญหาให้กับชุมชนได้อย่างแท้จริง เชื่อมั่นในผลการทดลองปฏิบัติ และการพัฒนาองค์ความรู้ร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านคนอื่นๆ ทัศนคติในการเป็นผู้ให้ของ นายชาญ ทับสี เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ และการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด

“เราไม่ได้ไปหวังว่าให้มันใหญ่ มันใหญ่ขึ้นมา เราก็ค่อยๆ ทำไปเรื่อยๆ อยากให้อยู่ยั่งยืนไปเรื่อยๆ เราก็ค่อยๆ ขยาย คนที่มา เราก็ไม่ได้ไปหวังค่าตัว ค่าอะไร คือเรารู้ตรงนี้ เราก็อยากเผยแพร่ให้ที่อื่นเขาไปทำกัน อย่างเราบ้าง” (ชาญ ทับสี สัมภาษณ์ 24 มีนาคม 2554)

2.2 สมาชิก

การพัฒนาของกลุ่มย่อมเกิดจากการพัฒนาตนเองของสมาชิกกลุ่ม สมาชิกจึงมีบทบาทต่อการพัฒนาในทุกด้าน การพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ นอกจากผู้นำแล้ว สมาชิกของกลุ่มย่อมมีบทบาทในฐานะปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการพัฒนา ทั้งการพัฒนาด้านความรู้

และความสามารถในการสื่อสาร จากการศึกษาพบว่า ปราชญ์ชาวบ้านทั้งหลายที่เป็นสมาชิกกลุ่ม มีคุณลักษณะต่างๆ ที่ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสารของกลุ่ม ดังนี้

2.2.1 ทักษะการสื่อสาร

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ทุกคนมีทักษะการสื่อสารพื้นฐาน อ่านออก เขียนได้ มีทักษะการฟังที่ดี เป็นผู้ที่มีรับฟังคนอื่น เปิดใจรับข้อมูลข่าวสาร เพื่อวิเคราะห์พิจารณา และเลือกที่จะเชื่อด้วยตัวเอง ด้านการพูด ถ้าเป็นการสื่อสารระหว่างบุคคลอยู่ในระดับดี ในช่วงเริ่มต้นศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ความสามารถด้านการพูดต่อหน้ากลุ่มคน อยู่ในขั้นไว้ประสบการณ์ จนได้รับการฝึกหัดจากนายไตรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดเพชรบุรี จึงมีการพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ จนสามารถนำไปใช้ถ่ายทอดองค์ความรู้ สร้างความเข้าใจให้ผู้เข้ารับการอบรมได้เป็นอย่างดี

วิธีการที่ปราชญ์ชาวบ้านใช้ในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ มีรูปแบบการนำเสนอที่เป็นอัตลักษณ์ของกลุ่ม คือ การนำเอาประสบการณ์มาเรียบเรียงให้เป็นลำดับ แล้วใช้วิธีการเล่าให้ฟัง ซึ่งวิธีนี้เป็นวิธีที่ได้รับการฝึกสอนจาก นายไตรพันธ์ คงกำเนิด หัวหน้ากลุ่มงานสารสนเทศการเกษตร สำนักงานเกษตรและสหกรณ์ จังหวัดเพชรบุรี และปราชญ์ชาวบ้าน ได้ยึดเป็นแนวทางพัฒนาตนเองมาโดยตลอด การเรียบเรียงประเด็นหลักมีลักษณะเรียงร้อยกันไป ประกอบด้วย 1) ทำอะไร 2) เกิดประโยชน์อย่างไร 3) ส่วนประกอบหรือสิ่งจำเป็น 4) วิธีการทำ 5) ผลลัพธ์ที่ควรเป็น 6) ปัญหาที่อาจเกิดขึ้น 7) วิธีการแก้ปัญหา

ภาษาที่ใช้ในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ เป็นภาษาเพชรบุรีตามสภาพท้องถิ่นดอนผิงแดด เนื่องจากเพชรบุรีมีการใช้ภาษาถิ่นที่หลากหลายตามพื้นที่ บางท้องถิ่นยากต่อการรับฟังและทำความเข้าใจ แต่สำหรับชุมชนดอนผิงแดด เป็นภาษาถิ่นแบบตะวันออกของเพชรบุรี ยังสามารถฟังได้ไม่ยาก ใกล้เคียงกับภาษาภาคกลางมาก ประกอบกับผู้เข้าอบรมส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดเพชรบุรี หรือจังหวัดใกล้เคียง ที่โครงสร้างทางภาษาถิ่นมีลักษณะใกล้เคียงกัน ความสามารถด้านการสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้านจึงทำให้ผู้เข้ารับการอบรมประทับใจ

“ถ้าเทียบครั้งแรกกับครั้งนี้ ก็โอเคอะ เต็มที่นะ คำให้เต็มที่ แบบพูดแบบชาวบ้านๆ ด้วยกันยังงั้นอะ เข้าใจง่าย น่าจะมีอีกหลายๆ ที่ในเพชรฯ เรา แล้วพวกพี่ๆ เค้าน่าจะพัฒนาเดี๋ยมาช่วย”

(อุบล เปี่ยมสง่า สัมภาษณ์ 21 เมษายน 2554)

“จริงๆ ผมอยากจะพูดว่า การเป็นวิทยากรของคอนฟิงแคด เท่าที่ผมไปอบรมมาก็หลายหน หลายครั้ง มันจะมีแต่ทฤษฎี ทฤษฎีก็พูดไป พูดไป เขียนไป แล้วก็จบไป พอไปถึงบ้านก็ทิ้งไปใช้ไม่ได้ ถ้าหากมีการปฏิบัติแบบเนี้ยะ ทฤษฎีควบคู่ไปด้วย มันจะโอเค เราได้ลงมือทำ มีอะไรก็สอบถามวิทยากร ชอบเขาเป็นกันเอง ความรู้ของเขา ระดับชาวบ้านอย่างเราเอาไปปฏิบัติได้ คือเขาสื่อสารอย่างภาษาชาวบ้าน ชาวบ้าน เราไม่ต้องมาแปลภาษาเขาดูตรงๆ มาเลย” (วิสูตร จันทรประไพ สัมภาษณ์ 5 เมษายน 2555)

ปราชญ์ชาวบ้านบางคน มีการพัฒนาทักษะส่วนตัวในการหาชุดตก หรือ การสร้างความน่าสนใจด้วยวิธีการต่างๆ ดังตัวอย่างของปราชญ์ชาวบ้าน ที่ผู้เข้ารับการอบรมประทับใจสูงสุด 3 คนแรก ได้แก่

1) นายพิน เรียนรู้ หรือผู้เข้าอบรมจะรู้จักกันในนาม “ลุงเจียว” ถือเป็นผู้ที่มีทักษะการสื่อสารที่โดดเด่นประทับใจผู้เข้ารับการอบรม ด้วยอัตลักษณ์ที่ชัดเจนกว่าคนอื่น เพราะมีอารมณ์ขัน สามารถเล่าเรื่องตลกแทรกการบรรยายได้อย่างกลมกลืน มีความสามารถในการร้องเพลงในระดับดีมาก สร้างความประทับใจและสะกดคนฟังได้ จึงถูกนำมาใช้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ในการเริ่มการบรรยาย ด้วยการร้องเพลง “มนต์รักลูกทุ่ง” ก่อนนำเข้าสู่เนื้อหาองค์ความรู้

“ลุงอะไรนี่...ลุงเจียว ผมชอบแก สนุกดี”

(ทัน ทองปลั่ง สัมภาษณ์ 8 เมษายน 2555)

“ชอบลุงเจียว ฟังแล้วหายวุ่นเลยค่ะ”

(สุชาดา ศักดิ์วิเศษสม สัมภาษณ์ 5 เมษายน 2555)

“ลูกเล่นส่วนตัวก็ต้องยกให้ลุงเจียว ลุงเจียวนี่ก็...ถ้าอยู่ในวิทยากรของเขาก็เรียกว่า เรียกเสียงฮา ทำให้คนฟังไม่เครียด ไม่เหงา ไม่ทาว”

(วิสูตร จันทรประไพ สัมภาษณ์ 5 เมษายน 2555)

2) นายสำราญ อ่วมอัน มีอัตลักษณ์ด้านการสื่อสารที่เป็นสาระและมีอารมณ์ขันแทรกบ้างตามสมควร ชอบใช้เทคนิคการสาธิตประกอบการบรรยาย ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมสามารถเข้าใจเนื้อหา และนำไปปฏิบัติได้จริง

“เรื่องเนื้อหาสาระคงต้องให้พี่สำราญ เรื่องสาระແກ່ງ ลุงนาก็ແກ່ງ”
(วิสูตร จันทรประไพ สัมภาษณ์ 5 เมษายน 2555)

“พี่สำราญอัยยาศัยແກ່ງดี แยกุดอะไรที่เข้าใจแล้วก็เน้นทำย แยกสรูป
ให้เข้าใจดี” (ประสิทธิ์ พิธิ์ก สัมภาษณ์ 5 เมษายน 2555)

3) นายพนม ธรรมวิชัยพันธ์ มีอัตลักษณ์ด้านการสื่อสารที่เป็นสาระ เนื้อหา
มีความชัดเจน เข้าใจง่าย มีประสบการณ์มาก เน้นด้วยเนื้อหาสาระ

“ลุงพนมแยกพูดหน้าเวที ได้ความรู้ได้ดี”
(ประสิทธิ์ พิธิ์ก สัมภาษณ์ 5 เมษายน 2555)

ภาพที่ 4.28 นายพิน เรียนรู้ (ซ้าย) นายสำราญ อ่วมอัน (กลาง) นายพนม ธรรมวิชัยพันธ์ (ขวา)

2.2.2 ความรู้

การพัฒนาความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้าน
ดอนผิงแดด มีข้อจำกัด คือ มีพื้นฐานอาชีพเกษตรกร ไม่ใช่ชนกวิชาการเกษตร ทักษะการพัฒนา
ความรู้ในเชิงวิชาการจึงไม่มี แต่ทุกคนมีความสามารถในการพัฒนาความรู้เชิงทักษะ จากการสร้าง
ประสบการณ์ด้วยวิธีต่างๆ ดังนี้ 1) จากการลงมือปฏิบัติจริง 2) จากการทดลองทำแบบลองผิดลอง
ถูก 3) จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในกลุ่ม 4) จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้รู้จากภายนอกชุมชน

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด มีความรู้ในเรื่องที่ตนเองสื่อสารเป็นอย่างดี จากได้รับการอบรม การศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทดลองลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง และจากการนำไปใช้ประโยชน์จริง จึงทำให้เกิดความรู้และมีลำดับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างมาก เพราะสามารถสร้างความเข้าใจต่อผู้เข้ารับการอบรมได้ทั้งด้านเนื้อหา ว่าแนวคิด หลักการ ประโยชน์ เป็นอย่างไร และด้านการนำไปปฏิบัติ ตั้งแต่ส่วนประกอบ วิธีการ ปัญหา และวิธีแก้ไข

“การสื่อสารที่ดี และการแนะนำในแต่ละขั้นตอน ค่อนข้างชัดเจน เข้าใจง่าย ส่วนหนึ่งก็มาจาก ที่ผมมานิยามตั้งใจ ทางผู้นำก็อธิบายไม่สลับซับซ้อน อีกอย่างหนึ่งก็คือประสบการณ์ของทางวิทยากรเอง ถามปุ๊บก็ตอบมาได้เลย ทำให้หายข้องใจในจุดนั้นไป”

(สาคร สุริวงศ์ สัมภาษณ์ 6 เมษายน 2555)

“จากวันนั้นถึงวันนี้ผมให้เค้า 90% จากพื้นฐานตรงนี้ ณ วันนี้เน้นการสื่อสารกับคนภายนอกบนข้อมูลเรื่องเกษตรอินทรีย์ของพวกเขาเค้าเอง ผมคิดว่าเค้าชัดเจนในวิธีการ ซึ่งมันเป็นผลมาจากการเรียนรู้และสั่งสม จากวิธีเรียนรู้ที่เราได้ไปเรียนรู้แลกเปลี่ยนจากที่ต่างๆ มา แล้วสื่อมวลชนเดี๋ยวนี้มัน กระแสพวกนี้มีมามาก ทำให้เค้ามีโอกาสมากขึ้นในการที่จะเรียนรู้ ใน การที่จะถ่ายทอดประสบการณ์หรือความสำเร็จของเค้าเนี่ยสู่คนอื่น”

(สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ สัมภาษณ์ 5 เมษายน 2555)

2.2.3 ทักษะ

จากการศึกษาพบว่า ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ทั้งหมดมีทักษะที่ดีทั้งต่อตนเอง ทักษะที่ดีต่อองค์ความรู้ทั้งด้านเกษตรอินทรีย์และวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ทักษะที่ดีต่อผู้เข้ารับการอบรม

“ความเป็นกันเอง อธิบาย มิตรไมตรี การกินอยู่ ที่หลับที่นอน อะไรก็รับ สมบูรณ์ทุกอย่าง” (ประสิทธิ์ พิสิทธิ์ สัมภาษณ์ 5 เมษายน 2555)

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดด ทุกคนมีความเชื่อมั่นในตนเอง และมีแนวคิดในเรื่องการแบ่งปัน ประารถนาให้ผู้อื่นได้รับความรู้ บ่อยครั้งที่ถูกผู้เข้ารับการอบรมที่มีการศึกษาสูงทดสอบภูมิรู้ แต่ปราชญ์ชาวบ้านทุกคนอาศัยความเชื่อมั่นตนเอง ว่ามีประสบการณ์ด้านเกษตรอินทรีย์อย่างแท้จริงจากการทดลองปฏิบัติและพัฒนาองค์ความรู้ด้วยตัวเอง อาศัยการตอบข้อสงสัยด้วยความอ่อนน้อมถ่อมตน แล้วเก็บเอาคำถามที่ยังตอบไม่ได้ นำมาพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของกลุ่ม จากการศึกษาพบว่า แม้ว่าปราชญ์ชาวบ้านไม่สามารถตอบข้อสงสัยในเชิงทฤษฎีได้ แต่สามารถบอกวิธีแก้ปัญหาในทางปฏิบัติได้ทุกขั้นตอน

“เหมือนคนที่มาก็สอนเราอีกที มันจะอยู่หนึ่งไม่ได้ คนแต่ละที่มาจะไม่เหมือนกัน ก็เหมือนต่างพ่อต่างแม่มาเลี้ยงเงาะ ก็จะมีทั้งแบบไม่สนใจเลย พุดกวน ไอ้พวกรู้มากมาแล้ว รู้เยอะ พวกนี้จะถามในเชิงวิชาการ แต่เราก็มีข้อตอบกลับไปว่า พวกเรานี้ละ เป็นชาวบ้าน ไม่ใช่ นักวิชาการที่ไหน คือเราพยายามถ่อมตนเข้าไว้ ไม่ได้แสดงตนว่าเรารู้”

(สำราญ อ่วมอัน สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2554)

ทัศนคติเรื่องการแบ่งปันความรู้ ปราชญ์ชาวบ้านทุกคนมีจิตใจพร้อมแบ่งปันความรู้ให้ผู้อื่น ทัศนคติด้านนี้มีความชัดเจน และสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

“อย่างของพวกผมเนี่ย ผมคิดว่ามันเกิดมาจากความอยากจะให้เนาะ คือ ไม่ได้คิดถึงว่าค่าตอบแทนหรืออะไรต่างๆ คือ ใจเราอยากจะให้เขาได้ ให้เขาเป็น อะไรแบบนี้ อยากให้เขารู้เนาะ เราคิดว่าถ้าต้องแลกกับเงินหรือแลกกับของเนี่ย ก็คงไม่อยากจะแบบนี้หรอกมั้ง ก็วิทยากรทุกคนแหละ ถ้าใครมา พุดเรื่องอะไร ก็อยากให้ ให้หมดเท่าที่รู้ มีอะไรก็แบ่งปันกัน ไม่มีปิด ไม่มีบัง บางทีที่เราไปเจอมา เขาจะกักไว้ เราก็มักกัก แต่กักเพื่อให้เขาอยากรู้เราจะได้อะไร” (สำราญ อ่วมอัน สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2554)

“มันโตเกินไป มันก็อยู่ไม่ได้ ปัญหามันจะเกิด แต่ถ้าอยู่ยังงี้ผมว่ามันก็จะไปได้เรื่อยๆ คนที่มาตรงนี้มาด้วยใจ ให้ความรู้กับเขาไป แล้วเขาเอาไป

ทำ ก็ถือว่าพอใจ เรื่องค่าตัวก็ไม่ได้คิดกัน ได้หรือไม่ก็ได้ก็ไม่ว่า”

(ประสิทธิ์ เกิด โภชน์ สัมภาษณ์ 24 มีนาคม 2554)

จากปัจจัยต่างๆ ทั้งภายนอก และภายในกลุ่ม ดังที่กล่าวข้างต้น เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านดอนผิงแดด ซึ่งมีความแตกต่างกันออกไปในแต่ละยุค

ยุคแรก ปัจจัยภายนอกกลุ่ม ด้านบริบทชุมชน ระบบสังคม วัฒนธรรม การสนับสนุนจากคนภายนอก เป็นปัจจัยสำคัญ ปัจจัยภายในกลุ่มมีเพียงตัวผู้นำเอง คือ นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ที่มีความสำคัญส่งอิทธิพล ให้มีความพยายามที่จะสื่อสารให้บรรลุเป้าหมาย

ยุคที่สอง ปัจจัยภายนอกกลุ่ม ด้านบริบทชุมชน ระบบสังคม วัฒนธรรม การสนับสนุนจากคนภายนอก เป็นปัจจัยสำคัญ ปัจจัยภายในกลุ่ม ทั้งผู้นำ และสมาชิก ส่งผลให้มีการพัฒนากระบวนการสื่อสารมากยิ่งขึ้น

ยุคที่สาม ปัจจัยภายนอกกลุ่ม ด้านชุมชนลดอิทธิพลลงไป เพราะกลุ่มเป้าหมายผู้รับสารเปลี่ยนไป การสนับสนุนจากคนภายนอก และการสนับสนุนจากภาครัฐ เข้ามามีอิทธิพลแทน ขณะที่ปัจจัยภายในกลุ่ม คือ ตัวผู้นำและสมาชิก กลายเป็นปัจจัยสำคัญหลัก ที่ส่งอิทธิพลต่อการพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

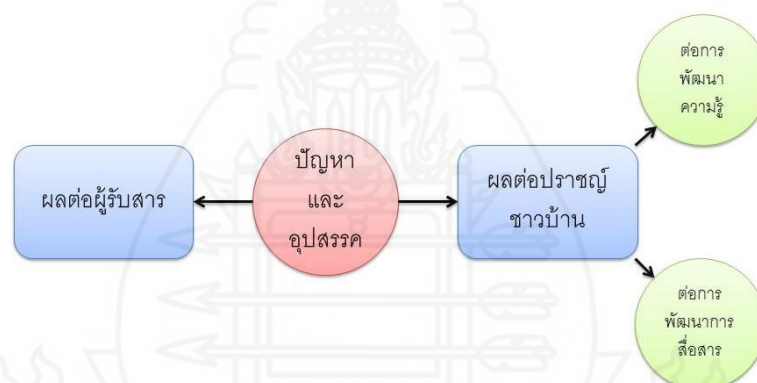

ภาพที่ 4.29 แสดงปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาในยุคต่างๆ

ตอนที่ 4 ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดด

การพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดด มีพัฒนาการตั้งแต่การสื่อสารภายในชุมชน จนไปสู่การสื่อสารกับภายนอกชุมชน คือ เกษตรกรผู้เข้ารับการอบรม มีเป้าหมายต้องการให้เกิดผลต่อผู้เข้ารับการอบรมในด้านความรู้ การปรับเปลี่ยนทัศนคติ และนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง ดังนั้น การพัฒนาการสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้าน จึงมีการพัฒนาด้านความรู้ไปพร้อมกับการพัฒนาความสามารถทางการสื่อสาร

ผู้วิจัยจึงทำการวิเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคใน 2 มิติ คือ 1) มิติทางด้านผลกระทบกับการเกิดผลลัพธ์ต่อผู้รับสาร และ 2) มิติทางด้านการพัฒนาความรู้และความสามารถทางการสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้าน

ภาพที่ 4.30 แสดงถึงปัญหาและอุปสรรค

ยุคแรก

1. ปัญหาและอุปสรรคต่อผลการรับสาร

ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการรับสารของผู้รับสาร คือ ปัญหาที่ทำให้การเกิดความรู้ การเปลี่ยนทัศนคติ และการเรียนรู้สู่การปฏิบัติ ไม่สามารถบรรลุผลได้ตามเป้าหมาย จากการศึกษาพบว่ามีปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

1.1 การไม่เปิดรับ

เนื่องจากการทำเกษตรอินทรีย์ เป็นสิ่งใหม่ของเกษตรกร บ้านดอนผิงแดด ซึ่งก่อนหน้านี้มีความเคยชินกับวิถีเกษตรเคมี ทำให้การเปิดรับเรื่องเกษตรอินทรีย์เป็นเรื่องยาก ประกอบกับแนวคิดเรื่องการนำเกษตรอินทรีย์มาเพื่อแก้ไขปัญหาหนี้สิน เป็นแนวคิดริเริ่มของนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด เพียงคนเดียว เกษตรกรทั้งหมู่บ้านจึงไม่ได้รับรู้ถึงกระแสรื้อรันท้องการรับรู้

1.2 ความไม่มั่นใจ

ถึงแม้จะมีความพยายามของนายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ในการเผยแพร่แนวคิดด้านเกษตรอินทรีย์ แต่สิ่งที่เป็นอุปสรรคอย่างยิ่งอยู่ที่ “ความไม่มั่นใจ” ของเกษตรกร ในเรื่องผลผลิตที่จะได้ หากต้องเปลี่ยนไปใช้วิธีการของเกษตรอินทรีย์ ซึ่งไม่มีใครสามารถยืนยันด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ว่าผลจะเป็นอย่างไร

2. ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาผู้ส่งสาร

ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาผู้ส่งสาร คือ ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาด้านความรู้ และความสามารถทางการสื่อสาร ของปราชญ์ชาวบ้าน จากการศึกษาพบว่ามีปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ดังนี้

2.1 ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาความรู้

2.1.1 การแสวงหาความรู้

การแสวงหาความรู้เป็นเรื่องยาก เพราะต้องอาศัยการสนับสนุนจากคนภายนอก ถึงแม้ว่านายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด จะมีความสนใจเรียนรู้ แต่ต้องรอการสนับสนุน ประกอบกับแหล่งศึกษาดูงานแต่ละแห่งอยู่ห่างไกล หากจะไปศึกษาดูงาน ต้องใช้งบประมาณส่วนตัว

2.1.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนภายนอก คือ อาจารย์สุพรชัย มั่งมีสิทธิ์ จากสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร เพียงคนเดียว ไม่สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับใครได้อีก จึงทำให้โอกาสการได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้มีไม่มากนัก

2.1.3 การพัฒนาความรู้

เกษตรกรของบ้านดอนผิงแดด มีอาชีพทำนา แต่นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ไม่ได้ทำนา การพัฒนาความรู้ของนายชาญ ทับสี จึงมีข้อจำกัด แม้จะใช้วิธีทดลองทำให้เห็นโดยการปลูกผัก แต่ในความคิดของเกษตรกรส่วนใหญ่ มองว่าการปลูกผักกับการทำนาไม่เหมือนกัน

2.2 ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาการสื่อสาร

2.2.1 ผู้ส่งสาร

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร เพียงคนเดียว การโน้มน้าวเกษตรกรทั้งหมู่บ้าน จึงเกิดข้อจำกัด ทั้งด้านเวลาที่จะทุ่มเท เพราะต้องทำภารกิจอื่นๆ อีกมากมาย ประกอบกับด้านความรู้ของผู้ส่งสารมีจำกัด ซึ่งในช่วงเวลานั้น นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ได้รับความรู้จากการอบรมเพียงครั้งเดียว แม้จะนำมาทดลองปฏิบัติด้วยตนเองในการใช้ประโยชน์จากจุลินทรีย์ แต่ความรู้ยังไม่ไปถึงระดับการเข้าใจถึงที่มา การใช้งานที่ถูกต้อง การแก้ปัญหา ฯลฯ การขาดความชัดเจนในหลายประเด็น จึงยากต่อการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดให้ผู้รับสารเข้าใจ

2.2.2 เนื้อหาสาร

นายชาญ ทับสี ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 5 บ้านดอนผิงแดด ต้องการส่งสารถึงเกษตรกรว่า “เกษตรกรอินทรีย์ช่วยลดต้นทุน” และ “เกษตรกรอินทรีย์ให้ผลผลิตที่ดี” แต่ไม่สามารถหาหลักฐานเชิงประจักษ์มาแสดงให้ปรากฏได้ ว่าลดต้นทุนได้จริงหรือไม่ ลดได้จำนวนเท่าไร และผลผลิตที่ดีนั้น เพียงแค่ผักที่นำมาเป็นสื่อถึงเกษตรกร ไม่อาจเทียบเคียงกับนาข้าวได้

2.2.3 ผู้รับสาร

เกษตรกรบ้านดอนผิงแดด ในฐานะผู้รับสาร ไม่มีความรู้เรื่องเกษตรกรอินทรีย์มาก่อน เพราะได้รับอิทธิพลเกษตรกรเคมีมาช้านาน จึงไม่เปิดรับความรู้ใหม่ๆ ถึงแม้จะมีความเคียดแค้นเรื่องนี้สืบจากการทำเกษตร แต่การหลงเชื่อวาทกรรมเกษตรกรเคมี ทำให้ผู้รับสารกลายเป็นอุปสรรคที่สำคัญในการรับนวัตกรรม

ยุคที่สอง

1. ปัญหาและอุปสรรคต่อผลการรับสาร

ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการรับสารของผู้รับสาร คือ ปัญหาที่ทำให้การเกิดความรู้ การเปลี่ยนทัศนคติ และการเรียนรู้สู่การปฏิบัติไม่สามารถบรรลุผลได้ตามเป้าหมาย จากการศึกษาพบว่ามีปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

1.1 ความไม่มั่นใจ

ถึงแม้ในยุคนี้จะมีผลเชิงประจักษ์ของการทำนาด้วยเกษตรอินทรีย์มาให้เห็นแล้วก็ตาม แต่สิ่งที่ยังเป็นอุปสรรคเรื่อง “ความไม่มั่นใจ” ของเกษตรกร ยังคงมีหลงเหลืออยู่บ้าง ยังมีความกังวลในเรื่องผลผลิตที่จะได้ หากต้องเปลี่ยนไปใช้วิธีการของเกษตรอินทรีย์ในทันที จึงต้องใช้เวลาในการโน้มน้าวผู้รับสาร

1.2 ความรู้

เกษตรกรทั้งหมู่บ้าน ไม่ได้มีความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ ไม่ได้ผ่านการอบรมพื้นฐาน การรับข้อมูลจากแกนนำกลุ่มเกษตรอินทรีย์ ซึ่งใช้กระบวนการถ่ายทอดแบบ เล่าสู่กันฟัง และชวนไปทดลองทำ ความรู้ที่ได้ จึงมีลักษณะของการตีความประสบการณ์ตนเอง ซึ่งผิดบ้างถูกบ้าง ทำให้ความเชื่อมั่นในเกษตรอินทรีย์จึงพัฒนาไปได้ช้า

2. ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาผู้ส่งสาร

ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาผู้ส่งสาร คือ ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนาความรู้ และความสามารถทางการสื่อสาร จากการศึกษาพบว่ามีปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ดังนี้

2.1 ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาความรู้

2.1.1 การแสวงหาความรู้

ศักยภาพในการแสวงหาความรู้ของแกนนำกลุ่มเกษตรอินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด มีข้อจำกัดด้วยงบประมาณ การสนับสนุนจากภายนอกมีเข้ามาบ้าง แต่ไม่สามารถกระจายโอกาสได้อย่างทั่วถึง แกนนำจึงต้องใช้วิธีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม เพื่อพัฒนาความรู้ด้วยตนเองเป็นหลัก

2.1.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

แกนนำกลุ่มเกษตรกรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด ใช้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันภายในกลุ่ม ใช้วิธีการทดลอง แบบลองผิดลองถูก ถือเป็นอุปสรรคอย่างหนึ่ง เนื่องจากทุกคนมีความรู้เรื่องเกษตรอินทรีย์ไม่มากไปกว่ากัน จึงเหมือนการนำคนไม่รู้มาคุยกับคนไม่รู้ การพัฒนาจึงช้ากว่าที่ควรจะเป็น เพราะกว่าจะลองจนพบในสิ่งที่ถูก ก็ต้องเสียเวลากับสิ่งที่ผิดไปพอสมควร

2.1.3 การพัฒนาความรู้

การพัฒนาความรู้โดยการทดลองจริง ใช้เวลานานกว่าจะเห็นผล เพราะเกษตรกรบ้านดอนผิงแดด มีอาชีพทำนาปี ด้วยความจำเป็นของแหล่งน้ำที่กั้นดาร์กว่าพื้นที่อื่น ต้องรอน้ำเพื่อการทำนาปีแต่ละครั้ง ดังนั้นกว่าจะได้รู้ผลการทดลอง ต้องใช้เวลาข้ามปี

2.1.4 การบันทึกความรู้

แกนนำกลุ่มเกษตรกรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด ได้พัฒนาความรู้ความเชี่ยวชาญด้วยตนเอง ช่วยกันทดลองจนได้ผลสำเร็จ แต่องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นกลับไม่ทำการบันทึกให้เป็นลายลักษณ์อักษร ใช้วิธีจดจำ และถ่ายทอดถึงกันโดยวาจา

2.2 ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาการสื่อสาร

2.2.1 ผู้ส่งสาร

แกนนำกลุ่มเกษตรกรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด ได้รับการอบรมมาเพียงเล็กน้อย และอาศัยการพัฒนาความรู้ด้วยการทดลองลงมือปฏิบัติจริง ความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นลักษณะความรู้แฝงในตน (Tacit Knowledge) ทำให้บ่อยครั้งยากต่อการอธิบาย การสื่อสารไม่ชัดเจน ทำให้ต้องใช้เวลากว่าจะทำให้ผู้รับสารเข้าใจได้

2.2.2 เนื้อหาสาร

แกนนำกลุ่มเกษตรกรจุลินทรีย์ บ้านดอนผิงแดด ต้องการสื่อสารกับเกษตรกรในหมู่บ้านให้รับรู้ถึง “ประสิทธิภาพของเกษตรอินทรีย์” และ “เกษตรอินทรีย์ให้ผลผลิตที่ดี” ซึ่งเป็นเนื้อหาที่ยากต่อการอธิบาย นอกจากการเห็นผลเชิงประจักษ์ แม้ว่านายพิน เรียนรู้ จะทดลองทำนาแบบเกษตรอินทรีย์จนได้ผลเชิงประจักษ์ แต่ก็ไม่สามารถอธิบายได้ชัดเจนในทันทีว่า ต้องทำอย่างไรจึงจะเป็นวิธีที่ถูกต้อง แล้วผลที่คาดคะเนได้จะเป็นอย่างไร

ยุคที่สาม

1. ปัญหาและอุปสรรคต่อผลการรับสาร

ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการรับสารของผู้เข้ารับการอบรม คือ ปัญหาที่ทำให้การเกิดความรู้ การเปลี่ยนทัศนคติ และการเรียนรู้สู่การปฏิบัติไม่สามารถบรรลุผลได้ตามเป้าหมาย ในยุคที่สามนี้ กลุ่มผู้รับสารเปลี่ยนไปจากคนในชุมชน เป็นคนจากนอกชุมชน เป้าหมายการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจแล้วโน้มน้าวให้มาทำเกษตรอินทรีย์ เปลี่ยนไปเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างเต็มรูปแบบ จากการศึกษาพบว่ามีปัญหาและอุปสรรค ดังนี้

1.1 พื้นที่

จากการศึกษาพบว่า พื้นที่ 1 ไร่ ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิง แดด ถูกใช้สอยเต็มพื้นที่ ประกอบกับเนื้อหาองค์ความรู้ส่วนใหญ่มีเนื้อหาเชิงปฏิบัติ จึงต้องการพื้นที่ในการทดลองปฏิบัติ หรือทำการสาธิต อีกประการหนึ่งคือ อาคารเอนกประสงค์ที่ใช้เป็นสถานที่ประชุมและอบรมนั้น มีข้อจำกัดเรื่องสิ่งรบกวนจากสภาพแวดล้อม เช่น เสียง อากาศร้อน เพราะอาคารเปิดโล่งด้านข้าง 2 ด้าน ซึ่งเป็นผลมาจากงบประมาณในการก่อสร้าง ทำให้ส่งผลเชิงลบต่อการสื่อสารองค์ความรู้

“สถานที่แคบไปหน่อย ไม่รู้เดี๋ยวนี้เขาทำไหมรียัง ตอนผมไป แคบไปหน่อย ช่วงนั้นมันหลายปีแล้ว”

(สัทธานต์ คำสระ สัมภาษณ์ 8 เมษายน 2555)

1.2 ระยะเวลาการอบรม

จากการศึกษาพบว่า ระยะเวลาการอบรมที่น้อยเกินไป ส่งผลเชิงลบต่อการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ทำให้ผู้รับสารไม่สามารถเข้าใจเนื้อหาสาระที่ส่งออกไป เพราะองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์มีเนื้อหาแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ เนื้อหาเชิงแนวคิด กับเนื้อหาเชิงปฏิบัติ ซึ่งเนื้อหาเชิงแนวคิดนั้น ว่าด้วยประโยชน์ของการทำเกษตรอินทรีย์และหลักการกว้างๆ ส่วนเนื้อหาเชิงปฏิบัติ นั้น เป็นเรื่องของการผลิตปัจจัยชีวภาพต่างๆ เช่น การเก็บและเพาะเลี้ยงจุลินทรีย์ การทำปุ๋ยหมักชีวภาพ การทำน้ำส้มควันไม้ เป็นต้น ซึ่งต้องอาศัยการสื่อสารด้วยรูปแบบการบรรยายผสม การสาธิต หรือการให้ปฏิบัติจริงพร้อมคำแนะนำ ทำให้ต้องใช้ระยะเวลาสำหรับเนื้อหาแต่ละหัวข้อ การเตรียมอุปกรณ์ที่บางอย่างเพื่อสาธิตต้องใช้ระยะเวลา เช่น การเตรียมเผาถ่านที่ต้องใช้เวลานาน เพียงเพื่อต้องการสาธิตการเก็บน้ำส้มควันไม้ เป็นต้น

“ระยะเวลาน้อยครับ อยากได้มากกว่านี้ ถ้าเป็นไปได้สักประมาณ 5 วัน สำหรับคนที่ไม่มีภาระอะไร หรือมีภาระแล้วสามารถให้คนอื่นดูแลได้ นะผมว่าประมาณ 5 วัน อยากให้มีปฏิบัติมากขึ้น อย่างเตาชีวมวลเนี่ย เรา ได้ปฏิบัติน้อยไป” (สาคร สุริวงค์ สัมภาษณ์ 6 เมษายน 2555)

ผู้ให้ข้อมูลหลักบางคนให้ความเห็นในเรื่องของระยะเวลา ว่าช่วงเวลาที่เหมาะสม ควรพิจารณาในเรื่องฤดูกาลด้วย เพราะจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจได้มากขึ้น ยิ่งถ้าระยะเวลา ของการอบรม ตรงกับช่วงเวลาที่ชาวคอนผิงแดงลงมือทำการเกษตรจริง จะยิ่งทำให้เข้าใจมากขึ้น

“ถ้าเป็นไปได้ มาหน้าทำนาคะ ผมว่าได้ความรู้กว่านี้อีก จะดีกว่าถ้า หน้าทำนา ผมว่าแะจะให้นะนำความรู้เราเยอะกว่านี้อีก วิธีหว่านปุ๋ยในนา จะดีกว่าถ้าหน้าทำนา” (หนู ไตรสีภาพ สัมภาษณ์ 5 เมษายน 2555)

1.3 ขนาดของกลุ่ม

จากการศึกษาพบว่า ขนาดของกลุ่มที่มีจำนวนผู้เข้ารับการอบรมมากเกินไป จะส่งผล ด้านลบก่อให้เกิดเป็นปัญหาและอุปสรรคในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ขนาดของกลุ่มที่ มากกว่า 30 คน จะไม่เหมาะสมกับพื้นที่ของอาคารอเนกประสงค์ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดง กลุ่มผู้เข้ารับการอบรม จะมีท่าทีสนใจต่อเนื่องหาผลลง ส่งผลย้อนกลับถึงปราชญ์ ชาวบ้านในฐานะผู้ส่งสาร จะลดประสิทธิภาพ ขาดความกระตือรือร้นในการสื่อสารเพื่อถ่ายทอด องค์ความรู้ไปด้วย

1.4 วัตถุประสงค์ร่วม

จากการศึกษาพบว่า การมีวัตถุประสงค์ร่วมของกลุ่มผู้เข้ารับการอบรม มีส่วน สำคัญในการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ หรืออาจกลายเป็นอุปสรรคก็ได้ เมื่อใดที่ ผู้รับสารมีความต้องการเรียนรู้อย่างจริงจัง จะส่งผลเป็นแรงกระตุ้นให้ปราชญ์ชาวบ้าน มีการพัฒนา ความรู้และหากลยุทธ์การสื่อสารมากขึ้น

กลุ่มผู้เข้ารับการอบรมส่วนหนึ่งได้รับคัดเลือกถึงบังคับจากต้นสังกัดผู้ส่งเข้าอบรม โดยที่ตัวผู้เข้ารับการอบรมไม่ได้มีความสนใจในเรื่องการทำเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจัง หรือบางคน อาจเล็งประโยชน์จากงบประมาณค่าเดินทาง ที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์สนับสนุนมาให้ ส่งผล ให้การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ของปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอน ผิงแดง มีประสิทธิภาพลดลง เพราะเกิดบรรยากาศที่ไม่เอื้อต่อการสื่อสาร ปราชญ์ชาวบ้านในฐานะผู้ส่ง

สารจะเกิดความเบื่อหน่าย และขาดความกระตือรือร้นในการวิเคราะห์กลุ่มเป้าหมาย ขาดความพยายามในการสื่อสาร

“เรื่องการสอนนี้ผมให้ 70 คะแนน อีก 30 นี้ ต้องปรับปรุงคนไป เรียนรู้ต้องพัฒนาคนที่ไปเรียนรู้ บางครั้งนี่ คนที่ไปเรียนรู้อยากจะได้เงิน 500 ส่วนใหญ่นะที่ผมพูด น้อยคนแหละที่จะไปเอาความรู้จริงๆ อย่าง 10 คนนี้ผมว่าซัก 3 คน ที่จะสนใจจริงๆ” (เชาว์ แฉงอ่อน สัมภาษณ์ 8 เมษายน 2555)

จากการศึกษาในเรื่องวัตถุประสงค์ร่วมที่แตกต่างกันพบว่า หน่วยราชการหลายหน่วยงาน ที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับชุมชน ทั้งทางด้านการพัฒนาชุมชน การส่งเสริมกิจกรรมต่างๆ ให้ชุมชน รวมไปถึงภาคการเมือง มีความต้องการเข้ามาเกี่ยวข้องกับศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ทั้งในแง่ของการยื่นข้อเสนอด้านการสนับสนุนงบประมาณ เพื่อให้นำไปดำเนินโครงการ การขอเข้าดูงาน หรือเพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ ทุกหน่วยงานล้วนแล้วแต่มีวัตถุประสงค์ของตัวเอง ซึ่งมักไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ที่ต้องการพัฒนาความรู้เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และวิถีเศรษฐกิจพอเพียง ให้ไปสู่การปฏิบัติจริง

ดังนั้น การเข้ามาส่งเสริม หรือยื่นข้อเสนอด้านการสนับสนุนงบประมาณ จึงกลายเป็นลักษณะของการเรียกร้อง การกำหนดเงื่อนไข ให้ทำตามสิ่งที่หน่วยงานต้องการ โดยผลสัมฤทธิ์ที่ต้องการคือ หน่วยงานมีผลงานด้านการสนับสนุนงบประมาณช่วยเหลือ การประชาสัมพันธ์หน่วยงาน ขณะที่ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านได้รับงบประมาณเพื่อไปดำเนินการ แต่ต้องดำเนินการตามรูปแบบที่หน่วยงานนั้นต้องการมีผลงาน ซึ่งไม่ได้เป็นไปตามแนวทางการพัฒนาของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้านที่วางไว้

“หน่วยราชการ บางทีคนใหญ่ๆ โดๆ เค้ามานะ บางทีเค้ามารธรรมดาฯ ไม่ได้มันอะไรมากมาย แต่หน่วยงานที่รองรับที่ว่าจะมา เราก็อยากจะทำให้ แต่เหมือนกับว่าชีวิตที่เราอยู่ยังงี้ ธรรมดาๆ บางหน่วยงาน บางทีจัดให้ มันก็ให้อะไรยังงี้ มันเกินกำลังของชาวบ้านนะ”

(ชาญ ทับสี สัมภาษณ์ 24 มีนาคม 2554)

“อุปสรรค คนภายนอกนี้ตัวสำคัญเลย บางทีพวกหน่วยงานภาครัฐที่
ยังเป็นแนวคิดเก่าๆ นี่ มาครอบงำ คือ มาพูดมาคุย แทนที่จะรับฟังเค้า
ถ่ายทอดเรื่องราวเหล่านี้ กลับที่จะนำความคิดตัวเองมาครอบงำ พอบอกว่า
ตัวเองรู้แล้วว่าทำยังไง เค้าก็ไม่อยากถ่ายทอด แต่เค้าก็ต้องต้อนรับเพราะ
รูปแบบมันเป็นทางการ ที่มันถูกสั่งการมาเป็นลำดับชั้น อันนี้คือ อุปสรรค
ใหญ่ที่คนภายนอกเข้ามานี้ อีกบางกลุ่มเข้ามาก็เหมือนกันว่า นักวิชาการ
บางทีมาทำวิจัย ทำอะไรต่างๆ เนี่ย มันเหมือนกับเมื่อ โครงการมันสำเร็จ
แล้ว ข้อมูลไม่ได้ *feed back* กลับมาชี้แนะว่าควรจะพัฒนายังไง”

(สุพรชัย มั่งมีสิทธิ สัมภาษณ์ 5 เมษายน 2555)

1.5 เครื่องมืออุปกรณ์

เนื่องจากรูปแบบการสื่อสารองค์ความรู้ที่ถูกพัฒนามาในยุคปัจจุบัน มีลักษณะ
บูรณาการทั้งการบรรยาย การสาธิต การใช้สื่อประกอบ และการให้ทดลองปฏิบัติ ปราชญ์ชาวบ้าน
ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดด พบว่า การให้ผู้เข้ารับการอบรมได้มีโอกาสลงมือ
ปฏิบัติ จะช่วยให้การสื่อสารสัมฤทธิ์ผลยิ่งขึ้น ทั้งด้านความรู้ ความเข้าใจ และการนำไปปฏิบัติ
ดังนั้น อุปกรณ์ จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างน้อย 2 ประการ คือ อย่างแรก เป็นเครื่องมือทดลองสร้าง
ประสบการณ์ พัฒนาความรู้ของกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านก่อนการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้ผู้อื่น และ
ประการที่สอง ใช้เพื่อเป็นสื่ออุปกรณ์ เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ ในระหว่างการอบรม แต่เครื่องมือ
อุปกรณ์ที่ปราชญ์ชาวบ้านต้องการ ยังไม่เพียงพอ จึงส่งผลในเชิงอุปสรรค ต่อการพัฒนาการสื่อสาร
เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

1.6 งบประมาณ

สืบเนื่องจากความมุ่งหมายที่ต้องการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ สำหรับการสาธิต จึงมี
ความเกี่ยวข้องกังบประมาณในการจัดหาอุปกรณ์ จากการศึกษาพบว่า ศูนย์เครือข่ายปราชญ์
ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดด ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในเรื่องการ
จัดอบรมความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ และวิถีชีวิตตามหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้เกษตรกรเท่านั้น
รายได้ในการพัฒนาศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน ต้องอาศัยการสนับสนุนจากผู้มาดำเนินงานบริจาคให้
หรือการสร้างปัจจัยทางชีวภาพต่างๆ รวมถึงผลิตเครื่องอุปโภคสำหรับใช้ในชีวิตรประจำวัน เช่น ปุ๋ย
น้ำส้มควันไม้ เตาเผาถ่าน เตาชีวมวล สบู่ถ่าน น้ำยาเอนกประสงค์ ฯลฯ เพื่อขาย แล้วนำรายได้ส่วน
หนึ่งมาสนับสนุนการดำเนินงาน ดังนั้น งบประมาณเพื่อการจัดหา หรือสร้างเครื่องมืออุปกรณ์ จึงมี
จำกัด ทำให้เป็นปัญหาและอุปสรรคอย่างหนึ่ง ในการพัฒนาการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้

2. ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาผู้ส่งสาร

ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาผู้ส่งสาร คือ ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการพัฒนา ด้านความรู้ และความสามารถทางการสื่อสาร ของปราชญ์ชาวบ้าน จากการศึกษาพบว่า มีปัญหา และอุปสรรคต่างๆ ดังนี้

2.1 ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาความรู้

2.1.1 การแสวงหาความรู้

จากการศึกษาพบว่า ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแดด มีปัญหาในด้านการแสวงหาความรู้ เนื่องจากทุกคน ยกเว้นนายประสิทธิ์ เกิดโกชน์ ที่ชอบอ่านหนังสือ ดังนั้น การพัฒนาความรู้ในเชิงวิชาการ หรือความสามารถในการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเอง จึงมีน้อย ความรู้ส่วนใหญ่มาจากการฟัง การพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การทดลองปฏิบัติ

“หนังสือนี้อ่านไม่ได้เลย ผมนะ อ่านได้หน่อยเดียว หลับ มันจะหลับให้ได้เลย” (สำราญ อ่วมอัน สัมภาษณ์ 15 ธันวาคม 2555)

2.1.2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้

แม้ว่าการพัฒนาความรู้ของ ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแดด จะมาจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นหลัก ทว่าการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กลายเป็น ปัญหาและอุปสรรคเช่นกัน เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายในการมาเยือนศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแดด มีอยู่หลายกลุ่ม หลากหลายวัตถุประสงค์ จำนวนไม่น้อยที่มีวัตถุประสงค์ไม่ สอดคล้องกับแนวทางพัฒนาของศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแดด การแลกเปลี่ยน เรียนรู้กับกลุ่มเหล่านี้ นอกจากไม่ก่อให้เกิดการพัฒนาความรู้แล้ว ยังเสียเวลาในการประกอบอาชีพ และพัฒนาความรู้ด้วยวิธีเชิงปฏิบัติของกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านอีกด้วย

“บางทีเขาก็ดองภูมิเรา ถามแบบวิชาการมาเลย เราก็ไม่รู้หรอก อาศัยตอบเขาไปว่า เราไม่มีความรู้มากมายอะไร เรื่องวิชาการอะไรนี้ก็ไม่รู้หรอก แต่เราทดลองของเราแล้วได้ผลแบบนี้ ถ้ารู้ก่อน บางทีเราก็พูดออกตัวไปก่อนเลย” (สำราญ อ่วมอัน สัมภาษณ์ 4 เมษายน 2555)

2.1.3 การบันทึกความรู้

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแคด มีปัญหาเกี่ยวกับการจดบันทึกความรู้ รวมไปถึงการจัดเก็บความรู้ให้เป็นระบบ เป็นหมวดหมู่ เพื่อง่ายต่อการเข้าถึงข้อมูล ถือเป็นจุดอ่อนอย่างมาก ความรู้ส่วนใหญ่จึงอยู่ในลักษณะความรู้แฝงในตน (Tacit Knowledge) ที่ไม่ถูกถ่ายทอดบันทึกลงบนสื่อใดๆ ทำให้ความรู้ต่างๆ ที่มีอยู่เป็นความรู้ของปราชญ์ชาวบ้านแต่ละคน แต่ไม่ถูกรวบรวมไว้ด้วยกันให้เป็นขุมความรู้ (Knowledge Asset)

นอกจากเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความรู้แล้ว ยังเป็นปัญหาในการเข้าถึงข้อมูล เมื่อยามที่ต้องการใช้เร่งด่วน ยิ่งนานวัน ยิ่งเข้าถึงข้อมูลได้ยากยิ่งขึ้น และความรู้บางอย่างที่ไม่ค่อยได้หยิบมาใช้ จะค่อยๆ ลืมเลือน และมีแนวโน้มจะหายไปในที่สุด แม้ว่านายสำราญ อ่วมอ้น จะมีความสามารถในการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ และอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ มีการบันทึกความรู้บางอย่างในรูปแบบของภาพถ่าย ไฟล์เพาเวอร์พ้อยท์ แต่ก็มิได้จัดระบบหมวดหมู่ให้สามารถเข้าถึงได้ง่าย

2.2 ปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาความสามารถทางการสื่อสาร

2.2.1 ความรู้เกี่ยวกับสื่อใหม่

ปราชญ์ชาวบ้าน ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแคด ทุกคน ไม่สนใจความรู้ด้านสื่อใหม่ ที่เป็นสื่อดิจิทัล และสื่อออนไลน์ ยกเว้นนายสำราญ อ่วมอ้น ทำให้ความสามารถในการใช้ช่องทางการสื่อสารผ่านสื่อใหม่ไม่ได้รับการพัฒนา ทั้งที่ปัจจุบันการใช้สื่อใหม่ที่เป็นดิจิทัล และสื่อออนไลน์ สามารถอำนวยความสะดวก รวดเร็ว ช่วยประกอบการสื่อสาร สร้างความรู้ ความเข้าใจได้ดี หากปราชญ์ชาวบ้าน แต่ละคนสามารถสร้างสื่อเพาเวอร์พ้อยท์ได้ด้วยตนเอง ใช้ภาพ ภาพเคลื่อนไหว เพื่อประกอบการบรรยาย หรือใช้อธิบายสิ่งที่ต้องการสื่อสาร โอกาสในการบรรลุเป้าหมายจะเพิ่มขึ้น เพราะมีสื่อเป็นช่องทางถ่ายทอดสู่ผู้รับสารเพิ่มขึ้น

2.2.2 การจัดหาและพัฒนาสื่อ

ด้วยข้อจำกัดด้านงบประมาณ การจัดหาและพัฒนาสื่ออุปกรณ์ จึงมีอุปสรรคต้องรอการสนับสนุนจากภายนอกกลุ่ม และส่วนหนึ่งกลุ่มต้องใช้ความพยายามสร้างรายได้ให้ตนเอง เพื่อนำมาจัดหาและพัฒนาสื่อ งบประมาณที่ได้รับจากกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นงบประมาณที่เกิดจากค่าใช้จ่ายด้านการเดินทาง การอบรม และค่าอาหาร เป็นหลัก ไม่ได้มองไปถึงการพัฒนาสื่ออุปกรณ์ ที่ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนฝิงแคด พบว่าช่วยสื่อสารเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้ได้ดี

2.2.3 การเลือกกลุ่มเป้าหมาย

ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดด มีผู้มาเยี่ยมชม ศึกษาดูงาน ขอเข้ารับการอบรม อยู่เป็นประจำ แม้ว่าส่วนใหญ่จะไม่ใช่กลุ่มเป้าหมายที่ ศูนย์เครือข่ายปราชญ์ชาวบ้าน บ้านคอนผิงแดด ต้องการ แต่ก็ต้องให้บริการจัดการต้อนรับ และสื่อสารด้วยระดับที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งการต้อนรับกลุ่มศึกษาดูงานที่ไม่ใช่เป้าหมายหลัก ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาความสามารถทางการสื่อสาร เพราะจะส่งผลทำให้ไม่ได้เรียนรู้ และวิเคราะห์ความต้องการ หรือความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มเป้าหมายหลักที่แท้จริงได้อย่างต่อเนื่อง

